

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

SA'D B. UBÂDE (R.A.)'IN HAYATI VE SİYASÎ FAALİYETLERİ

Yüksek Lisans Tezi

İdris ÇETİN

Sivas
Temmuz 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

SA'D B. UBÂDE (R.A.)'IN HAYATI VE SİYASÎ FAALİYETLERİ

Yüksek Lisans Tezi

İdris ÇETİN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

Sivas

Temmuz 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : İslam Tarihi
Tezin Başlığı : Sa'd b. Ubâde (r.a)'ın Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri
Savunma Tarihi : 10.06.2019
Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

Üye : Doç. Dr. Cafer ACAR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık YÜCEL

Oy Birliği

Oy Çokluğu

İdris ÇETİN tarafından hazırlanan "Sa'd b. Ubâde'nin Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri" başlıklı tez, kabul edilmiştir. .... / ..... / 2019

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntuladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

0.87./2019

İdris ÇETİN

ÖNSÖZ

Sahâbîler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nübüvveti döneminde ona arkadaş, sırdaş, yoldaş, öğrenci ve ümmet olmuşlardır. Ona ümmet olan sahâbeyi tanımakla Hz. Peygamber (s.a.v.)'in örnek kişiliğini günümüz insanına ve gelecek nesle aktarmak da mümkün olacaktır. Biz de bu amaca hizmet etmek gayesiyle önemli sahâbîlerden biri olan Sa'd b. Ubâde (r.a.)'ın Hayatı ve Siyasî Faaliyetlerini incelemeye çalıştık.

Sa'd b. Ubâde, Ensâr'ın Hazrec kabilesinden olup aynı zamanda Hazrec ve Ensâr'ın liderlerinden biridir. İslâm Tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Sa'd b. Ubâde, yaşadığı tarihe damgasını vurmasını bilmiştir. Bu durum, Sa'd b. Ubâde'nin önemli bir sahâbî olduğunu göstermektedir. Bu önem, onun Hz. Peygamber'in eğitimine tabi olup uygulayıcısı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu seçkin sahâbî, güzel hasletleriyle yaşadığı topluma ve sonraki nesillere örnek olan biridir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den hadis rivâyet etmiş olduğu hadisler, kendisine ait sayfalarda mevcuttur. Dönemin ilk yazılı ve önemli belgeleri kabul edilen bu sahîfeler, İslâm Tarihi açısından da önem arz etmektedir.

Müslüman olmadan önceki hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Sa'd b. Ubâde, bu dönemde "Kâmil" olarak bilinen ve okuryazar olan şahıslardandır. Müslüman olmadan önce cömertliği ile tanınan Sa'd, Müslüman olduktan sonra da İslâm'a maddî ve manevî destekleri olan cömert bir sahâbîdir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Medine'ye hicret etmesinden önce Mus'ab b. Umeyr'in yaptığı çalışmalarla İkinci Akabe Bîatı'ndan önce Müslüman olan Sa'd, II. Akabe Bîatı'na katılmış ve Hazrec kabilesinin temsilcisi seçilmiştir. Onun Müslüman olmasıyla İslâmiyet Medine'de hızla yayılmış, yaptığı faaliyetlerle yükselen şöhreti Sakîfetü Benî Sâide olayıyla da zirveye çıkmıştır.

Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in savaşlarına katılmış ve bu savaşlarda büyük kahramanlıklar göstermiştir. Katıldığı savaşlarda; Bayraktarlık (Sancaktarlık) görevlerini ifa etmiş, İslâm ordusuna maddî ve manevî yardımlarda bulunmuş, Medine dışından gelen elçileri ağırlamış ve onların İslâm'la tanışmalarını sağlamıştır. Resûlullah (s.a.v.)'in istişarelerinde yer almış olan Sa'd b. Ubâde; askerî, siyasî ve toplumsal alanlarda aktif görevlerde bulunmuştur.

Ensâr ile Muhâcir ve Evs ile Hazrec arasında asabiyetten kaynaklanan problemler, ilk halîfe seçiminde de kendini göstermiştir. İfk hadisesi ve ilk halîfe seçiminde görüldüğü gibi Sa'd b. Ubâde de zaman zaman asabiyetin etkisinde kalmıştır.

Sa'd b. Ubâde'nin siyasî faaliyetleri içerisinde yer alan en önemli olay halîfe seçimidir. Sakîfetü Benî Sâide'de halîfe seçimi esnasında Ensâr ve Muhâcirler konuyu tartışmışlar, hilâfetin kendi hakları olduğunu iddia edenler, kendilerine göre deliller ileri sürmüşlerdir. Ensâr, halîfe seçiminde Sa'd b. Ubâde'yi aday göstermiş, İslâm'a yaptıkları hizmetlerden dolayı halîfeliğin Ensâr'ın hakkı olduğu iddiasında bulunmuştur. Bu yüzden Sa'd b. Ubâde, halîfe seçiminde yüreklilik göstererek Ensâr adına aday olmuştur. Muhâcirlerin de hilâfet konusunda; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendilerinden olması, ilk Müslüman olmaları ve Arapların Kureyş üstünlüğünü kabul etmeleri gibi kendilerini haklı çıkaracak iddialar ileri sürmeleri tartışmayı daha da hararetlendirmiştir. Bu tartışma sonucunda; o dönem Hicazda Kureyş'in üstünlüğünün hâkim olması dolayısıyla Ensâr'ın da kabul ettiği Muhâcir'in adayı Hz. Ebû Bekir halîfe seçilmiştir. Bu değerli sahâbînin hayatını çalışmamızın konusu yapmamız, çalışmamıza bir değer katmış ve onun bilinmeyen yönleri tanıtılarak zevkli bir çalışma haline gelmiştir.

Çalışmamız; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Tezimizin giriş kısmında; Sahâbe, Ensâr, Muhâcir, Evs ve Hazrec hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde; Sa'd b. Ubâde'nin nesebi, doğumu, çocukluğu-gençliği, ailesi, vefâtı, kişisel ve ahlâki özellikleri incelenmiştir. İkinci bölümde; Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Sa'd b. Ubâde konusu ele alınmıştır. Medinelilerin İslâm'la tanışmaları, Sa'd'ın Müslüman oluşu, katılmış olduğu savaşlar; sosyal, siyasal, askerî ve hukuk alanlarında yapmış olduğu görevlere değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise Hz. Peygamber'in hastalanması ve vefâtı, Kureyş üstünlüğü, Sa'd b. Ubâde'nin adaylığı, halîfe seçimi, seçim sonrası gelişmeler ve değerlendirmelere yer verilmiş, sonuç kısmıyla çalışmamız tamamlanmıştır.

“Sa'd b. Ubâde'nin Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri” adlı çalışmamız esnasında bana yardımlarını esirgemeyen planların oluşturulması, yazım sürecinde eğitici, uyarıcı ve yol gösterici katkıları için başta tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Mustafa Kılıç Bey'e; ayrıca Prof. Dr. Ünal Kılıç, Prof. Dr. Ali Aksu, Prof. Dr. Alim Yıldız, Dr. Öğr. Üyesi

Ebubekir Sıddık Yücel'e, Prof. Dr. Mehmet Azimli Bey'e Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İhtisas Kütüphanesi sorumluları Öğretim Görevlisi Kasım Demir ve Cafer Kelkit'e; Doktora öğrencileri Zekeriya Efe, İsmail Yalçıntaş, Ahmet Üçeriz, Muhammed Aktaş'a ve bana desteğini esirgemeyen aileme teşekkür ediyorum.

İdris ÇETİN
Sivas 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ.....	1
B. SAHÂBE	4
B.1. Muhâcir	5
B.2. Ensâr	5
I.BÖLÜM	9
SA'D B. UBÂDE (R.A.)'IN HAYATI, KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ, AHLÂKI VE FAZİLETLERİ	9
1.SA'D B. UBÂDE (R.A.)'IN HAYATI.....	9
1.1. Sa'd b. Ubâde'nin Doğumu ve Nesebi.....	9
1.2. Sa'd b. Ubâde'nin Çocukluğu ve Gençliği.....	10
1.3. Sa'd b. Ubâde'nin Ailesi	12
1.3.1. Ailesi ve Çocukları	12
1.3.1.1. Kays b. Sa'd.....	14
1.4. Sa'd b. Ubâde'nin Ölümü.....	16
2. SA'D B. UBÂDE (R.A.)'IN ÖZELLİKLERİ	19
2.1. Kişisel Özellikleri.....	19
2.2. Ahlâkı ve Faziletleri	20
II.BÖLÜM	27
HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SA' B. UBÂDE (R.A.), KATILDIĞI SAVAŞLAR VE ALDIĞI GÖREVLER	27
1. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SA'D B. UBÂDE (R.A.)	27
1.1. Medinelilerin İslâm'la Tanışmaları	27
1.2. Sa'd b. Ubâde'nin Müslüman Oluşu	28
1.3. İkinci Akabe Bâtında Sa'd b. Ubâde	29

2. SA'D B. UBÂDE (R.A.)'IN KATILDIĞI SAVAŞLAR.....	33
2.1. Müşriklerle Yapılan Savaşlar.....	34
2.1.1. Ebvâ (Veddân) Gazvesi.....	34
2.1.2. Bedir Savaşı.....	35
2.1.3. Uhud Savaşı.....	39
2.1.4. Hamrâu'l-Esed Gazvesi.....	42
2.1.5. Benî Mustalik (Müreysi) Gazvesi.....	43
2.1.5.1. İfk Olayında Sa'd b. Ubâde.....	44
2.1.6. Hendek Savaşı ve Sa'd b. Ubâde.....	46
2.1.7. Hudeybiye Barış Antlaşması ve Sa'd b. Ubâde.....	50
2.1.8. Umretü'l-Kazâ.....	52
2.1.9. Mekke'nin Fethi.....	53
2.1.10. Huneyn Savaşı.....	57
2.2. Yahudilerle Yapılan Savaşlarda Sa'd b. Ubâde.....	59
2.2.1. Benî Nadîr Gazvesi.....	59
2.2.2. Benî Kureyza Gazvesi.....	60
2.2.3. Hayber Gazvesinde Sa'd b. Ubâde.....	62
2.2.4. Vâdi'l-Kurâ Gazvesi.....	63
2.3. Hıristiyanlarla Yapılan Savaşlarda Sa'd b. Ubâde.....	63
2.3.1. Mûte Savaşı.....	63
2.3.2. Tebük Seferi.....	64
3. SA'D B. UBÂDE (R.A.)'IN YAPTIĞI GÖREVLER.....	65
3.1. Sa'd b. Ubâde'nin Askerî Alandaki Görevleri.....	65
3.1.1. Bayraktarlık.....	65
3.1.2. Komutanlığı.....	67
3.1.3. Ordunun İhtiyaçlarını Gidermesi.....	68
3.1.3.1. Yiyecek İhtiyacını Karşılması.....	68
3.1.3.2. Silah ve Binek Alımını Yapması.....	69
3.2. Siyasî Alanda Yaptığı Görevler.....	69
3.2.1. Medine Vekilliği.....	69
3.2.2. Danışmanlık Görevi (İstişare Meclisine Katılması).....	70
3.2.3. Elçilik ve Elçileri Ağırılama.....	71

3.3. Sosyal Alanda Yaptığı Görevler	72
3.3.1. Âmil Görevi	72
3.3.2. İrşâd-Tebliğ	73
3.3.3. Kâtipliği ve Hadis Yazıcılığı	74
3.4. Yargı (Hukuk) Alanına Katkısı	76
III.BÖLÜM.....	79
HZ. PEYGAMBER'İN VEFATINDAN SONRA SA'D B. UBÂDE (R.A.) VE HALİFE SEÇİMİ.....	79
1. HZ. PEYGAMBER'İN VEFÂTINDAN SONRA SA'D B. UBÂDE (R.A.).....	79
1.1. Hz. Peygamber'in Hastalanması ve Vefâtı	79
1.2. Hilâfet Tartışmaları	80
1.3. Kureys'in Üstünlüğü	85
2. SAKÎFETÜ BENÎ SÂİDE VE HALİFE SEÇİMİ	88
2.1. Sa'd b. Ubâde'nin Halîfe Adaylığı	88
2.2. Halîfe Seçimi ve Sa'd b. Ubâde	90
2.3. Seçimden Sonra Sa'd b. Ubâde	106
2.4. Halîfe Seçimi Sonrası Olaylar	108
SONUÇ.....	113
KAYNAKLAR.....	117
EKLER.....	133
a.Ek-1 Sa'd b. Ubâde (r.a.)'ın Kabri.....	133
b.Ek-2 Sa'd b. Ubâde (r.a.)'ın Mezar Kitâbesi	134
ÖZ GEÇMİŞ.....	135

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ATAÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbn, bin
bkz.	: Bakınız
bt.	: binti
by.	: Basım Yeri Yok
c.	: Cilt
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
EKEV	: Sosyal Bilgiler Akademi Dergisi
FÜİFD	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: Hicrî
HÜİFD	: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
İAD	: İslâm Araştırmaları Dergisi
İSTEM	: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Sanatları Dergisi
m.s.	: Milattan Sonra
nşr.	: Neşreden
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
SDÜİFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SÜİFD	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
sy.	: Sayı
thk.	: Tahkik Eden
ts.	: Tarihsiz
trc.	: Tercüme Eden
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ÖZET

Sa'd b. Ubâde, Medine'de Ensâr'ın Hazrec kabilesinin Sâide kolundan olup Ensâr'ın liderlerindedir. Onun doğum târihi bilinmemektedir.

Sa'd b. Ubâde, ikinci Akabe bîatından önce Müslüman olup bu bîatte seçilen on iki temsilciden biridir. Hicretin ikinci yılında yapılan Ebvâ gazvesinde Medine'de vekîl olarak görevlendirilmiştir.

Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber'in istişarelerinde bulunmuştur. O, Hz. Peygamber'in yapmış olduğu savaşlara katılarak bazılarında komutanlık ve bayraktarlık yapmıştır. Sa'd b. Ubâde, ölünceye kadar can ve malıyla İslâm'a hizmet etmiştir. O, güzel hasletlerinden dolayı Hz. Peygamber'in duâsına mazhar olmuştur.

Hz. Peygamber'in vefâtından sonra, Ensâr tarafından Sa'd b. Ubâde halife seçilmek istenmiştir. Sakîfetü Benî Sâide'de yapılan toplantıda Hz. Ebû Bekir halife seçilmiştir. Sa'd b. Ubâde ilk iki halifeye bîat etmemiştir. Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında Medine'den uzaklaşarak Şam tarafına gitmiş, ömrünün sonuna kadar orada yaşamış ve orada vefât etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sa'd b. Ubâde, Ensâr, Hazrec, Bayraktarlık (Sancaktarlık), Cömertlik, Hilâfet, Sakîfetü Benî Sâide.

ABSTRACT

Sa'd b. Ubâde is an Ensâr leader who came from Hazrec tribe in Medina. His date of birth is unknown.

Sa'd b. Ubâde became a Muslim before the second Akabe Allegiance and he is one of the representatives of Akabe Allegiance. He was given the task of proxy at the Ebva Gazve in Medina in the second year emigration.

Sa'd b. Ubâde took part in the consultation of Prophet Muhammed (s.a.v.) He also took part in as a commander and standard-bearer in some wars in which Prophet Muhammed involved. Sa'd b. Ubâde dedicated all his life and prosperity for Islâmic purposes. Hz. Muhammed prâyed for him because of his pleasent habits.

After the death of Prophet, Ensâr wanted to choose Sa'd b. Ubâde as a caliph. After a meeting had in Sakîfetü Benî Sâide, Hz. Ebû Bekir was chosen as a caliph. Sa'd b. Ubâde did not accept Hz. Ebû Bekir and Ömer b. Hattab as a caliph. At the time of Ömer b. Hattab, Sa'd b. Ubâde ,moving from Medina, went to Şam and lived there to the end of his life and died there.

Key Words: Sa'd b. Ubâde, Ensâr, Hazrec, Standard-bearer, Generosity, Caliphate, Sakîfetü Benî Sâide.

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde, İslâm dinine verdiği hizmetin sonraki nesillere aktarılmasında büyük emek sahibi sahâbîlerden biri olan “Sa’d b. Ubâde (r.a.)’ın Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri” hakkında bilgi edinmek araştırmamızın temel amaçlarından biridir. Bu bağlamda; onun doğumu, nesebi, çocukluğu, gençliği cömertliği, ilmi, kişisel özellikleri ve ahlâki faziletleri, katıldığı savaşlar ve İslâm ordusuna katkıları hakkında bilgi edinmek ve İslâm’a yapmış olduğu hizmetleri göstermektir.

Sa’d b. Ubâde, siyasî faaliyetlerini ilk zamanlarda Hz. Peygamber’in yanında bir danışmanı, yardımcısı olarak ve çeşitli görevleri ifa ederek yerine getirdi. Hz. Peygamber’in vefâtından sonra da Ensâr’dan biri olarak, Sakîfetü Benî Sâide’de ilk halife adayı olarak ortaya çıkmıştır. Bu tarihten itibaren başlayan halîfelik tartışmaları, günümüze kadar devam etmiş durumdadır. Bu tartışmada ortaya çıkan farklı fikirleri ortaya koymak, araştırmamızın amaçları arasında yerini almış bulunmaktadır.

Kaynaklarımızdan ilki Kur’ân-ı Kerîm’dir. Kur’ân-ı Kerîm’in açıklayıcısı olma özelliğiyle Hz. Peygamber (s.a.v.)’in söz, fiil ve takrirlerinden oluşan Hadisler de kaynaklarımız arasındadır. Bunların yanı sıra ilk dönem siyer ve meğâzî kitapları arasında yer alan ve hâdiseleri objektif olarak vermeye gayret eden İbn İshâk’ın *Sîreti*; gazve ve seriyeleri kronolojik olarak ifade eden ve olayları sebep sonuç bağlamında sunup farklı rivayetleri dağınık olarak veren Vâkîdî’nin *Fütûhu’ş-Şam* ve *Kitâbü’l Meğâzî*’si, olayları zaman ağı içine yerleştirerek ve çeşitli rivâyetleri karşılaştırarak kronolojik bir biçimde sunan *Kitâbu’r-Ridde*’si; ayrıca İbn Hişâm’ın *es-Sîretü’n-Nebviyye*’si gibi eserler de yararlandığımız kaynaklar arasındadır. Halebî’nin *İnsânü’l-Uyûn’u*, Tabakât kitaplarının ilki ve en eski kaynağı olan İbn Sa’d’ın *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*’sı, Halife b. Hayyât’ın *Kitâbü’t-Tabakât’ı*, İbnü’l-Esîr’in *Üsdü’l-Ğâbe*’si, Ensâb eserlerinden olan Belâzürî’nin *Ensâbü’l-Eşrâf’ı*, İbn Hazm’ın *Cemheretü Ensâbi’l-Arab’ı* ve Arapların siyasî, ictimâî ve fikrî tarihinin

tanınması ve o günün şartlarının değerlendirilmesi açısından önem arzeden Cevad Ali'nin *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kâble'l-İslâm* adlı eseri yararlandığımız kaynaklardandır.

Coğrafya kitapları içerisinde Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemu'l-Buldân*'ı, Mes'ûdî'nin *Murûcu'z-Zeheb*'i; Fütûh kitaplarından olan; îmar, iskân, cizye ve vergilere de yer verilen Belâzürî'nin *Fütûhu'l-Buldân*'ı başvurduğumuz kaynaklardandır. Bu eserlerin yanında Genel İslâm Tarihi eserleri olarak; Buhârî'nin *Tarihü's-Sağîr*'i, Ya'kûbî'nin *Târîhi*, Taberî'nin *Tarih*'i, İbn Abdilberr'in *el-İstiâb*'ı, İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fî't-Tarihi*, İbn Hacer'in *el-İsâbe*'si, Zehebî'nin *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'sı ve İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'si kaynaklarımız arasında öne çıkanlardır. Muhammed Ebû Zehra'nın *Mezhepler Tarihi* de araştırmamıza canlılık katmıştır. Rivayetleri bir arada bulundurması sebebiyle kaynaklara ulaşmamızda bize yol gösteren Mustafa Âsım Köksal'ın *İslâm Tarihi*'nden de yararlanmış bulunmaktayız.

Halîfe seçiminde İbn Kuteybe'nin *el-İmâme ve's-Siyâse*'si, Şîî bir tarihçi olan İbn A'sem el-Kûfî'nin *Kitâbü'l-Fütûh* isimli eserinden Sakîfetü Benî Sâide'de Hz. Ebû Bekir'in halîfe oluşu konusunda karşılaştırmalı olarak yararlanılmıştır. İbn Abdirabbih'in *el-İkdu'l-Ferîd*'i, en-Nevevî'nin *Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lüğat*'ı, Firuzâbâdî'nin *Kâmûsü'l-Muhît*'i gibi edebiyat kitapları; ayrıca Asabiyet konusunda İbn Haldûn'un *Mukaddime*'si, yorumlarından çalışmamızın her safhasında yararlandığımız siyer araştırmacılarından Muhammed Hamidullah'ın eserleri de faydalandığımız kaynaklardandır.

Kureyş'in Üstünlüğü ve Halîfe seçimi konusunda olaylara eleştirel yönden bakan Mehmed Said Hatiboğlu'un *Hilâfetin Kureyşliliği*, Ahmet Akbulut'un *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*, Ensâr ve Muhâcîr'in iktidar mücadelesini analiz eden Cem Zorlu'nun *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi* adlı eserleri faydalandığımız kaynaklardandır. Ayrıca halîfe seçimi ve hilâfet konusunda farklı görüşleri karşılaştırmalı olarak ele alan Mehmet Azimli'nin *Halîfelik Tarihine Giriş* ve *Dört Halîfeyi Farklı Okumak* isimli eserleri de istifade ettiğimiz kaynaklardandır. Diğer taraftan yaşadığımız son asır içerisinde İslâm tarihi alanında yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından yapılan araştırmalardan da yararlanmaya

gayret ettik. Batılı bilim adamlarından Julius Welhausen, Philip K. Hitti, Vacca, Hodgson gibi oryantalist yazarların eserlerinden de konumuzla ilgili yorumlarından istifade ettik.

Sa'd b. Ubâde ile ilgili ülkemizde Nurettin Ulaş tarafından *Sa'd b. Ubâde Hayatı ve Şahsiyeti* adlı Yüksek Lisans çalışması yapılmıştır. 2003 yılında yapılan bu çalışmaya kaynakları zenginleştirerek, halife seçimi ve Kureyş'in üstünlüğü gibi bazı konuları ayrıntılı bir şekilde inceleyip farklı düşünceleri ortaya koyarak ve süreç içerisinde çıkan araştırmalardan istifade ederek katkıda bulunmak istedik. Ulaş'ın çalışmasından Sa'd b. Ubâde'nin nesebi, doğumu, çocukluğu ve gençliği gibi konularının yanında Bedir savaşına katılıp katılmadığı hususu, Mekke'nin Fethinde Kureyş'e karşı tutumu hususlarında da faydalanmış bulunmaktayız. Ayrıca bu konuda Muhammed Mahmud Zeytûn, "Sa'd b. Ubâde Beyne'l-Hakikâti ve'l-Ustûre" adlı makalesi, Mehmet Azimli'nin Diyanet İslâm Ansiklopedisindeki "Sa'd b. Ubâde" maddesi, Fethullah Zengin'in *İslâm Siyasi Tarihinde Ensâr* adlı Doktora Tezi ve "Sa'd b. Ubâde ve Hz. Peygamber Dönemindeki Bazı Uygulama ve Düşüncelere Farklı Bakışı" adlı makalesi, Cafer Acar'ın, *Cahiliye'de ve Risalet Döneminde "Savaş" Olgusu* adlı Doktora Tezi, Sa'd b. Ubâde'in oğlu Kays'la ilgili Ramazan Deniz'in *Hz. Ali'nin Mısır Valisi Kays b. Sa'd'ın Hayatı ve Siyasi Kişiliği* isimli Yüksek Lisans Tezi, Ali İpek'in "Tifliste Bir Sahâbî: Kays b. Sa'd b. Ubâde," isimli makalesi, Ali Bakkal'ın "Ebû Bekir'in Halîfe Seçilmesinde İmamlar Kureyştendir Hadisinin Rolü Üzerine" adlı makalesi, Nizamettin Parlak'ın "Sakife'deki Halîfe Adayları" adlı makalesi, Ali Duman'ın "İslâm Amme Hukuku Tarihinde Bir Dönüm Noktası: Sakîfetü Benî Saîde" isimli makalesi gibi kaynaklar mevcut olup bu kaynaklardan gerektiği kadar yararlanmış bulunmaktayız. Bunların dışında istifade ettiğimiz diğer kaynaklar bibliyografya listesinde gösterilmiştir.

B. SAHÂBE

Sahabe kelimesi sözlükte; sohbet etmek ve arkadaşlık yapmak, bir kimseyle bir arada bulunmak anlamlarına gelen “s-h-b” kökünden türemiştir. Terim olarak; Hz. Peygamber (s.a.v.)’i görüp onunla sohbet eden, arkadaşlık yapan, onu dinleyen ve bu durum üzere ölen Mümin kişidir. Sahâbe kelimesinin müfredi sahabî, cemîsi ise ashâb ve sahâbedir.¹

Sahâbe, Kur’ân-ı Kerîm’de İnsanlık için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmet olarak ifade edilir.² Onlar bu değer ve fazîleti, taşıdıkları güçlü iman ve örnek davranışlarıyla elde etmişlerdir. İslâm karşıtları tarafından tehdit ve işkence, hatta ölümle karşılaşan sahâbe; yurt, mal, eş ve çocuklarını terk edip başka yerlere hicret³ etmek zorunda kalmışlardır. Ancak inançlarından, Allah (cc) ve Resûlü’ne bağlılıklarından taviz vermemişlerdir. Sahih hadis kitaplarında Sahâbe’nin faziletleri anlatılmıştır.⁴

Sahâbe, Hz. Peygamber’in eğitimiyle yeni yaşam tarzına kavuşmuş, ondan öğrendikleri İslâm’ı samimi ve güzel bir şekilde yaşamış, kendilerinden sonraki nesle de örnek olarak taşımışlardır. Sahâbe, Kur’ân ve hadisi sonraki nesillere aktaran önemli bir halka olmuş, İslâm’ın korunup yayılması konusunda hayatlarını ortaya

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Camiu’s-Sahih*, İstanbul, 1981, Fedâilu’s-Sahabe, I; Ebû’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, Beyrut ts. VII, 85; Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalanî, *el-İsâbe fî Temyizi’s-Sahâbe*, thk., Ali Muhammed Becâvî, Beyrut 1992, I, 6, 7; Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 491-498; Musa Bağcı, *Sahâbenin Kavrama ve Nakletme Sorunu*, Ankara 2004, s. 15-21; Orhan Atalay, “Kur’ân’da Sosyal Grup İfade Eden Kavramlar”, *ATAÜİFD*, Erzurum 2001, XVI, 230.

² Âl-i İmran, 3/110; Ayrıca Sahâbenin fazileti için bkz., Enfâl, 8/74; Tevbe, 9/100; Âl-i İmran, 3/172, 173; Bakara, 2/143; Haşr, 59/ 8, 9.

³ Sözlükte “Terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek” gibi anlamlara gelen ve hecr masdarından isim olan hicret; “Kişinin herhangi bir durumdan bedenlen, lisânen veya ruhen ayrılıp gitmesi” anlamına gelmektedir; Terim olarak ise genelde gayri müslim bir ülkeden İslâm ülkesine hicret etmeyi, özelde ise Hz. Peygamber’in ve Mekkeli Müslümanların Medine’ye hicretini ifade etmektedir. (Ahmet Önkâl, “Hicret”, *DİA*, 1998 İstanbul, XVII, 458.)

⁴ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsnedü’l-İmam Ahmed*, Mısır ts. V, 57; Buhârî, *Fedâilu Ashabi’n-Nebi*, 1-4; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî, *el-Camiu’s-Sahih*, thk., Muhammed Fuad Abdulbâki, Beyrut ts.; *Fedâilü’s-Sahâbe*, 211, 212; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Süneni’t-Tirmizî*, Mısır ts. IV, Menâkıb, 57; Ahmet Önkâl, “Ensâr”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, 2000, II, 271.

koymuş, her konuda Hz. Peygamber'in yardımcısı ve destekçisi olmuşlardır. Bu nedenle Müslümanların en hayırlısı olma şerefine nâil olmuşlardır.⁵

B.1. Muhâcir

Muhâcir kelimesi “*hâcere*” filinden türeyen ism-i fâildir. Çoğulu “*Muhâcirûn*”dur. Muhâcir, müşriklerin eziyetlerinden dolayı hicret eden, yerleşmek için başka yere göçendir. Terim olarak ise Hz. Peygamber ile ya da onun arkasından Mekke'den Medine'ye⁶ hicret eden sahâbedir.⁷ Kur'ân'da onlar için: “*Onlar haksız yere ve Rabbimiz Allah'tır dedikleri için yurtlarından çıkarılmışlardır*”⁸ buyurulmuştur.

B.2. Ensâr

Ensâr kelimesi yardım etmek anlamına gelen “*n-s-r*” kökünden türeyen “nasîr” veya “nâsir” sıfatının çoğulu olup ismi mensubu “Ensârî”dir. Çok yardım eden anlamındadır. Terim olarak; İslâm Tarihinde Hz. Peygamber'i ve Muhâcirleri vatanlarında korumak ve barındırmak suretiyle onlara yardım eden Evs ve Hazrec kabilelerine⁹ mensup Medineli Müslümanlara denir.¹⁰ Ensâr, Evs ve Hazrec adlı iki

⁵ Ahmet Gelişgen, *Dini Kavramalar Sözlüğü*, İstanbul 2009, s. 498, 499; Hüseyin Algül, “Muhâcirûn-Ensâr Üzerine Bir Araştırma”, *UÜİFD*, Bursa 1993, V, 41.

⁶ “Medine” için İslâm öncesi daha çok “*Yesrib*” kelimesi kullanılmıştır. (Fr. Buhl, “Medîne”, *İA*, İstanbul 1979, VII, 459.), Kur'ân-ı Kerim'de “*Yesrib ve Medine*” kelimeleri kullanılmıştır. (Ahzâb 33/13) Bu isimlerden başka Tâbah ve Taibah isimleri de kullanılmıştır. (Muhammed Hamîdullah, *İlk İslam Devleti*, trc., İhsan Süreyya Sırma, İstanbul 1992, s. 11.) Yesrib ismi Hz. Peygamber tarafından değiştirilmiştir. (Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmü'l Kur'ân*, nşr. A.A. el-Berdûnî, Kahire 1372, IX, 290.) Kur'ân-ı Kerim'in Mekke'de nâzil olan ayetlerinde bu kelime bir cins isim olarak “*el-Medâin*” cemi şekliyle geçmektedir. Medine'de inen sûrelerde, Medine Hz. Peygamber'in yeni yerleşim yerini ifade eden özel bir isimdir. (Fr. Buhl, “Medîne”, *İA*, İstanbul 1979, VII, 459.) Medine geniş düzlükler üzerine kurulmuş, etrafi dağlarla çevrili, iklimi ılıman, toprağı bereketli ve suyu bol olan bir yerleşim yeridir. Üzerinde bulunduğu ovada mahsulü bol hurmalıklar mevcuttur. Bu bölgenin diğer bölgelere göre daha çok yağış aldığı görülmektedir. (Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1993, I, 186, 187.) Medine şehri, Mekke'nin beş yüz kilometre kuzeyine düşer. Coğrafi yapısına göre güneydeki yerleşim yerlerine göre, daha elverişli bir konumdadır. Yemen ile Suriye'yi birleştiren baharat yolu üzerinde bulunmasından dolayı ayrı bir stratejik öneme sahiptir. (Philip K. Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev., Salih Tuğ, İstanbul 1980, I, 156.)

⁷ Ahmet Önkâl, “Hazrec”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 143, 144; Mehmet Canbulat, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, İstanbul 2009, 498, 499.

⁸ *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Hzr. Hayrettin Karaman, İstanbul 1982, Hac, 22/40.

⁹ Ebû't-Tâhir Meccüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed b Fîruzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, Libya ts., III, 555; Casim Avcı-Recep Şentürk, “Kabile”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 30; Mustafa Armağan, “Kabile”, *SBA*, İstanbul 1990, II, 319.

koldan oluşmaktadır. Hz. Peygamber, Mekke'den Medine'ye hicret eden kardeşleri ile kaynaşmaları ve birbirlerine destek olmaları için Ensâr ile Muhâcir arasında kardeşlik sistemini kurmuş ve bu sistem sayesinde, iki farklı kültürü temsil eden insanlar arasındaki sorunu en aza indirmiştir. Ensâr, bütün varlığını Mekke'de bırakıp Medine'ye hicret eden Muhâcir kardeşlerine fedakârlık yapmaktan kaçınmamıştır.¹¹

Ensâr kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde geçmekte olup¹² Ensâr'ı öven ayetler bulunmaktadır.¹³ Hz. Peygamber, Muhâcirlere zor zamanda kucak açıp yer, yurt vermeleri ve onları koruyup kollamaları sebebiyle Ensâr'a iyi davranmalarını tavsiye etmiştir.¹⁴ Hz. Peygamber; "Hicret, dinî bir emir olmasaydı kendisini Ensâr'dan sayacağını, insanlar açık bir araziye gitseler, Ensâr da dar bir dağ yolunu tutup gitse kendisinin Ensâr'ın yolunu takip edeceğini",¹⁵ "Ensâr'ı sevenlerin Allah tarafından sevineceğini" belirtmek suretiyle Ensâr'a verdiği önemi vurgulamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in kendilerine duâ ettiği bir topluluktur.¹⁶

Ensâr olarak anılan Evs ve Hazrec kabileleri, Kahtânî'lerin Ezd koluna mensupturlar. Evs ve Hazrec, Hârise b. Sa'lebe'nin iki oğludur. Hârise b. Sa'lebe b. Amr Müzeykiyâ b. Âmir Mâüssemâ' b. Hârise b. İmruülkays b. Sa'lebe b. Mâzin b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe' b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân'dır. Evs, adını Hârise b. Sa'lebe'nin oğlu Evs'ten almaktadır. Evs'in soyu oğlu Mâlik'in; Amr (Nebît), Avf, İmruülkays, Cüşem ve Mürre adlı beş çocuğundan kollara ayrılarak çoğalmıştır.¹⁷ Anneleri ise Kayle bt. Cefne'dir. Annelerinden dolayı Araplar arasında Benî Kayle diye meşhurdurlar. Ezd kabilesin, Arîm selinden sonra Amr b. Müzeykiyâ b. Âmir'in liderliğinde Tihâme'ye daha sonra da kuzeye gittiği

¹⁰ Hüseyin Algül, "Ensâr", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 252; "Muhâcirün-Ensâr", V, 26, 40; Önkal, "Ensâr", *ŞİA*, II, 271.

¹¹ Algül, "Ensâr", 251.

¹² Tevbe, 9/100-117; Haşr, 59/ 9.

¹³ Tevbe, 9/100, 117.

¹⁴ İmam Ali b. Burhâneddin el-Halebî, *İnsânü'l-Uyûn fî Siret'il-Emîni'l-Me'mûn*, Beyrut 2006, III, 348.

¹⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, D. Mustafa Dibulbuğa, Beyrut 1987, *Farzu'l-Hums* 19; *Menâkıbü'l-Ensâr* 1; *Meğâzî* 56; Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk., Marsden Jones, Beyrut 1984, III, 956-958; Ebû Muhammed Abdülmelik el- Himyerî b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, nşr., Tâhâ Abdurraif Said Beyrut 1411, IV, 141-143.

¹⁶ Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 1-2; Algül, "Muhâcirün-Ensâr", s. 40.

¹⁷ Cevad Ali, IV, 136; Önkal, "Hazrec", *DİA*, VII, 143-144; Algül, "Evs", *DİA*, XI, 541.

bilinmektedir.¹⁸ Evs ve Hazrec kardeşlerin dedeleri Sa'lebe b. Amr, Yemen'den m.s. ikinci veya üçüncü asırda Yesrib'e gelmiş, Yesrib'in de Yemen gibi su kaynaklarına sahip olması nedeniyle Evs ve Hazrec'in yerleşmesinde önemli bir etken olmuştur. Burada daha önce Benî Kaynuka, Benî Nadîr ve Benî Kureyza'dan oluşan Yahûdî kabileleri bulunmaktaydı. Yahûdî kabileleri, Evs ve Hazrec'in Yesrib'e geldikleri ilk dönemde şehre hâkimdiler. Şehrin siyasî ve ekonomik gücünü ellerinde tutuyorlardı.¹⁹ Önce şehrin dışına yerleşen Evs ve Hazrec kabileleri, Yahûdilerin baskısı altında kaldılar. Gassanilerin yardımıyla Medine'ye yerleştiler.²⁰

Yahudilerin kışkırtmasıyla Evs ve Hazrec kabileleri arasında oluşan husumet, yüz yirmi yıl devam etmiş, neticesinde de iki kabile zaman zaman savaşmışlardır. Evs ve Hazrec arasında Sümeyr ile başlayan savaşlar, Ka'b b. Amr, Serâre, Hâtıb, Fâri', Birinci Ficar, İkinci Ficar, Rubey' ve Buâs savaşları ile devam etmiştir. Yapılan savaşların çoğunda Hazrec Evs'e üstün gelmiştir. Bu savaşların en büyüğü ve sonuncusu hicretten beş yıl kadar önce Medine yakınlarındaki Buâs mevkiinde yapılan Buâs savaşıdır.²¹ Savaşın başında Hazrec galipken daha sonra Evslilerin zaferiyle sonuçlanmıştır.²² Evs ile Hazrec arasında yapılan savaşların en belirgin özelliği mutlak galibinin olmamasıdır.²³ Evs ve Hazrec'in akabe biatlarında İslâm'la tanışmaları bu savaşların sonunu getirmiştir. Birinci Akabe Bîatı'na katılanların ikisi, ikinci Akabe Bîatı'na katılanların ise on biri Evsliydi.²⁴ Ayrıca İkinci Akabe Bîatı'nda seçilen on iki temsilcinin de üçü Evslidir.²⁵ Hicretten sonra Hz.

¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 48; Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kâble'l-İslâm*, Beyrut 1993, IV, 127.

¹⁹ Cevad Ali, IV, 129, 131.

²⁰ Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, çev., Mustafa Fayda, Ankara 1987, s. 22, 657; Geniş bilgi için bkz., Hüseyin Algül, "Evs", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 541; "Ensâr", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 252.

²¹ Nureddin Ali b. Ahmed es-Semhûdî, *Vefâü'l Vefâ' bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, nşr., Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut 1955, I, 214, 215; Evs ile Hazrec kabileleri arasındaki mücadelelerde her iki kabilenin kolları da etkin rol almıştır. (Geniş bilgi için bkz. Cafer Acar, *Cahiliye'de ve Risalet Döneminde "Savaş" Olgusu*, Doktora Tezi, AÜİF, Ankara, 2007, s. 80-83.)

²² Semhûdî, I, 218; Acar, s. 83.

²³ Acar, s. 83.

²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 72; Önkal, "Akabe Biatları", *DİA*, İstanbul 1989, II, 211; Cengiz Kallek, "Bîat", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 120-124; Fethullah Zengin, *İslâm Siyasî Tarihinde Ensâr*, UÜİF, Doktora Tezi, Bursa 2014, s. 5, 6, 27, 30, 34.

²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 61; Önkal, "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211.

Peygamber'in Muhâcir ve Ensâr'ı kardeşleştirme neticesinde, Evs ve Hazrec arasında kaynaşma ve kenetlenme görülmüştür.²⁶

Hazrec, Hârise b. Sa'lebe'nin oğlu Hazrec'ten gelmektedir.²⁷ Hazrec'in belli başlı kolları ise; Neccâr, Sâide, Amr b. Avf, Kavâkıl, Sevâd, Züreyk, Tezîd, Selime, Beyâda ve Hublâ'dır.²⁸ Hazrec kabilesinin Haşimoğulları ile akrabalıkları vardır. Abdülmuttalib'in annesi Selmâ bt. Amr Neccâr oğullarındandır.²⁹ Nübüvvetin on birinci yılı hac mevsiminde Hz. Peygamber'in görüştüğü altı Hazrecli Müslüman oldu ve kabilelerine döndüklerinde İslâm'ı anlattılar.³⁰ Birinci Akabe Bîatı'na katılan on iki kişiden onu, İkinci Akabe Bîatı'na katılan yetmiş beş kişiden altmış ikisi,³¹ ayrıca İkinci Akabe Bîatı'nda seçilen on iki temsilciden dokuzu Hazreclidir.³² Sa'd b. Ubâde seçilen dokuz kişilik grubun içinde yer almıştır.³³

Hazrec ve Evs kabileleri, Muhâcirlerin Medine'ye hicretiyle başlayıp Resûlullah'ın vefâtına kadar İslâm'a büyük hizmetler yapmışlardır.³⁴ Hazrec kabilesi, Evs kabilesine göre kalabalık ve güçlü olması sebebiyle ilk dönemlerde Araplar bu iki kabileye Hazrec olarak isimlendiriyorlardı.³⁵ Bedir,³⁶ Uhud ve Hendek savaşına katılan Evs ve Hazreclilerin durumuna bakıldığında yaklaşık olarak Ensâr'ın üçte ikisini Hazrec, üçte birini de Evs kabilesinin oluşturduğu görülmektedir.³⁷

²⁶ İbn Sa'd, I, 238; Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi-I*, İstanbul 2010, I, 241, 242; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesaj*, Ankara 2011, s. 141, 142; Julius Welhausen, *Arap Devleti ve Sükûtu*, çev., Fikret Işıltan, Ankara 1963, s. 8.

²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 70-76-84; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut ts. I, 217-224; Zengin, *Ensâr*, s. 5, 6.

²⁸ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, thk., Abdüsselâm M. Harun, Mısır 1962, s. 326; Cevad Ali, IV, 137; Zengin, *Ensâr*, s. 5, 6.

²⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 144, 145.

³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 277; Hasan İbrahim Hasan, *Züamâül-İslâm*, Kahire 1966, s. 102; Önkâl, "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211, İstanbul 1989; Zengin, *Ensâr*, s. 26.

³¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 279-281; İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Dâru's-Sadr, Beyrut ts. I, 220; İzzeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. el-Esîr, *el-Kâmil fi'l-Târih*, nşr. Ebû'l-Fidâ Abdullâh el-Kadî, Beyrut 1995, I, 291; Önkâl, "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211; Zengin, *Ensâr*, s. 27-30.

³² İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 290; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, I, 299; Önkâl, "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211; Zengin, *Ensâr*, s. 34.

³³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 61; Önkâl, "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211.

³⁴ Önkâl, "Hazrec", *DİA*, XVII, 143, 144; Mehmet Ali Kapar, "Hazrec", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, III, 232, 233; Algül, "Evs", XI, 542.

³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 58, 59; Önkâl, "Hazrec", *DİA*, XVII, 143, 144; Kapar, "Hazrec", *ŞİA*, III, 232, 233.

³⁶ Bedir Gazvesine katılan üç yüz beş sahabîden yetmiş dördü Muhâcir, gerisi ise Ensâr'dandı. Ensâr'ın da altmış biri Evsli, yüz yetmiş ise Hazrecli idi. (Taberî, I, 47.)

³⁷ İbn İshak, *Sîre*, s. 317, 318; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 383; Zengin, *Ensâr*, s. 90-91, 99-101.

I. BÖLÜM

SA'D B. UBÂDE (R.A.)'IN HAYATI, KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ, AHLÂKI VE FAZÎLETLERİ

1. SA'D B. UBÂDE (R.A.)'IN HAYATI

1.1. Sa'd b. Ubâde'nin Doğumu ve Nesebi

Medine'de doğup büyüyen Sa'd b. Ubâde'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Sa'd b. Ubâde'nin nesebi; Sa'd b. Ubâde b. Düleym b. Hârise b. Haram b. Hüzâm b. Ebî Hüzeyme b. Sa'lebe b. Tarîf b. Hazrec b. Sâide³⁸ b. Ka'b b. Hazrec b. Hârise b. Hazrecü'l-Ekber şeklindedir. Sa'd b. Ubâde'nin künyesi;³⁹ Ebû Sâbit'tir. Lakabı ise Seyyid-ül-Hazrec'tir. Mensup olduğu Hazrec kabilesinin Sâide kolu⁴⁰ Hazrec'in en önemli kollarından biridir. Hazrec kabilesi bu aileyi, kendilerinin nakîbi, öncüleri, efendileri olarak görüyordu.⁴¹ Dedesi Düleym, Hazrec kabilesinin büyük lideridir. Bütün halk onun liderliğinde hareket ederdi. O, harp meydanlarında her türlü yiğitliği ve kahramanlığı gösterirdi.⁴² Sa'd b. Ubâde'nin babası Ubâde b. Düleym hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ancak Hazrec'in liderlerinden olan babasının cömertliği ile meşhur olduğu bilinmektedir.⁴³ Sa'd'ın annesi Neccâroğullarından Amre bt. Mes'ud b. Kays'tır. Bedir ehlinden olan

³⁸ İbn Sa'd, III, 613; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 312.

³⁹ Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk., Ali Muhammed el-Becâvî, Kahire ts., II, 594; Şemsüddin es-Sahâvî, *Tuhfetu'l-Latîfe fî Târîhi'l-Medineti's-Serîfe*, Beyrut 1993, I, 388. Sa'd b. Ubâde için Ebû Sâbit, yaygın olmasa da Ebû Kays ve Ebû Hubâb künyeleri kullanılmıştır. Ebû Kays denmesin nedeni oğlunun Kays olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak Ebû Sâbit ve Ebû Hubâb denmesinin sebebiyle ilgili kaynaklarda bilgi geçmemektedir. Onun için Ebû Sâbit künyesinin daha sık kullanıldığı söylenmektedir. (Nurettin Ulaş, *Sa'd b. Ubâde Hayatı ve Şahsiyeti*, SÜİF, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2003.)

⁴⁰ Cemaleddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. el-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, nşr., Abdusselam Muhammed Harun, by. ts. I, 218; Hâfız Mutkîn Cemâluddîn Ebi'l-Haccâc Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, thk., Beşşar Avvad Maruf, Beyrut 1989, X, 277, 282.

⁴¹ İbn Sa'd, III, 613-617; Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm*, Beyrut 1990, III, 85.

⁴² Eşref Edip, *Asr'ı Saâdet*, İstanbul 1964, V, 286; Mehmet Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 377.

⁴³ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 595; Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, nşr., F. Abdülaziz el-Cündî, Beyrut ts. V, 217; İmâduddin Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1990, VII, 33; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66.

Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'nin halasıdır.⁴⁴ Amre, Medineli kadınlardan biri olarak Müslüman olmuş, Akabe Bey'atlerinde bulunmuş⁴⁵ ve Hz. Peygamber'e biat etmiş bir sahabîyedir. O, Sa'd b. Ubâde ile Hz. Peygamber Dûmetü'l-Cendel Gazvesinde iken H. 5. yılda vefât etmiştir.⁴⁶ Bu seferden dönen Hz. Peygamber, Amre'nin kabrine giderek cenaze namazını kılmıştır.⁴⁷

1.2. Sa'd b. Ubâde'nin Çocukluğu ve Gençliği

Medine'de doğan Sa'd b. Ubâde, çocukluğunu ve gençliğini burada geçirmiştir. Kaynaklarda Sa'd b. Ubâde'nin çocukluğu ve gençliği konusunda bilgiler yer alırken, Müslüman olduktan sonraki hayatı hakkında daha geniş bilgiler yer almaktadır.⁴⁸

Sa'd b. Ubâde, Câhiliye ve İslâm döneminde toplumun ileri gelenlerinden biridir.⁴⁹ Onun lider olmasında dedelerinin ve babasının kabile büyükleri olmalarının etkisi büyüktür. Ayrıca almış olduğu sorumluluk duygusu, lider olarak yetişmesinde etkili olmuştur.⁵⁰ Arap eşrafi câhiliye döneminde öğrenime büyük önem vermişlerdir.⁵¹ Câhiliye döneminde Araplar, okuma yazma vb. özellikleri olan insanları “*el-Kâmil*” unvanı ile anmışlardır.⁵² Arapların eğitilmiş kişilere verdikleri bu unvan, Sa'd için de kullanılıyordu.⁵³ Sa'd, Müslüman olmadan önce okuma yazma biliyordu.⁵⁴ Belâzürî'in beyanına göre; Câhiliye döneminde Medine'de okuma yazma bilen az sayıda kişi bunu Yahudilerden öğreniyordu. O zamanlar, Yahudiler az da olsa Medineli çocuklara

⁴⁴ İbn Sa'd, III, 451; Ebî Amr Halîfe b. Hayyât, *Kitabü't-Tabakât*, thk., Süheyl Zekkar, Beyrut 1414, s. 166; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, I, 218; Mizzî, X, 278; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 65, 66; Sahâvî, I, 388.

⁴⁵ Halîfe b. Hayyât, II, 177; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 30; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, I, 503.

⁴⁶ İbn Sa'd, III, 451; Mizzî, X, 278, 279, 281; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 65, 66; Şah Mulhüddin Ahmed en-Nedvî-Said Sahip Ensârî, *Büyük İslâm Tarihi Asr-ı Saâdet Ashâbı Kiram*, çev., Ali Genceli, İstanbul 1964, V, 286.

⁴⁷ İbn Sa'd, VIII, 451; Tirmizî, *Cenâiz* 47.

⁴⁸ Ulaş, s. 3-4.

⁴⁹ İbn Abdilberr, *İstiâb*, II, 595; Zirikî, s. 85.

⁵⁰ Ulaş, s. 4.

⁵¹ Mustafa el-A'zamî, “Asr-ı Saadet'te Yazı ve Vahiy Kâtipleri”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, çev., Durak Pasmaz, İstanbul 1994, I, 367-464.

⁵² İbn Sa'd, III, 461; el-A'zamî, “Asr-ı Saadet'te Yazı ve Vahiy Kâtipleri”, I, 367; Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, çev., Salih Tuğ, İstanbul 1993, II, 714; Azimli, “Sa'd b. Ubâde”, *DİA*, XXXV, 377.

⁵³ İbn Abdilberr, *et-Temhîd li mâ fi'l-Muvatta mine'l-Meânî ve'l-Esânîd*, Mağrib 1952, II, 147; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, I, 218; Mizzî, X, 279; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 58; Edip, V, 287; A'zam, “Yazı ve Vahiy Kâtipleri”, I, 420, 421.

⁵⁴ İbn Sa'd, III, 613; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66; Azimli, “Sa'd b. Ubâde”, *DİA*, XXXV, 377.

okuma yazma öğretiyorlardı.⁵⁵ Sa'd da bu az kişilerden birisiydi.⁵⁶ Ayrıca Arapça dilbilgisi ve belâğat eğitimi gören, Arap dilinin inceliklerine vakıf olan⁵⁷ Sa'd, İslâm öncesi kendi çevresinde âlim olarak tanınıyordu.⁵⁸ Bütün bunlar bize Sa'd'ın iyi bir eğitimden geçtiğini göstermektedir. Eğitimi genel olarak; aile içinden, mensup olduğu kabileden ve çevresinden aldığı görülmektedir. Dedesinin ve babasının kabile büyüğü olması onun eğitimine büyük katkı sağlamıştır. Muhtemelen onların bıraktıkları kültürel miras, Sa'd'ın yetişmesinde önemli rol oynamıştır.⁵⁹

Sa'd b. Ubâde, o günün şartlarına göre savaş aletlerini kullanmakta son derece mahirdi. O, çok usta ok atıcısıydı.⁶⁰ Ok ve mızrak kullanmak zaman zaman spor maksadıyla da yapılırdı. Bu durum, İslâm'dan sonra da devam etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.), gençlerin hem savaş güçlerini artırmak hem de boş vakitlerini değerlendirmek için, okçuluk sporuyla meşgul olmalarını ayrıca aralarında yarışlar düzenlemelerini istemiştir. Hz. Peygamber, Benî Eslem kabilesinden bir grubu spor ve eğitim maksadıyla ok atıştırken görmüş ve onların buna devam etmelerini istemiştir.⁶¹

Yüzücülük, Câhiliye döneminde önem verilen sporlardan biridir. Sa'd b. Ubâde, câhiliye döneminde yüzmeyi çok iyi bilirdi.⁶² Medineliler yüzmeyi çevredeki göl ve göletlerden öğreniyorlardı. "Akûl Gölü" yüzmeye öğrenilen göllerin başında gelir. Muhammed Hamidullah bu konuda şöyle der: "Yağmur Mekke'ye göre Medine'ye daha çok ve sık yağar. Mekke'nin güney doğusundan Tâif'in Vac vadisine kadar uzayıp giden yataklarda yağmur suları, Medine üzerinden geçerek Kızıldeniz'e doğru akar gider. Bu yağmur suları şehrin kuzeyinde Medine'ye ulaşmadan önce Akûl denen bir gölde toplanır ve burada toplanan su bazen yıl boyunca dururdu. 1946 senesinde buraya yapmış olduğu ziyaretinde bölgede ikamet eden bazı göçebe insanlar kendisine; 'Birinci Dünya Savaşından önce Türkler burayı yönetirken, bu gölde gezinti yapmak için tekne ve kayık bulundurduklarını' anlatmışlar. Bugün ise Ayn'uz-Zerkaa

⁵⁵ Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk., Muhammed Hamîdullah, Jerusalem 1963, I, 459; Ulaş, s. 4-5.

⁵⁶ Belâzürî, I, 459.

⁵⁷ Mizzî, III, 425; Edip, V, 289.

⁵⁸ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 714.

⁵⁹ Ulaş, s. 5.

⁶⁰ İbn Sa'd, VII, 389-391; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66; Edip, V, 287.

⁶¹ Vecdi Akyüz, "Asr-ı Saâdette Spor", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, III, İstanbul 1992, III, 506.

⁶² İbn Sa'd, VII, 389-391; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66.

suyuna ilave olarak bu göldeki su, takviye havuzu olarak kullanılmakta olup eski tat ve saflığını kaybetmiştir.”⁶³ Göletteki suların uzun süre kalması, Sa’d ve diğerlerinin bu göletlerde yüzmeyi öğrenmeleri için iyi bir fırsat olmuştur. Hz. Peygamber’in de yüzmeyi Medine’de öğrendiği bilinmektedir. Hz. Peygamber, çocukluğunda annesi ve Ümmü Eymen ile babasının mezarını ziyaret için Medine’ye gelip Benî Neccar kabilesinde kaldılar. Hz. Peygamber bu kabileye ait su birikintisinde yüzmeyi öğrendi.⁶⁴ Muhtemelen göletler veya su birikintileri uzun süre kaldığından dolayı Medineli çocuklar ve gençler yüzmeyi burada öğreniyorlardı.

Arabistan’ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Medine’de de Putperestlik inancı yaygın olarak bulunmaktaydı.⁶⁵ Ayrıca her ailenin kendine ait putları vardı. Menât bunların en büyüğü ve en önemlisiydi.⁶⁶ Medineliler, Kâbe’yi kutsal sayarlardı. Kâbe’ye gidip hac yapmak onlar için dinî bir vecibeydi. Haccın faziletli olduğuna ve kendilerine sevap kazandırdığına inanıyorlardı.⁶⁷ Sa’d b. Ubâde, câhiliye döneminde atalarının dini olan putperestlik üzereydi. Dedelerinden Düleyim, her yıl Menât için on deve kurban ederdi. Babası Ubâde bu ibâdeti devam ettirdi, oğlu Sa’d da Müslüman oluncaya kadar aynı şekilde bu âdeti sürdürdü.⁶⁸ Sad b. Ubâde, gerek ailesinden gerekse toplumdaki dini eğitimi sonucunda inançlarını yaşıyor ve ibâdetlerini yerine getiriyordu.⁶⁹

1.3. Sa’d b. Ubâde’nin Ailesi

1.3.1. Ailesi ve Çocukları

Çok eşle evlenen bir dönemde,⁷⁰ Sa’d b. Ubâde iki evlilik yaptı ve hanımlarını yaşamı boyunca boşamadı.⁷¹ Sa’d’ın hanımlarından biri amcasının torunu

⁶³ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 187.

⁶⁴ Akyüz, “Asr-ı Saâdette Spor”, III, 503.

⁶⁵ Hamîdullah, *İlk İslâm Devleti*, İstanbul 1992, s. 17-18; Ahmed Nedvî, V, 286. Sarıçam, s. 52. Hicret zamanında Medine’de altı bin civarında Müşrik Arap, dört bin civarında Yahudi ve elli kadar da Hıristiyan Arap yaşıyordu. (İsmail Hakkı Atçeken, *Hız. Peygamber’in Yahudilerle Münasebetleri*, İstanbul 1996, s. 88.) Hazrecliler hac sırasında tanrıların tapınağına gelirler ve saçlarını onun putunun önünde tıraş ederlerdi. Onlar hac ibâdetlerinin ancak böyle tamamlanacağına inanıyorlardı. (Önkal, “Hazrec”, *DİA*, XVII, 143-144.)

⁶⁶ Muhammed Hamîdullah, “Medine’de Sosyo-Ekonomik Hayat”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul 2006, s. 105; Hamîdullah, *İlk İslâm Devleti*, İstanbul 1992, s. 17, 18.

⁶⁷ Hamîdullah, *İlk İslâm Devleti*, s. 18.

⁶⁸ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 295; Mizzî, X, 279; Azimli, Sa’d b. Ubâde, *DİA*, XXXV, 377.

⁶⁹ Ulaş, s. 7.

⁷⁰ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 714.

Fükeyhe olup, diğer eşi ise Ğaziye bt. Sa'd b. Halife b. Eşref'tir. İki hanımı da İslâm'ı kabul ederek ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'e bîat ettiler.⁷²

Sa'd b. Ubâde'nin oğlu Kays ve kızları Umâme ile Sündus (Mendûs) Fükeyhe'den;⁷³ Sâid⁷⁴, Muhammed, Abdurrahman ise Ğaziye'den doğmuştur.⁷⁵ Rivâyetlerde Sa'd'ın İshâk,⁷⁶ Şurahbil,⁷⁷ Amr⁷⁸ ve Yahya⁷⁹ adında oğullarından bahsedilmektedir ancak anneleri hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Sa'd'ın üç kardeşi vardı. Bunlardan ikisi kız, biri erkekti. Kızlar, Mendûs ve Leyla'dır. Mendûs, Simak b. Sâbit ile evlenmiş, Leyla ise Hallâd b. Süveyd ile evlenmiştir. Mendûs ve Leyla İslâm'ı kabul etmişler ve Hz. Peygamber'e bîatta bulunmuşlardır.⁸⁰ Erkek kardeşinin ismi kaynaklarda geçmemektedir. Onun Müslüman olup olmadığı veya İslâmiyet Medine'ye gelince hayatta olup olmadığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır.⁸¹ Sa'd ve kardeşlerinin anneleriyle bir zikredilmesi, babaları Ubâde'nin tek evli olduğunu göstermektedir.⁸² Sa'd'ın Amre bt. Mes'ud adında halası

⁷¹ Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, nşr., Abbas el-Cüleymî, Beyrut 1993, VII, 33; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 714.

⁷² İbn Sa'd, VIII, 373, 374.

⁷³ İbn Sa'd, VIII, 613.

⁷⁴ Sa'd b. Ubâde'nin oğlu Sâid b. Sa'd, siyer ve meğazî ilminin önde gelenlerindedir. Sâid, İslam Tarihi ilmi açısından önemli bir şahsiyettir. İbni Hibban onun sahâbe olup olmadığı konusunun ihtilafı olduğunu belirttikten sonra, tabiünden güvenilir bir kişi olduğunu söyler. (İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 44.) İbn Sa'd ise Sâid'in Hz. Peygamber zamanında büyüyüp yetiştiğini ayrıca güvenilir bir sahâbi olduğunu ve kendisinden az da olsa hadis rivâyet edildiğini kaydetmektedir. (İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 80-81.) Vakîdî, Sâid'in Hz. Ali döneminde Yemen valiliği yaptığını rivâyet etmektedir. (İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 44; *Tehzîb*, IV, 37; İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, XLIX, 402.) Sâid b. Sa'd, Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili bazı bilgileri kaleme alan ilk kişi sayılmaktadır. Sâid'in yazdığı kitabın aslının Abbasilerin ilk dönemlerinde torunu Sâid b. Amr'ın elinde olduğu anlaşılmaktadır. (İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 69.) İbn Hanbel'in eserinde; Sâid b. Sa'd'ın Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili yazdıklarından bazı bölümlerin bulunduğu bildirilmektedir. (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 222.)

⁷⁵ İbn Sa'd, III, 613; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66; İbn Hibbân, *Kitabu's-Sikât*, thk., Seyyid Şerafüddin Ahmed, by. 1975, IV, 364, V, 369.

⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66; İbn Kuteybe, *el-Maârif, Nebiler ve Sahabiler'in Sîreti*, trc., Hasan Ege, İstanbul ts., s. 179.

⁷⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 364.

⁷⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 369.

⁷⁹ İbnü'l-Esîr *l-Kâmil*, V, 213.

⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 125; Ulaş, s. 3.

⁸¹ Ulaş, s. 3.

⁸² Ulaş, s. 3.

vardı.⁸³ Kaynaklarda Sa'd b. Ubâde'nin Nustas adında bir erkek hizmetçisi,⁸⁴ bir de Ümmü Tarık adında bayan hizmetçisinin olduğu geçmektedir.⁸⁵

1.3.1.1. Kays b. Sa'd

Kays b. Sa'd, Hazrec kabilesinin liderlerinden Sa'd b. Ubâde'nin oğludur. Künyesi Ebû Abdullah, Ebü'l-Fazl ve Ebû Abdilmelik'tir.⁸⁶ Sahâbiye olan Kays'ın annesi aynı kabileye mensup olup Fûkeyhe (Fekîhe) bt. Ubeyd b. Düleym b. Hârise'dir.⁸⁷ Kays, Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşi Karibe bt. Ebî Kuhâfe ile evlenmiştir.⁸⁸ Kaynaklarda Kays'ın doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamakla birlikte⁸⁹ onun bi'sete yakın bir zamanda doğduğu, hicrette ise genç yaşta olduğu tahmin edilmektedir.⁹⁰

Sa'd b. Ubâde, oğlu Kays'ı küçük yaşlarda Hz. Peygamber'in hizmetine vermiştir.⁹¹ Kays, on yıl kadar Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hizmetinde ve terbiyesinde kalmıştır.⁹² Kays, dedesi Ubâde ve babası Sa'd'tan sonra Hazrec kabîlesinin öncüsü ve efendisi olmuştur.⁹³ Aynı zamanda Arapların saygın büyüklerindedir.⁹⁴ Kendisine saygı duyulan, zengin ve bir o kadar da cömert olan Kays, uzun boylu, güzel yüzlü, güçlü bir yapıya sahipti.⁹⁵ Hz. Peygamber; yeteneği, zekâsı ve fiziğiyle dikkat çeken Kays'ı güvenliğini sağlamakla⁹⁶ ve zekât mallarını korumakla görevlendirdi.⁹⁷ Kays,

⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 33.

⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 426.

⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 245.

⁸⁶ İbn Sa'd, VI, 52; Halîfe, I, 97.

⁸⁷ İbn Sa'd, VIII, 373; Halîfe, I, 97; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 249.

⁸⁸ İbn Sa'd, VIII, 373.

⁸⁹ Ramazan Deniz, "Hz. Ali'nin Mısır Valisi Kays b. Sa'd'ın Hayatı ve Siyasi Kişiliği", *Yüksek Lisans Tezi*, DEÜİF, İzmir 2007, s. 8; Ali İpek, "Tifliste Bir Sahâbi: Kays b. Sa'd b. Ubâde", *IÜİD*, sy: 8, Ekim, İğdır 2016, s. 69.

⁹⁰ Belazûri, *Ensâb*, XX, 210; Deniz, s. 8.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsnedü Ahmed*, Müessesetu Kurtuba, Mısır ts. III, 422; Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, nşr., Hamdi b. Abdulmecîd es-Selefi, Musul 1983, XVIII, 351; Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Şuâbu'l-Îmân*, nşr., Muhammed Said Besyunî, Beyrut 1410, I, 444.

⁹² İbn Hibbân, *es-Sikât*, III, 339; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 103.

⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 249.

⁹⁴ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-Umem ve'l-Mülûk*, Beyrut 1987, IV, 570-573.

⁹⁵ İbnü'l-Esîr İzzüddin b. Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'refeti's-Sahâbe*, thk., Muhammed Ahmed Aşur, Beyrut 1989, IV, 126; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 249.

⁹⁶ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 463; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 103.

⁹⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 104.

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra onun koruması olarak en öndeydi ve Hz. Peygamber'in işlerini yerine getirmede kendisine yardımcı oluyordu.⁹⁸

Hz. Peygamber, Kays b. Sa'd'ı Huneyn savaşı dönüşü Cî'râne'de ganimetlerin dağıtımından sonra 400 kişilik ordunun başına seriyye komutanı olarak tayin etti ve Sudâ' kabilesinin üzerine gitmesini emretti. Ancak Ziyâd b. Hâris es-Sudâî başkanlığında gelen on beş kişilik bir heyet, kabilesinin Müslüman olma istediğini bildirince Hz. Peygamber, seriyyeyi göndermekten vazgeçti⁹⁹ Seriyeye, Sudâ' bölgesinin Müslüman olmasıyla sonuçlandı. Kays; Tebük Gazvesine katılmış, burada ordunun yiyecek ihtiyacının bir kısmını karşılamıştır.¹⁰⁰

Hz. Ebû Bekir zamanında Kays, Suriye fetihlerinde bulunmuştur.¹⁰¹ Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde Amr b. el-As ile Mısır ve İskenderiye'nin fetihlerine katılmıştır.¹⁰² Hz. Osman döneminde aktif rol almayan Kays, Hz. Ali'nin halifeliğinde isminden sıkça söz edilen bir sahâbî olmuştur.¹⁰³ Hz. Ali, Kays'ı stratejik önemi olan Mısır'a vali olarak atadı.¹⁰⁴ Muâviye siyasî bir komplo ile Mısır valisi Kays'ı azlettirdi. Kays'ın yerine tecrübesiz ve genç olan Muhammed b. Ebû Bekir görevlendirildi.¹⁰⁵ Kays, Sıffin savaşında bazı birliklere komutanlık yaptı.¹⁰⁶ Hz. Ali, Sıffin savaşından sonra Kays'ı Azerbaycan valiliğine atadı.¹⁰⁷ Hz. Ali'nin vefâtından sonra Kûfe'de meydana gelen otorite boşluğunu Kays b. Sa'd doldurdu. Kays ve taraftarları, Hz. Hasan'a isyancılara karşı savaşma şartıyla bîat edeceklerini söylediler.¹⁰⁸ Hz. Hasan, isyancılara karşı savaşma şartını kabul etmeyerek Muâviye'ye bîat edince, Kays da bütün şartlarını Muâviye'ye kabul ettirerek gönülsüz olarak bîat etti.¹⁰⁹ Hayatının son dönemini Medine'de sürdüren Kays, yeni yönetimde

⁹⁸ Deniz, s. 20; İpek, "Tifliste Bir Sahâbî: Kays b. Sa'd b. Ubâde", *IÜİD*, s. 70.

⁹⁹ İbn Sa'd, I, 326; Abdülhalik Bakır, "Kays b. S'ad", *DİA*, İstanbul 1991, XXV, 93; Mustafa Kılıç, "Hazreti Peygamber'in Cî'râne Günleri", *Usûl*, 17, İstanbul 2012, I, 81-106; Elşad Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamberin Savaşları*, İstanbul 1993, s. 428.

¹⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 249.

¹⁰¹ Vâkıdî, *Fütûhu's-Şâm*, thk., Abdüllatif Abdurrahman, Beyrut ts., I, 171, 172.

¹⁰² Vâkıdî, *Fütûhu's-Şâm*, II, 49, 50.

¹⁰³ Ayar, "Kays b. Sa'd", *OMÜİFD*, s. 122.

¹⁰⁴ Belâzürî, *Ensâb*, III, 161; İzzüddin b. Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed Cezerî b. Esîr, *el-Kâmil fi't Târih*, nşr., Ebû'l-Fidâ Abdullah el-Kadî, Beyrut 1995, III, 177.

¹⁰⁵ Taberî, III, 64; İbn Kesîr, VII, 313; Adem Apak, *İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, İstanbul 2001, s. 142-145.

¹⁰⁶ Taberî, III, 77, 82.

¹⁰⁷ İbn Sa'd, VI, 52; Taberî, III, 126.

¹⁰⁸ Belâzürî, *Ensâb*, III, 278; Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi*, Ankara 2011, s. 506.

¹⁰⁹ Belâzürî, *Ensâb*, III, 292-294.

görev almadı. Medine’de yaklaşık yirmi yıl hayat süren Kays, Muâviye dönemi sonlarında hicretin 59. yılında Medine’de vefât etti.¹¹⁰ Re’yinde isabetli, becerikli, savaş sanatını iyi bilen, cesur, güçlü ve yiğit bir insan¹¹¹ olan Kays, Arap dâhilerinden olup, görüşlerine başvuru, önemli bir şahsiyettir. Hz. Peygamber zamanında bayraktarlık¹¹² ve komutanlık görevlerinde bulunmuştur.¹¹³ Kays, katıldığı gazvelerde genelde Ensâr’ın sancağını taşımış iken, Mekke’nin fethinde ise Hz. Peygamber’in sancağını taşımıştır.¹¹⁴ Kays, Hz. Peygamber’den on altı hadis rivâyet etmiştir.¹¹⁵

1.4. Sa’d b. Ubâde’nin Ölümü

Sa’d b. Ubâde, hayatının son zamanlarında siyasetten uzak bir hayat yaşamıştır.¹¹⁶ Sa’d, Sakîfetü¹¹⁷ Benî Sâide toplantısında halîfeliği kaybedince ilk iki halîfeye muhalefet ederek onlara bîat etmemiştir. Hz. Ebû Bekir’in hilâfeti boyunca ve

¹¹⁰ İbn Sa’d, VI, 52; İbn Kuteybe, *el-Ma’ârif*, s. 113.

¹¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 249; Zirikî, V, 206.

¹¹² Bayraktarlık kelimesi ile hem bayraktarlık hem de sancaktarlığı kastetmekteyiz.

¹¹³ Ebû Abdullah Muhammed b. Neysabûrî el-Hâkim, *el-Müstedrek Alâ Sahiheyne*, nşr., Mustafa Abdülkadir Atâ, Beyrut 1990, V, 555; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 1289.

¹¹⁴ Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, nşr., Şuayb el-Arnaût vd., Beyrut 1413, III, 102, 103, 104; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 295; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, I, 125.

¹¹⁵ İbn Sa’d, I, 451; Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, thk., Muhammed Abdülkadir Atâ, Mekke 1994, IX, I, 293; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, III, 102.

¹¹⁶ H. İ. Hasan, *Züamâü’l-İslâm*, s. 105.

¹¹⁷ “Sakîfe” sözlükte; gölgelik, çardak anlamlarına gelmektedir. Medine’de İslâm öncesi ve sonrasında kabile bireylerinin hurma kurutmak için ortaklaşa kullandıkları ve toplantılar yapmak için buluştukları mekânlardır. Sakîfetü Benî Sâide, Hazrec kabilesinden Sâideoğullarına mensup Bi’ribudâa yakınlarındaki gölgelik mekandır. Hz. Ebû Bekir’in burada halîfe seçilmesiyle önem kazanmıştır. Hz. Peygamber’in buraya uğrayıp dinlendiği rivâyet edilir. (Belâzurî, II, 264; Yâkut Hamevî, I, 524; III, 259; Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nemîrî el-Basrî eş-Şebbe, *Târîhu’l-Medîneti’l-Münevvere*, nşr., Fehim Muhammed Şaltût, by., ts., I, 72; Küçükaşçı, “Sakîfet’ü Benî Sâide”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 12.) Benî Sâide mahallesinde olan ve oturulup gölgelenilen bir yerdir. (İbn Asakîr *Mu’cemü’l-Büldân*, Beyrut, 1413, I, 228, İbn Manzûr, IX, 155.) Bu gölgeliğin yanında “Budâa” isminde bir kuyu bulunmaktadır. Bu kuyudaki su ile hem hurma bahçeleri sulanırdı hem de diğer ihtiyaçlar giderilirdi. (Belâzurî, II, 264). Bu konuda Halebî ise: “Toplantı Benî Sâide Sakîfe’sinde yani Sa’d b. Ubâde’nin evinde yapılıyordu” (Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III, 279.) derken bundan Benî Sâide Sakîfesi’nin Sa’d’ın evini de içine alan bir yerde olduğu veya Sa’d b. Ubâde’nin evinin Sakîfe yakınlarında olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu alan kabile reislerinin tasarrufunda olup onlar burayı açık hava meclisi gibi kullanıyorlardı. (Ulaş, *Sa’d b. Ubâde*, s. 62.) Sakîfet’ü Benî Sâide bugün işlevliğini kaybetmiştir. Bi’ribudâa denilen su kuyusunun yakınlarında Sakîfetü Benî Sâide diye isimlendirilen bir bina vardır ve bunun etrafı da h. 1030’da taş ve kerpiçten bir duvarla örülerek çevrilmiştir. (Semhûdî, III, 558-560; Abdülkuddûs el-Ensârî, *Âşârü’l-Medîneti’l-Münevvere*, Medine 1406, s. 151-153.) Mescid’i Nebî’nin 500 metre Kuzeybatısındaki bulunan mesken Sühaymî caddesini genişletme esnasında yıkılmış ve yeri bugün “Hadîkatü’l-Bey’a” ismiyle bilinen bir parka dönüştürülmüştür. (Küçükaşçı, “Benî Sâide”, XXXVI, 12.)

Hız. Ömer'in hilâfetinin ilk aylarında Medine'de kalmıştır.¹¹⁸ Bu zaman içinde ilk iki halîfenin toplantı ve faaliyetlerine katılmamıştır.¹¹⁹ Sa'd b. Ubâde, Hız. Ömer ile karşılaştığında: "...Senin arkadaşın bana senden daha sevimliydi"¹²⁰ diyerek onun olduğu yerde duramayacağını belirtmiştir. Hız. Ömer'in hilâfetinin kısa bir dönemini Medine'de geçirmiş¹²¹ olan Sa'd, daha sonra Dımaşk taraflarına gidip oraya yerleşmiş ve ölümüne kadar da orada kalmıştır.¹²² Bu durumda Sa'd, Hız. Ömer'in hilâfetinin ilk iki buçuk yılını Şam'da geçirmiştir.¹²³ Sa'd, arazi ve mallarını Şam tarafına gitmeden önce çocuklarına paylaşmıştır.¹²⁴ Sa'd b. Ubâde'nin Medine'den ayrılma sebebine gelince; Hız. Ömer ile aynı şehirde yaşamayı istememiş olması¹²⁵ yaygın bir görüş olarak zikredilmektedir. Sa'd'ın Hız. Ebû Bekir döneminde Medine'de kalması ve Hız. Ömer'in hilâfetinin ilk aylarında Medine'den ayrılması bu görüşü destekler niteliktedir. Ayrıca Sa'd, bir kabilenin lideri olarak halifeliği kaybetmiş olması sebebiyle bu durumu hazmedememiş ve bunu gurur meselesi yaparak Medine'den ayrılmış ve gurbette vefât etmiştir.¹²⁶ Onun cihat için Şam tarafına gidip orada vefât ettiği rivayeti de vardır.¹²⁷

Sa'd b. Ubâde, zehirli bir hayvan tarafından sokulması sonucunda vefât etmiştir.¹²⁸ Sa'd, böyle bir olayı Bedir Savaşı öncesinde de yaşamış ve bu yüzden savaşa katılamamıştı.¹²⁹ Sa'd bevlelerken öldü rivâyeti de vardır.¹³⁰ Öldüğünde Sa'd b. Ubâde'nin cesedi üzerinde yeşil renk bulunması,¹³¹ zehirli bir çöl hayvanı tarafından sokulduğu ve bu sebeple öldüğü sonucunu göstermektedir.¹³² Hız. Ebû Bekir

¹¹⁸ İbn Sa'd, VII, 390; Taberî, II, 244.

¹¹⁹ Taberî, II, 244.

¹²⁰ İbn Sa'd, VII, 390; Taberî, II, 244.

¹²¹ İbn Sa'd, VII, 390; Taberî, II, 244.

¹²² Hasan İbrahim, *Züamâül-İslâm*, s. 105.

¹²³ Ulaş, s. 78.

¹²⁴ Mizzî, X, 281.

¹²⁵ Taberî, II, 244.

¹²⁶ Cem Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, İstanbul, 2014, s. 178.

¹²⁷ İbn Sa'd, III, 616; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, b. Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, thk., Tahâ Muhammed Zeynî, Kahire 1967, I, 10

¹²⁸ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 113; Mehmet Azimli, *Dört Halîfeyi Farklı Okumak-1 Hız. Ebû Bekir*, Ankara, 2013, s. 69.

¹²⁹ İbn Sa'd, II, 24.

¹³⁰ İbnü'l-Cezvî, *Sıfatı's-Safve*, I, 218.

¹³¹ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 178; İbnü'l-Cezvî, *Sıfatı's-Safve*, I, 218.

¹³² İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 113; Azimli, *Hız. Ebû Bekir*, s. 69. Sa'd'ın zehirli bir yılan tarafından öldürüldüğü rivayetin de vardır. (Makdisî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *el-Bed'ü ve't-Târîh*, Kahire ts., V, 115.)

ve Hz. Ömer'e bîat etmemesinden dolayı Kureyşlilerce Havran'da¹³³ öldürüldüğü¹³⁴ rivâyeti doğru değildir.¹³⁵ Medine'de hilâfeti döneminde böyle bir şey yapmayan Hz. Ömer'in Havran'da yaptırması mümkün gözükmemektedir.

Sa'd b. Ubâde'nin ölüm yılı hakkında çeşitli rivâyetler olmakla beraber onun hicretin on beşinci yılında (h. 15/ m. 636)¹³⁶ Havran¹³⁷ sınırları içinde bulunan Menâha¹³⁸ köyünde vefât ettiği genel görüştür.¹³⁹ Kabrinin yanında küçük ve güzel bir mescit vardır. Mezar kitâbesinde: "*Hazrec'in reisi ve Resûlüllah'ın sahâbesinden Sa'd b. Ubâde'nin kabri*"¹⁴⁰ şeklinde yazı vardır. Müslümanlar arasında meşhur olan bu sahâbînin¹⁴¹ kabri günümüzde de ziyaret edilmektedir. Sonuç olarak; ilk iki halfeye bîat etmemiş olan Sa'd b. Ubâde, ömrünün sonlarını geçirdiği Dîmeşk'in Havran bölgesindeki Menâha köyünde h. 15. yılda vefât etmiştir.

¹³³ Havran, Suriye'nin güneyinde bulunan bir bölgedir. Doğusundan Cebelidürûz, batısından Şeria vadisi, kuzeyinden Şam vadisiyle Lecâ platosu, güneyinden Belkâ toprakları ve Cebeliacûn'la çevrili, sınırları kesin biçimde belirlenmemiş geniş bir bölgedir. Günümüzde Havran, Süveyda bölgesinde bulunan petrolle büyük önem taşımaktadır. (el-Hamevî, II, 364-365; Şah Mulhüddin Ahmed Nedvî-Said Sahip Ansârî, *Büyük İslâm Tarihi Asrı Saadet Ashabı Kiram*, çev., Ali Genceli, İstanbul 1964, V, 296, 297; Buzpınar, "Havran", *DİA*, XVI, 539-541.)

¹³⁴ Belâzürî, *Futûhu'l-Büldân*, II, 272.

¹³⁵ Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 378.

¹³⁶ İbn Sa'd, VII, 390; İbn Abdilberr, *İstiâb*, II, 599.

¹³⁷ el-Hamevî, II, 364-365; Nedvî-Ensârî, V, 296, 297; Şit Tufan Buzpınar, "Havran", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 539-541.

¹³⁸ el-Hamevî, V, 217; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66.

¹³⁹ İbn Sa'd, VII, 390; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 599; el-Hamevî, V, 217; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 67. Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377-378.

¹⁴⁰ el-Hamevî, V, 217; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, II, 206; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah, b. Muhammed el-Lavâti b. Batûta, *Tuhfetu'n-Nazzâre fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibu'l-Esfâr*, nşr., Ali el-Muntasır el-Kettânî, Beyrut 1405, II, 196; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66.

¹⁴¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, II, 206.

2. SA'D B. UBÂDE (R.A.)'IN ÖZELLİKLERİ

2.1. Kişisel Özellikleri

Sa'd b. Ubâde; lider, yiğit, savaflara katılan güçlü ve cesur biriydi.¹⁴² Cesaret ve yiğitlik, câhiliye Araplarının belirgin özelliklerindendi. Onlar, silahlarını yanlarından ayırmazlardı.¹⁴³ Ensâr'ın büyük liderleri, Sa'd b. Ubâde ile Sa'd b. Muâz'dı. Evs ve Hazrec arasında yöneticilik noktasında onların rakibi yoktu.¹⁴⁴ Sa'd, Kureş'i karşısına alarak Hz. Peygamber'i korkusuzca Medine'ye davet etme cesareti gösterenlerden biridir.¹⁴⁵ Askerî birliklere komutanlık yapardı.¹⁴⁶ Hz. Peygamber, Sa'd ile ilgili Ensâr'a dönerek: "Başkanımızın ne dediğini duyuyor musunuz?"¹⁴⁷ diye sorunca onlar da Sa'd b. Ubâde için: "O bizim liderimizdir (başkanımız) ve liderimizin oğludur"¹⁴⁸ dediler. Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Ubâde gibi sahâbîler canlarıyla ve malları ile Hz. Muhammed'in yanında yer alarak onu desteklediler.¹⁴⁹

Sa'd b. Ubâde açık sözlü ve girişken biriydi. Hz. Peygamber'e sorular sorar, meselelerini çözerdi.¹⁵⁰ Kabilesi adına konuşur ve kararlar alırdı.¹⁵¹ Hz. Peygamber, Ukkâşe'ye duâ edince Sa'd, Hz. Peygamber'den kendisine de duâ etmesini açık sözlülükle istedi.¹⁵² Sa'd, Huneyn Gazvesi sonrası ganimet dağıtımında kendi düşüncelerini ve Ensâr'ın görüşlerini açıksözlülükle dile getirmiştir.¹⁵³

¹⁴² İbn Sa'd, II, 14; İbn Hibbân, *Meşâhiru Ulemâi'l-Emsâr*, Beyrut 1959, I, 10; Mustafa Çağırıcı, "İslâm Ahlakı", V, 68; Zorlu, s. 104.

¹⁴³ Mustafa Çağırıcı, "Asr-ı Saadette Oluşan İslâm Ahlakı", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, 1994 İstanbul, V, 68; Zorlu, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, İstanbul 2014, s. 21.

¹⁴⁴ Ahmed Nedvî, V, 293.

¹⁴⁵ Ulaş, s. 84.

¹⁴⁶ İbn Sa'd, II, 80.

¹⁴⁷ Buhârî, *Sahih*, V, 2002.

¹⁴⁸ İbn Sa'd, II, 38; Halebî, II, 686.

¹⁴⁹ Muhammed Abdulhayy Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye, Hz. Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar*, çev., Ahmet Özel, İstanbul 1990, II, 309.

¹⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l İbâd*, nşr., Şuayb el-Arnaût-Abdulkadir el-Arnaût, Beyrut 1986, V, 358; Halebî, III, 130.

¹⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 135; İbn Sa'd, II, 8, 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 220; Müslim, *es-Sahih*, III, 1404.

¹⁵² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l Buhârî*, nşr., Muhammed Fuad Abdulkâfi, Muhibbiddin Hatîb, Beyrut 1379, XI, 412.

¹⁵³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, V, 176; Taberî, II, 176; İbn Kayyim, III, 473; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 358; Kılıç, "Ci'rane", *Usûl*, XVII, 97, 98.

Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber'in hatiplerindendi. Arap bölgesinin kabilelerinden gelen elçiler, Hz. Peygamber ile görüştiklerinde konuşmalar yaparlardı, Hz. Peygamber de ashâbın hatiplerinden bu elçilere cevap vermelerini isterdi. Onlar da “*Hatîbü'n-Nebî*” vasfıyla cevaplar verirlerdi. Hz. Peygamber'in hatipleri arasında Sâbit b. Kays b. Şemmâs, Sa'd b. Rebî', Sa'd b. Ubâde, Hubâb b. Münzir, Bişr b. Amr, Beşîr b. Sa'd gösterilebilir.¹⁵⁴

2.2. Ahlâkı ve Fazîletleri

Sa'd b. Ubâde, zengin ve cömert biri olması¹⁵⁵ hasebiyle başta ordu ve Ashâb-ı Suffe olmak üzere Müslümanların çeşitli ihtiyaçlarını gidermiştir. İslâm'dan önce cömert olan Sa'd,¹⁵⁶ bu cömertliğini daha ziyade Müslüman olduktan sonra da artırarak sürdürmüştür.¹⁵⁷ Sa'd, İslâm'la müşerref olduktan sonra hemen hemen her savaşta orduya deve ve malzeme tedarik etmiştir. O, Muhâcirleri gözetmiş, ihtiyaçlarını gidermiş ve onlara evini açmıştır.¹⁵⁸

Sa'd b. Ubâde'in sofrası herkese daima açıktı. Her gün evinin yüksek yerinden biri insanlara: “Et yemek isteyen, buyursun gelsin” diye çağrı yapardı. Bu alışkanlık ona babasından kalmaydı. Bunu, oğlu Kays da devam ettirmiştir.¹⁵⁹ Sa'd, cömertliğinden dolayı çoğu kez Hz. Peygamber tarafından takdir edilmiştir.¹⁶⁰ O, Allah (cc)'a duâ ederek ihtiyaç sahiplerine harcaması için mal vermesini istemiştir.¹⁶¹ Sa'd, bir gün koç keserek Hz. Peygamber'e ikramda bulunmuş ve onun duâsını almıştır.¹⁶² Başkalarına karşı cömert olan Sa'd, kendisine karşı da cömert olmuş ve elbisesini bol tutmuştur.¹⁶³

Sa'd b. Ubâde, Hz Muhammed'in Medine'ye hicretinden sonra onun ihtiyaçları ile yakından ilgilendi. Sa'd, Hz. Peygamber'in komşusu olduğu için onun herhangi bir

¹⁵⁴ Câhiz, I, 201; Ahmed Zekî Safvet, *Cemheretü Hutabi'l-Arab fi Usûri'l-Arabiyyeti'z-Zâhire*, Kahire 1381/1962, I, 173-178; Hüseyin Elmalı, “Hitâbet”, *DİA*, 1998 İstanbul, XVIII, 156-158.

¹⁵⁵ İbn Sa'd, VII, 390; Mizzî, X, 278.

¹⁵⁶ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 295; Mizzî, X, 279.

¹⁵⁷ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 595.

¹⁵⁸ Azimli, “Sa'd b. Ubâde”, *DİA*, XXXV, 378.

¹⁵⁹ İbn Sa'd, III, 142; el-Hamevî, V, 217; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 33; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66.

¹⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66.

¹⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66-67; Ahmed Nedvî, V, 302.

¹⁶² Buhârî, *Sahîh*, VI, 2686.

¹⁶³ Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, II, 94; İbn Asakîr, XX, 264; İbn Manzûr, III, 396.

şeye ihtiyacı olduğunda bunu gidermesi kolay oluyordu.¹⁶⁴ Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin ilk zamanlarında her gece ona bir tabak içinde; etli, sütlü, sirkeli, zeytinyağlı ya da tereyağıyla yapılmış tirid gönderirdi.¹⁶⁵ Hz. Peygamber vefât edinceye kadar Sa'd'ın yemek tenceresi Hz. Peygamber'in ailesine gelirdi.¹⁶⁶ Hz. Peygamber, Hz. Âişe ile evlendiğinde düğün için Sa'd, Hz. Peygamber'e, büyük bir kazanla yemek gönderdi.¹⁶⁷ Hz. Peygamber, hangi hanımının yanında ise Sa'd'ın tenceresi dolu olarak oraya giderdi. Hz. Peygamber bir kadını kendisi için nişanladığı zaman ona: "Sana her akşam Sa'd b. Ubâde'nin yemeği gelecek" derdi.¹⁶⁸

Sâbit b. Kays, Hz. Peygamber'e gidip: "Ya Resûlallah! Sa'd'ın ev halkı câhiliye devrinde de ulumuz, yokluk yıllarında da bizim ihtiyacımızı giderenlerdendi" diye söyleyince, Hz. Peygamber de bunu tasdik ederek: "İnsanlar, birtakım maden ve cevherler gibidirler. Onların câhiliye döneminin iyileri, İslâmiyet döneminde de iyilerdir"¹⁶⁹ buyurarak onun cömertliğini övmüştür.

Sa'd b. Ubâde, Suffe ashâbına iyiliklerde bulunmuştur. İnsanlar, akşamları Suffe Ashâbı'ndan birer, ikişer kişi alıp onların ihtiyaçlarını gidermek için evlerine götürürlerdi. En fazla on kişi götürülen olurdu. Sa'd ise seksen kişi alıp götürürdü.¹⁷⁰ Bir keresinde Ashâbı Suffa'dan Temîm kabilesinden seksen kişiyi evinde misâfir etmiştir.¹⁷¹ Medineli cömert kişi Sa'd b. Ubâde, seksen talebenin yiyecek ve içeceğini temin etmiştir.¹⁷² Sa'd, sadece yiyecek ihtiyacını gidermekle yetinmemiş, zaman zaman bazı insanları da giydirmiştir.¹⁷³ Safvân b. Muattal'ı giydirerek Hz. Peygamber'in duâsını almıştır.¹⁷⁴

¹⁶⁴ Ulaş, s. 52.

¹⁶⁵ İbn Sa'd, III, 614; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 196.

¹⁶⁶ İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Siret-ü İbn İshâk*, nşr., Muhammed Hamîdullah by. ts. s.1409.

¹⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 211; Mustafa Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1987, III, 122,123.

¹⁶⁸ İbn Sa'd, III, 163.

¹⁶⁹ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 547; III, 1093-1095; İbn Sa'd, II, 81.

¹⁷⁰ Ahmed b. Abdullah b. İsfahânî b. Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, Beyrut 1405, I, 341; İbnü'l Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, I, 218; Mizzî, X, 281; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 30; III, 66, 67; Ahmed Nedvî, V, 299. Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 769.

¹⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 371; Azimli, "Sa'd b. Ubâde", XXXV, *DİA*, 378.

¹⁷² İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, I-XIV, Beyrut 1984, III, 475. Bir zamanlar, Suffa'da eğitim alanların sayısı 400'e kadar yükselmişti. Muhtemelen bu rakama yerli ve yabancı talebeler de dâhildir. (Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, s. 769.)

¹⁷³ el-Hamevî, II, 117; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, s. 66.

¹⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66.

Sa'd b. Ubâde, ordunun ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bedir Savaşı'nda yirmi deveyle, Hamrâu'l-Esed Gazves'ine otuz deve yükü levazımla, Hudeybiye'de bağışladığı kurbanlık develer ile ve Tebûk Gazvesi'nde ise yaptığı yardımlarla İslâm ordusuna maddi destekte bulunmuştur.¹⁷⁵ Ayrıca Zûkared savaşında orduya birkaç deve yükü hurma ve on adet deve göndererek mali destek sağlamıştır. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in duâsını almıştır.¹⁷⁶ Hicrî 8. yılın Receb ayında yapılan Sîfû'l-Bahr seferine katılan Kays b. Sa'd, ordunun yiyecek sıkıntısı çektiğini görünce parası daha sonra ödenmek üzere Benî Cüheyne'ye mensup bir kişiden borç istedi. Ordu komutanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh, borç alma konusuna sıcak bakmayınca Kays ona: “Babasının, yabancıların bile borçlarını ödediğini, yorulanların yüklerini taşıdığını, açlığa maruz kalanları yedirdiğini”¹⁷⁷ söyledi. Sa'd b. Ubâde, bu seferde oğlunun ordunun yiyecek ihtiyacını gidermek için borç olarak aldığı develerin parasını Medine'ye gelen Cüheyneli kişiye ödemiştir.¹⁷⁸

Hicrî 10. yılın Zilkâde ayında gerçekleşen Vedâ Haccı'nda Sa'd b. Ubâde'nin Hz. Peygamber'e duyduğu sevgi ve cömertliği ile ilgili bir örnek bir olay yaşandı.¹⁷⁹ Hz. Ebû Bekir'in uşağı Ukbe, Hz. Peygamber ve Ebû Bekir'in yiyecek yüklü devesini kaybetmişti.¹⁸⁰ Sa'd b. Ubâde ile oğlu Kays b. Sa'd, Hz. Peygamber'in yanına gelerek: “Ya Resûlallah! Yiyecek yüklü devenizin kaybolduğunu duyduk. İşte bu yiyecek yüklü deve, kaybettiğiniz devenin yerinedir!” dedi. Hz. Peygamber: “Allah bize yiyecek yüklü devemizi gönderdi. Siz artık devenizi götürünüz. Allah size onu hayırlı kılsın! Ey Ebû Sâbit! Medine'ye geldiğimiz gündün beri bizi ağırlamak için yaptıkların yetmiyor mu?”¹⁸¹ demiştir. Hz. Peygamber, onların bu davranışlarından memnun kalmış ve onlara hayır duâda bulunmuştur.¹⁸² Sa'd b. Ubâde'nin azık yüklü devesini Hz. Peygamber'e takdim etmesi onun cömertlik ve fedakârlığını ön plana çıkardığını göstermektedir.

¹⁷⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 338; II, 500, 547, 573; III, s. 991.

¹⁷⁶ İbn Sa'd, II, 81; Halebî, II, 686.

¹⁷⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 775-776; İbn Sa'd, II, 160; Buhârî, *Sahîh*, V, 114.

¹⁷⁸ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 775-776.

¹⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 248; İbn Sa'd, II, 172; Bünyamin Erul, “Vedâ Haccı”, *DİA*, İstanbul 2012, XXXII, 590, 591.

¹⁸⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, 1093; Süleyman b. Eşas Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebî Dâvud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, by. ts., II, 164.

¹⁸¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, 1093-1095; Ebû'l-Kâsım Ali b. Hâsen İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, nşr., Muhibbuddin Ebî Saîd, by. ts., XX, 258.

¹⁸² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, 1093-1095; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, XX, 258.

Hız. Peygamber, Sa'd b. Ubâde ve diğer bazı sahâbilerin kendi çevresinde olmalarından dolayı onları övmüş ve onlara iltifat etmiştir.¹⁸³ Sa'd, Hız. Peygamber üzüldüğü zaman onu teselli etmiştir. Hız. Peygamber, hasta yatmakta olan Sa'd b. Ubâde'nin evine ziyaretine giderken yanlarında Abdullah b. Übeyy'in de bulunduğu; Müslüman, Müşrik ve Yahudilerden oluşan bir toplulukla karşılaşınca Abdullah kaftanıyla burnunu kapatarak: "Toz kaldırmayın" demiştir. Onun sözlerine rağmen Hız. Muhammed, bineğinden inerek onlara selâm vermiş, Kur'ân okumuş ve Müslüman olmayanları İslâm'a davet etmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Abdullah b. Übeyy, Hız. Peygamber'e anlattıklarının doğru ve güzel olduğunu, ancak kendilerine bunu anlatmamasını, tebliğini sadece kendisini ziyarete gelenlere yapmasını söylemiştir. Hız. Peygamber, onun bu sözlerine üzölmüş ve durumu Sa'd'a anlatmıştır. Sa'd da: "Ya Resûlallah! Ona acı, ona yumuşak davran. Seni hak ile gönderen Allah'a and olsun ki ki Allah seni gerçek peygamber olarak göndermiştir. Sen gelmeden önce biz onun için taç hazırlıyorduk. Onu başımıza kral yapacaktık. Allah hakkı gönderince onun umudu kırıldı. O, senin ondan idareyi almış olduğuna inanmaktadır. Hak aydınlığı etrafı sardı"¹⁸⁴ sözleriyle onu maruz görmesini söylemiş ve Hız. Peygamber'i teselli etmiştir. Abdullah b. Übeyy, Benî Mustalik seferinde Ensâr-Muhâcir arasında çıkan gerginlikten istifade etmiş, Muhâcirleri rencide edici sözler kullanmıştı. Bu durumu öğrenen Sa'd, Hız. Muhammed'e: "Ey Allah'ın Resûlü! İstersen, onu ortadan kaldırabilirsin. O, alçak ve zayıftır. Sen ise yüce ve güçlüsün" demiş ve Hız. Peygamber'e destek olmuştur.¹⁸⁵

Sahâbiler arasında zaman zaman kırgınlıklar meydana gelmiştir. Sa'd b. Muâz ile Sa'd b. Ubâde arasında ufak da olsa bir kırgınlık meydana gelmişti. İşte bu kırgınlığı gidermek için Hız. Peygamber, Sa'd b. Muâz'ın elinden tutmuş, Evslilerle Sa'd b. Ubâde'nin evine gitmiştir. Sa'd b. Ubâde onlara yemek hazırlatmış ve ikramda bulunmuştur. Bir müddet sonra Hız. Peygamber, bu sefer de, Sa'd b. Ubâde'nin elini

¹⁸³ İbn Hâcer, *el-İsâbe*, IV, 578.

¹⁸⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 236-238; Buhârî, *Sahîh*, V, 172-174; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, çev., Mehmet Keskin, İstanbul 1994, V, 592; Talât Koçyiğit, "Abdullah b. Übey b. Selûl", *DİA*, İstanbul 1998, I, 140.

¹⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 203; Martin Lings, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, çev., Nazife Şişman, İstanbul 2002, s. 365; Koçyiğit, "Abdullah b. Übey b. Selûl", *DİA*, I, 140.

tutarak Hazreclilerle Sa'd b. Muâz'ın evine gitmişler, Sa'd b. Muâz da aynı şekilde ikramda bulunmuştur.¹⁸⁶

Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber'e hediyeler vermiştir. Bedir savaşında bir zırh vermiş, Hz. Peygamber de bu zırhı Uhud Savaşı'nda kullanmıştır.¹⁸⁷ Hz. Peygamber, Benî Kureyza seferine giderken Sa'd'ın kendisine hediye ettiği giysiyi giymiştir.¹⁸⁸ Sa'd, Hz. Peygamber'e bir binek hediye etmiştir.¹⁸⁹ Sa'd, evinin yanına bir mescid yaptırmış, Hz. Peygamber de bu mescidde namaz kıldırmıştır. Muhtemelen bu mescid, Medine'de Benî Sâide Mescidi olarak bilinir.¹⁹⁰ Sa'd, Hz. Peygamber için bir minber yaparak mescide koydurmuştur.¹⁹¹

Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber'i çok severdi, ona itaatte asla geri durmazdı. Bu sevgi ve bağlılık, güvenden ileri geliyordu. Bir seferinde Sa'd b. Ubâde oğlu ile Hz. Peygamber'e ziyarette bulundular. Hz. Peygamber, onu sağ tarafına oturttu. Onlara iltifat ederek ikramda bulundu ve onlar için hayır duâ etti.¹⁹²

Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde Sa'd b. Ubâde, onunla yakından ilgilenmiş ayrıca onun kendi evinde kalmasını istemiştir.¹⁹³ Sa'd, evine uğradığında Hz. Peygamber'e süt, hurma, susam,¹⁹⁴ yemek ikram etmiş ve dinlenmesi için minder serip evinde ağırlamıştır.¹⁹⁵ Sa'd, Hz. Peygamber evinden ayrılırken kendisine bir binek vermiş, oğlu Kays'ı da ona eşlik etmesi için görevlendirmiştir.¹⁹⁶

Hz. Peygamber, Sa'd b. Ubâde'nin evine zaman zaman uğrardı. Bir seferinde onun evine uğradığında selam verdi. Sa'd, Hz. Peygamber'in daha çok selam vermesi için sessizce karşılık verdi. Böylece Hz. Peygamber'in daha fazla selam vermesini sağlayarak onun duâsının bereketine nail olmak istiyordu. Sonra bu durumu uygun bir

---

¹⁸⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 435.

¹⁸⁷ Halebî, II, 491.

¹⁸⁸ Ebû Cafer Ahmed el- Muhibb et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nâdirâ fî Menâkibi'l-Aşara*, nşr., Ali Muhammed Becâvî, Beyrut 1996, I, 316.

¹⁸⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, XX, 253.

¹⁹⁰ Edip, V, 299; Ahmed Güner, "Asr-ı Saadette Camiler, Mescidler ve Fonksiyonları", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul 1994, IV, 203.

¹⁹¹ Kettânî, Muhammed Abdulhayy, *et-Terâtîbü'l-İdâriyye*, Beyrut ts. I, 67.

¹⁹² Muhammed Yusuf Kandahlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, trc., Ali Arslan, İstanbul, 1993, I, 393.

¹⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 198.

¹⁹⁴ Kandahlevî, II, 235, 236.

¹⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 421; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, XX, 254; Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377.

¹⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 421.

dille Hz. Peygamber'e izah etti.¹⁹⁷ Sa'd, Hz. Peygamber'in su ve giysi ihtiyacını giderdiğinde, Resûlullah (s.a.v.) ellerini kaldırarak onun için duâ ederdi.¹⁹⁸ Hz. Peygamber'in Ensâr'ı faziletlerine göre sıraladığını haber alan Sa'd, Hz. Peygamber'e gidip kendilerine de duâ etmesini istemiştir.¹⁹⁹

Medine'ye hicret eden Habbab b. Eret ve Mikdâd b. Amr gibi sahâbîler, evleri olmadığı için uzun süre Sa'd b. Ubâde'nin evinde kaldılar. Bu sahâbîler Benî Kureyza'nın fethinden sonra elde edilen ganimetlerin dağıtılmasıyla oradan ayrıldılar.²⁰⁰ Mekkeli Mut'im b. Adiy, Cübeyr b. Mut'im ve Hâris b. Harp Medine'ye her uğradıklarında Sa'd'ın evinde kalırlardı. Sa'd, onlara yardımcı olur, onları evinde ağırlar ve Medine'de onların güvenliklerini sağlardı.²⁰¹ Çeşitli sebeplerle çevre kabilelerden gelenler, Sa'd'ın evine misafir olurlardı. O da onların hatta hayvanlarının dâhil olmak üzere her türlü ihtiyaçlarını karşılardı.²⁰²

Sa'd b. Ubâde, ihtiyaç sahiplerine arazi ve bahçe hediye etmiştir. Onlardan bir tanesi de Hassan b. Sâbit'tir. Hassan, bu bahçeden bol bol ürün elde ettiğini zaman zaman dile getirmiştir.²⁰³ Sa'd'ın hediye ettikleri arasında daha ziyade bahçe, tarım arazilerinin ve ürünlerinin ön plana çıkması, onun geniş arazi sahibi çiftçilerden biri olduğunu göstermektedir.²⁰⁴

Sa'd b. Ubâde su küpleri yaptırır, bu küpleri su ile doldururdu. Küplerde soğuk kalan suları insanların içmesi için bağışlayan ayrıca gelen misafirlerine de yemekten

---

¹⁹⁷ Kandahlevî, III, 69.

¹⁹⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe* II, 204; Kandahlevî, III, 68,69.

¹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Fedâilü's-Sahâbe*, nşr., D. Vasallah Muhammed Abbas, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1403/1983, II, 800; Buhârî, *es-Sahîh*, III, 1380; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 203.

²⁰⁰ İbn Sa'd, III, 166; M. Yaşar Kandemir, "Habbâb b. Eret", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 340-341.

²⁰¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 298; İbn Sa'd, I, 223.

²⁰² İbn Sa'd, I, 328.

²⁰³ Halebî, II, 622.

²⁰⁴ Ulaş, s. 81. Medine'nin ekonomisi genel olarak tarıma dayanıyordu. (Muhammed Hamîdullah, *İlk İslâm Devleti*, s. 10.) Medine'de yaşayan Yahudilerin toprağı değerlendirme ve çeşitli ürün alma tecrübelerine sahiptiler. Medine'de hurma, üzüm ve nar bahçelerinin gelişmesinde ve bazı baklagiller tarım ürünlerinin artmasında Yahudilerin ziraî tecrübelerinin etkisi görülmektedir. (Atçeken, *Hz. Peygamber'in Yahudilerle Münâsebetleri*, s. 85.) Ayrıca Medine'deki Yahudilerden Benî Kaynuka kuyumculuk; Benî Kureyza dericilik; Benî Nadir ise çiftçilik yapıyordu. (Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 186.) Mekke'den Medine'ye hicretle birlikte Medine yeni bir ekonomik yapıya kavuşmuştur. Medineli tüccarların aktif faaliyette bulunmaları, Medine'de kurulan çarşılar, Mekke karşısında yeni bir güç ve iş merkezi haline dönüştürmüştür. (Ahmet Turan Yüksel, *İslâm'ın İlk Döneminde Ticari Hayat*, İstanbul 1999, s. 53.)

sonra bu soğuk sudan ikram eden hayırsever biriydi.²⁰⁵ Medine'nin su dağıtım işi, “*Sikâye-i Sa'd b. Ubâde*” adı altında devam etmiştir.²⁰⁶

Hz. Peygamber, Sa'd b. Ubâde'nin güzel hasletlerinden dolayı ona zaman zaman duâlar etmiştir. Onun Hz. Peygamber'in duâlarına mazhâr olması ahlâken güzel vasıflı ve fazîletli olduğunu göstermektedir. O duâlardan bazıları şunlardır:

“Allah'ım! Sa'd ve ailesine yardım et. Sa'd ne iyi adamdır.”²⁰⁷

“Yemeğini iyiler yesin, yanında oruçlular iftar etsin, melekler senin duânda bulunsun.”²⁰⁸

“Allah'ım! Rahmet ve bereketini Sa'd b. Ubâde ve ailesinin üzerine indir.”²⁰⁹

“Allah'ım! Mükâfatını Ensâr'dan Abdullah b. Amr b. Haram ve Sa'd b. Ubâde'nin üzerine indir.”²¹⁰

“Allah'ım! Sa'd b. Ubâde ve ailesini bağışla, onların makamlarını yücelt ve onlara rahmet eyle, nimetini artır”²¹¹ buyurmuştur.

²⁰⁵ İbn Asakîr, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 117.

²⁰⁶ İbn Sa'd, III, 615; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 285; Abdullah b. Abdulaziz el-Bekrî, *Mu'cemu Mesta'ceme Min Esmâi'l-Bilâd ve'l-Mevâzi*, Beyrut 1983, I, 374; İsmail L. Çakan, “Amre bt. Mes'ûd”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 96.

²⁰⁷ İbn Sa'd, II, 81; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66; Halebî, II, 686.

²⁰⁸ Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebi Dâvud*, III, 367.

²⁰⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe* II, 204; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66, 67; Ahmed Nedvî, V, 302

²¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66, 67; Ahmed Nedvî, V, 302.

²¹¹ Ebû Dâvud, *Edeb*, 127-128.

II. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SA' B. UBÂDE (R.A.), KATILDIĞI SAVAŞLAR VE ALDIĞI GÖREVLER

1. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SA'D B. UBÂDE (R.A.)

1.1. Medinelilerin İslâm'la Tanışmaları

Mekkeliler ile Medineliler; İslâm öncesi daima siyasî, dinî ve ticarî bir ilişki içerisinde oldular.²¹² Geçimlerini genelde ticaret yaparak sağlayan Kureyşliler, kervanlarını kışın Yemen'e, yazın da Şam'a gönderiyorlardı. Bu ticaret yolculuğu, Şam yolu üzerinde bulunan Medinelilerle iyi ilişkiler kurma imkânı sağlamıştır.²¹³

Hiz. Peygamber 610 yılında risâlet görevi verildikten sonra²¹⁴ ailesini İslâm'a davet etti.²¹⁵ Gizli şekilde devam eden bu davet, üç yıl sürdü.²¹⁶ Risâletin dördüncü yılından sonra açık davet devresi başladı²¹⁷ ve bu on yıl devam etti.²¹⁸ Mekkeli müşrikler, Hiz. Peygamber'in tebliğine karşı çıkararak peygamberliğini tanımadılar.²¹⁹ Hiz. Peygamber, müşriklerin baskı ve zulmüne maruz kalan Müslümanların Habeşistan'a hicret etmelerine izin verdi.²²⁰ Hiz. Peygamber, Mekke dışında bir destek bulma ümidiyle Tâif'e gitti ve onları İslâm'a davet etti.²²¹ Tâiflilerden ve Kureyş'ten İslâm'ı kabul konusunda destek göremeyince Mekke dışından gelen kabilelere yöneldi. Mirâc hadisesinden sonra Mekke'ye gelen Arap kabileleriyle görüşmeye başladı. Özellikle hac mevsimlerinde yapılan bu görüşmelerde onlara İslâm'ı tebliğ ediyor ayrıca onlardan Mekkelilere karşı siyasî destek talep ediyordu.

²¹² Cevad Ali, IV, 344, 350, 353.

²¹³ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, I, 27, 28; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 257; Sarıçam, s. 45.

²¹⁴ İbn Sa'd, I, 94; Belâzurî, *Ensâb*, I, 104.

²¹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 259-262; Belâzurî, *Ensâb*, I, 111.

²¹⁶ İbn Sa'd, I, 199.

²¹⁷ Hicr, 15/94; Şuarâ, 26/214-216; Buhârî, *Vesâye*, 11; Belâzurî, *Ensâb*, I, 118-119.

²¹⁸ İbn Sa'd, I, 216.

²¹⁹ İbn Sa'd, I, 199; Belâzurî, *Ensâb*, I, 116.

²²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 344-365; İbn Sa'd, I, 203-208.

²²¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 63, 64; İbn Sa'd, I, 212; Kılıç, *Zeyd b. Hârise*, s. 67; Ahmet Önkâl, *Rasûlüllah'ın İslâm'a Da'vet Metodu*, Konya 1990, s. 100; *Zeyd b. Hârise*, İstanbul 2010, s. 61.

H. Peygamber, Âmir b. Sa'saa, Muhârib b. Hasafa, Fezâre, Mürre, Hanîfe, Süleym, Abs, Benî Nadr, Kinde, Kelb, Hâris b. Ka'b, Uzre ve Hadârime gibi kabilelerle tek tek görüştü fakat istediği sonucu alamadı.²²²

Bi'setin on ikinci yılı hac mevsiminde Medine'den gelen on iki kişilik bir grup, Akabe mevkiinde H. Peygamber ile görüştü.²²³ Bu kişilerden beşi önceki sene İslâm'ı kabul edenlerendi. Bu sene gelen yedi kişiden beşi Hazrec, ikisi de Evs kabilesindendi.²²⁴ Bu on iki kişi şunlardı: Es'ad b. Zürâre, Avf b. Hâris, Muâz b. Hâris, Rafî' b. Mâlik, Zekvan b. Kays, Ubâde b. Sâmit, Yezid b. Sa'lebe, Abbas b. Ubâde b. Nadle, Kutbe b. Âmir, Ukbe b. Âmir, Uveyn b. Sâide, Ebû'l Heysem Mâlik b. Teyyihân'dır.²²⁵ Akabe mevkiinde 12 Medineli Müslüman H. Peygamber'e: "Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zinada bulunmamak, çocuklarını öldürmemek, kimseye iftirada bulunmamak, Allah ve Peygamberine itaatten ayrılmamak" üzere bîat ettiler.²²⁶ H. Peygamber'e Bîat eden Medineli Müslümanlar, I. Akabe Bîatı denen bu olaydan sonra yurtlarına dönerler. H. Peygamber; dinlerini öğretmek, İslâm'ın Medine'de yayılmasını sağlamak ve oradaki durumlardan haberdar etmek üzere Mus'ab b. Umeyr'i onlarla gönderdi.²²⁷

1.2. Sa'd b. Ubâde'nin Müslüman Oluşu

Hazrec'in lideri olan Sa'd b. Ubâde'nin ne zaman, nerede ve nasıl Müslüman olduğuna dair kaynaklarda kesin bilgi bulunmamaktadır.²²⁸ Ancak Sa'd'ın Birinci

²²² İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 63-69; İbn Sa'd, I, 216, 217; Belâzurî, *Ensâb*, I, 237, 238.

²²³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 49; İbn Sa'd, I, 220; Taberî, II, 355; İbn'ül-Esîr, *el-Kâmil*, I, 291.

²²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 47-49; Taberî, II, 356.

²²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 73; İbn Sa'd, I, 220.

²²⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 75, 76; Taberî, II, 356; Önkâl, "Akabe Bîatları", *DİA*, II, 211.

²²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 373; Önkâl, *Da'vet Metodu*, s. 90.

²²⁸ Ulaş, s. 8. İkinci Akabe gecesi bir şair şiirinde: "İki Sa'd Müslüman olunca Muhammed, kimseden çekinmeden hareket edecek ve hiç kimseden korkmayacak duruma geldi." Sözleriyle düşüncelerini dile getirmiştir. (Muhammed Nevâvi, "Seyyidü'l-Hazrec", *Mecelletü'l-Ezher*, XXVI, sy: 13-14, Kahire 1955, s. 747.) Kureyşliler, Ebû Kubeys dağına çıkarak birinin; iki Sa'd'ın Müslüman olduğunu duyurmuştur. (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 165.) Kureyşliler, sabah olunca Ebû Süfyân'a: "Bu iki Sa'd kimdir? Yoksa Sa'd b. Bekr ile Sa'd b. Huzey midir?" diye sordular. Ebû Süfyân: "Allah'a And olsun ki bu iki Sa'd'dan biri Sa'd b. Muâz, diğeri de Sa'd b. Ubâde'dir." dedi. (Buhârî, *Tarihu's-Sağîr*, thk., Mahmud İbrahim Zelîd, Beyrut ts., I, 51, 52; İbn'ül-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, II, 204, 205; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 253, 254; Nevâvi, "Seyyidü'l-Hazrec", s. 746-749.) Mekkeliler, H. Peygamber'in bu aşamadan sonra Mekke'de korkmadan gezip dolaşmasını iki Sa'd'ın Müslüman olması ile bağlantılı olarak zikrederek, Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Muâz'a değer atfetmiş ve onların Medine halkı üzerindeki etkilerine ve lider olarak bu konuda sorumluluk üstlenmelerindeki ciddiyete vurgu yapmışlardır. (Ulaş, s. 14.)

Akabe Bâtinde bulunmayıp ikincisinde orada olması göz önüne alınırsa Mus'ab b. Umeyr'in Medine'de tebliğ çalışmaları sonucu İslâm'ı kabul ettiği tahmin edilebilir. Birinci Akabe Bâtından sonra Mus'ab b. Umeyr ve Es'ad b. Zürâre'nin gayretleriyle Medine'in önde gelenlerinden Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr İslâm'ı kabul etmişlerdi.²²⁹ Mus'ab b. Umeyr, Esa'd b. Zürâre, Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr tebliğ konusunda büyük çaba göstermişlerdir.²³⁰ Bu şahıslar; Sa'd b. Ubâde'ye İslâm'ı tebliğ ederek onun Müslüman olmasını sağlamış olmaları konusunda kesin bir bilgi olmasa da bu tebliğ esnasında Sa'd'ın Müslüman olması kuvvetli bir ihtimaldir. Sa'd'ın bir lider olarak savaştan yenik ayrılmış kavmini teselli etmek, onların barış içinde yaşamaları için gerekli çabayı göstermek gibi bir sorumluluğu da bulunmaktadır. Bu sebeple toplumsal barış mesajlarını vurgulayan İslâm'ı, kendisine tebliğ edildiği andan itibaren kabul etmiş olma ihtimali yüksektir.²³¹ Sa'd b. Ubâde ve Hazreclilerin Müslüman olmalarında yeni bir din ve inanişaya sahip olmak istemelerinin yanında, Evs ile kendi sosyal problemlerini de bu din sayesinde çözme arzuları da etkili olmuştur.²³² Sa'd b. Ubâde Müslüman olunca Münzir b. Amr ve Ebû Dücâne ile birlikte Sâideoğullarının putlarını kırmışlardır.²³³ Sa'd, Müslüman olduktan sonra İslâm'ı yayma ve kavmini batıl inançlardan kurtarma konusunda bir lider olarak üzerine düşeni yapmaya çalışmış, Medine'de İslâm'ın yayılması için büyük gayret göstermiştir.²³⁴

1.3. İkinci Akabe Bâtında Sa'd b. Ubâde

Bi'setin on üçüncü yılında (m.622) Medine'den Mekke'ye hac için gelen beş yüz kişilik heyetin içinde yetmiş beş Müslüman olup bunlardan ikisi kadındı. Bu gelenlerden on biri Evsli, altmış dördü Hazreclidir.²³⁵ Medine'deki İslâmî gelişmeyi Hz. Peygambere bildirmek için Medine'de bulunan Mus'ab b. Umeyr de bu kabile ile

²²⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 77, 78, 281; İbn Sa'd, I, 220; III, 420.

²³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 83, 84; İbn Sa'd, I, 221; Montgomery Watt, "Arapların Hâkimiyeti ve Yükselişi", *İslâm Tarihi ve Kültür Medeniyeti*, İstanbul 1988, s. 55.

²³¹ Ulaş, s. 11.

²³² Önkal, "Hazrec", *DİA*, XVII, 143; Ulaş, s. 11. Evs ve Hazrec'in soyundan gelen bu iki kardeş kabile birbirine düşman olmuş, aralarındaki kavga yüz yirmi yıl devam etmiş, yaptıkları savaşlar onları hayli yıpratmıştır. (Önkal, "Hazrec", *DİA*, XVII, 143.)

²³³ İbn Sa'd, III, 461, 614; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dimeşk*, XX, 241; Mizzî, X, 279; Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377.

²³⁴ Hasan İbrahim, *Züamâü'l-İslâm*, s. 102.

²³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 287; Taberî, I, 561.

Mekke'ye gelmişti. Hz. Peygamber, müşriklerin haberi olmaması için Medine'den gelen grupla Akabe'de gece yarısı buluşmayı uygun gördü.²³⁶ Akâbe mevkiinde toplanan Medineli Müslümanlara Hz. Peygamber: “Kim konuşmak istiyorsa konuşmasını kısa tutsun zira müşriklerin casusları her yerde sizi aramaktadırlar”²³⁷ dedi. Hz. Peygamber İkinci Akabe Bîatında Medileli Müslümanlara Kur'ân okuduktan sonra: “Gerek iyi durumunuzda gerekse sıkıntılı durumunuzda din için kusursuz çalışacağınıza, hakkın idame edilmesi için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyeceğinize, yurdunuza hicret ettiğimde beni aileleriniz ve çocuklarınız gibi muhafaza edeceğinize, bana itaat edeceğinize her türlü şartlarda malî yardımda bulunacağınıza, iyiliği emredip kötülükten uzaklaştıracağınıza ve hiç kimseden korkmaksızın hak üzere bulunacağınıza dair sizden bana söz vermenizi istiyorum” dedi. Es'ad b. Zürâre: “Ey Allah'ın Resûlü! Biz buraya sana bîat etmeye geldik. Sen ne emredersen onu yaparız. Çocuklarımızı ve ailemizi koruduğumuzdan daha fazla seni koruruz, sözümüzde dururuz...” dedi. Medineliler: “Ey Allah'ın Resûlü! Senin gösterdiğin yolda ölürsek, bunun karşılığında bize ne var?” dediler. Hz. Peygamber de: “Ahirette mükâfat olarak size cennet vardır” buyurdu. Bunun üzerine; Hz. Peygamber'in elini tutarak; “İslâm gerekirse yolunda öleceklerine” dair and içip bîat ettiler.²³⁸ Medineli Müslümanlar, Medine'ye hicret etmeleri halinde her türlü şartlarda onları koruyacaklarına dair söz vermişlerdir. Bu son derece riskli bir işti. Böyle bir riski ancak Medine adına söz sahibi olan halkın üzerinde tesiri ve ağırlığı olan kimseler alabilirdi. Bu bîatla, Hz. Peygamber ile Medineliler arasındaki bağ iyice pekişmiş ve aralarındaki güven de artırmıştır.²³⁹

İkinci Akabe Bîatında Hz. Peygamber, Medinelilere: “Kendi kabilelerinizden sorumluluk üstlenecek on iki nakîp seçmelisiniz. Bu nakîpler, Hz. İsa'nın havârilere gibi kendi kabilelerinin kefilisi olacaklardır”²⁴⁰ buyurunca onlar da aralarından on iki

²³⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 83, 84; İbn Sa'd, I, 221.

²³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 396.

²³⁸ İbn İshâk, s. 219-220; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 84-85, 97; İbn Sa'd, I, 219-223; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 461; Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân 60, Hudûd 14*; Belâzürî, *Ensâb*, I, 239; Taberî, II, 355-356; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 98-99; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 397; Önkâl, “Akabe Bîatları”, *DİA*, II, 211.

²³⁹ Ulaş, s. 12.

²⁴⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 60, 63; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 406, 415.

nakîb²⁴¹ seçtiler. Hz. Peygamber, Es'ad b. Zürâre'yi onların başına “*Nakîbü'n-Nükebâ*” olarak atamıştır.²⁴² Akabe'de temsilci seçilen nakîblerden dokuzu Hazrecli, üçü ise Evslidir. Hazrecliler: Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre, Sa'd b. Rebî', Râfi' b. Mâlik, Abdullah b. Revâha, Abdullah b. Amr, Bera b. Ma'rur, Sa'd b. Ubâde, Ubâde b. Sâmit, Münzir b. Amr'dır. Evsliler ise: Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Hayseme, Ebû'l-Haysem Mâlik b. Tayyihân'dır.²⁴³ İkinci Akabe Bîatında Sa'd b. Ubâde Benî Sâide'nin temsilcisi olarak seçilen on iki nakîpten biridir. Seçilen temsilciler belli başlı özelliklere sahipti.²⁴⁴ Sa'd, kavmi sözünü dinleyeceği ve sözünden çıkmayacağı için onları İslâm'a davet etmekle görevlendirilmiştir.²⁴⁵

Kureyşliler; boş durmuyor, casuslarıyla Resûlullah (s.a.v.)'in faaliyetlerini yakından takip ediyorlardı. Hz. Peygamber'in uyarısı üzerine²⁴⁶ yakalanmamak için konuşmalar kısa ve öz tutuldu. Buna rağmen Kureyş'in casusları toplantıyı öğrenerek Müşriklere bildirmişlerdir. Ancak olay gece meydana geldiği için şahıslar fazla tanınmamış ve Kureyş olayı tahkik etme fırsatı bulamamıştır.²⁴⁷

Akabe Bîatıyla Mekkeli Müslümanlarla Medineli Müslümanlar siyasî birlik hâline geldiler.²⁴⁸ II. Akabe Bîatı, Ensâr'ın İslâm tarihinde ilk siyasî faaliyetidir.²⁴⁹ Medineli Müslümanlar, Hz. Peygamber'e ve Mekkeli Müslümanlara kapılarını açtılar. Hz. Peygamber, onların bu teklifini kabul ederek Medine'de İslâm toplumunun temelini oluşturmuştur.²⁵⁰

Medineli Müslümanlar, hac ibadetini yaptıktan sonra Mekke'den ayrıldılar. Mekkeli Müşrikler, Medinelilerin Hz. Peygamber'le yaptığı antlaşmayı duyarak

²⁴¹ Nakîblik, Hz. Peygamber zamanında idari bir görevdir. Sözlükte; hayırlı, seçkin kişi, bir topluluğun başkanı, vekili ve kefilidir. Terim olarak ise; siyasî, içtimaî, askerî ve dîni alanlarda hükümdar ve başkanların mahiyetinde görevli olan üst düzeyde sorumlu kişilerdir. (Gülgün Uyar, “Nakîb”, *DİA*, Ankara 2006, XXXII, 321-322.)

²⁴² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 299.

²⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 86, 87; İbn'ül-Esîr, *el-Kâmil*, I, 99; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, (Sîre), 304.

²⁴⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 88; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Siret-i İbn Hişâm Tercemesi*, trc., Hasan Ege, İstanbul 1985, II, 125; İbn Sa'd, I, 223; İbnü'l Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, I, 218; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 204; Mizzî, X, 279; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 30, III, 66; Azimli, “Sa'd b. Ubâde”, *DİA*, XXXV, 377.

²⁴⁵ Hasan İ. Hasan, s. 101.

²⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 407.

²⁴⁷ İbn Sa'd, I, 150.

²⁴⁸ Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi-1*, İstanbul 2006, I, 175.

²⁴⁹ Mustafa Aydın, *İslâm'ın Tarih Sosyolojisi İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenışı*, İstanbul 2001, s. 102.

²⁵⁰ Zengin, *Ensâr*, s. 36.

Medinelilerin peşine düştüler. Medineliler ise Mekke'den uzaklaştılar, geride ise Sa'd b. Ubâde ve Münzir b. Amr kalmıştı. Kureyş, Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Muâz'ın Müslüman olduklarını öğrenince onları yakalamak istediler. Mekkeli müşrikler, Medine'nin yollarını keserek Sa'd b. Ubâde ve Münzir b. Amr'ı yakaladılar ancak Münzir ellerinden kaçarak kurtuldu. Müşrikler, Sa'd b. Ubâde'nin ellerini arkasından bağladılar, saçlarından tutup döverek ve sürükleyerek Mekke'ye soktular.²⁵¹ Sa'd b. Ubâde bu durumdayken Süheyl b. Amr ve bazı müşrikler Sa'd'ın yanına geldiler. Sa'd, iyi görünümü Süheyl'in kendisine yardım edeceğini sandı. Ancak Süheyl ona saldırdı ve yanındakilerle Sa'd'ı bayıltıncaya kadar dövdüler. Kureyşli müşriklerden Ebû'l-Bahterî Sa'd'ı görünce: "Vah sana! Senin Kureyş'ten herhangi biriyle himayen veya sözleşmen yok mu?" diye sorunca Sa'd: "Evet var. Vallahi ben Mut'im b. Adiy, Cübeyr b. Mut'im'i ve Hâris b. Harb'i yurdumuzda ticaret yaparken, haksızlık yapanlara karşı korumuştum" dedi. Ebû'l-Bahterî bu kişileri Kâbe'nin yanında buldu ve onlara: "Hazrec'ten bir adam Ebtah'ta²⁵² dövülüyor. O kişi sizinle aranızdaki himayeden bahsediyor" dedi. O ikisi: "Kim imiş o?" dediler. O da: "Sa'd b. Ubâde'dir" dedi. O kişiler: "Vallahi bu doğrudur. Biz tüccarlık yaparken onun yurdunda bize haksızlık yapmak isteyenlere karşı o bizi korur ve kollardı" dediler.²⁵³ Sa'd, bu dostları sayesinde müşriklerin ellerinden kurtuldu.²⁵⁴ Sa'd, ellerinden kurtulduğunda kanlara boyanmıştı. Ensâr, Sa'd'ın durumunu konuşmak için toplandığı sırada o, yanlarına çıkageldi.²⁵⁵

Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiğinde çoğu kimse onu misafir etmek için evlerinin önüne çıktılar. Hz. Peygamber'in devesi Benî Sâide'nin yurduna uğradığında Sa'd b. Ubâde ve Münzir b. Amr ve Benî Sâide'den başka kişiler, Hz. Peygamber'in önüne geçerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Bize gel. Bizde sayı güç ve hazırlık vardır" dediler. Resûlullah (s.a.v.): "Devenin önünü açın, o emrolunmuştur" buyurdu. Onlar da onun yolunu serbest bıraktılar.²⁵⁶ Hz. Peygamber, Ebû Eyyüb el-

²⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 90; İbn Sa'd, I, 223; İbn Kesîr, *İslâm Tarihi*, III, 253, 254.

²⁵² Ebtah, Mekke ile Mina arasında bir yerdir. (Salim Söğüt, "Ebtah", *DİA*, İstanbul 1994, X, 82-83.)

²⁵³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 92; İbn Sa'd, I, 223.

²⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 93, 299; İbn Sa'd, I, 223; Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377.

²⁵⁵ İbn Sa'd, I, 223; İbn Kayyim, II, 58.

²⁵⁶ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi*, II, 163; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 299.

Ensârî'nin evine misafir oldu. O gün Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber için yemekler hazırlatarak izzeti ikramda bulundu.²⁵⁷

Mûsâ b. Ukbe'nin anlattığına göre; Hz. Peygamber Medine'ye girişinde, Hazrec'in reislerinden biri olan Abdullah b. Übey b. Selûl ile karşılaştı. Resûlullah (s.a.v), lider olarak ondan kendisini evine davet etmesini bekledi. İbn Selûl ise: "Seni davet edenlere git, onlarda misafir ol" dedi. Onun bu sözleri üzerine Sa'd b. Ubâde, İbn Selûl'ün tepkisinin nedenini sözleriyle açıklayarak²⁵⁸ Hz. Peygamber'in gönlünü almaya çalışmıştır.

2. SA'D B. UBÂDE (R.A.)'İN KATILDIĞI SAVAŞLAR

Hz. Peygamber, Mekke ve Medine döneminde güzel sözle insanların kalplerine dokunarak İslâm'a davet etmiştir.²⁵⁹ *"Sen onlara sırf Allah'ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz onlar etrafından dağılıp giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış..."*²⁶⁰ ayeti bunu göstermektedir.

İslâm dininin asıl gayesi barıştır. Savaş, zulmün yok edilmesi, hakkın ortaya çıkması için meşrû kılınmıştır. Yaklaşık 13 yıl kadar süren Mekke döneminde ve özellikle Medine döneminin ilk yıllarında, müşriklerden görülen zulüm, işkence ve haksızlığa rağmen Müslümanlara Allah'ın dinini güzellikle tebliğe çalışmaları emredilmiş, onlardan sabırlı olmaları istenerek savaşa izin verilmemiştir.²⁶¹

Hz. Peygamber ve ilk Müslümanlar, Mekkeli müşriklerin baskı ve zulümlerinden dolayı Medine'ye hicret etmişler, Mekkeli müşrikler ise burada da Müslümanların peşini bırakmamışlardır.²⁶² Mekke liderlerinden Ebû Süfyân ile Ubey b. Halef, Ensâr'a bir mektup yazarak onların Hz. Peygamber'i ve Muhâcirleri korumaktan vazgeçmelerini istemişler, aksi takdirde aralarında bir harbin çıkabileceğini belirterek onları şu sözlerle tehdit etmişlerdir: "Gerçekte siz bizim

²⁵⁷ İbn Sa'd, I, 156.

²⁵⁸ Semhûdî, I, 257; İbn Kesîr, *İslâm Tarihi*, III, 300.

²⁵⁹ Önkal, *Da'vet Metodu*, s. 35; Ali İzzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslâm*, çev., Salih Şaban, İstanbul 1993, s. 144.

²⁶⁰ Âl-i İmrân, 3/159.

²⁶¹ Nahl, 16/125; Sarıçam, s. 148.

²⁶² Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 1, 253; Acar, s. 252.

aramızdan çıkan pek soylu ve yüce bir kimseye yardım etmeye kalkıştınız. Ona eman verdiniz ve onu himayeniz altına aldınız. Bu gerçekten sizin adınıza utanılacak bir durumdur. Bizimle onun arasına girmeyin. O, doğru yola, güzel davranışa sahipse buradan elde edilecek güzel şey bizimdir. Şayet O, kötü biriye onu ele geçirip tutmaya biz herkesten daha çok hak sahibiyiz”²⁶³ dediler.

Hz. Peygamber, barış için bütün seçenekleri denemek suretiyle savaşmamak için büyük gayret sarf etmiştir. Savaşmamak ya da savaş hali vuku bulursa bunu en az zararla kapatmak için yöntemler denemiş, savaşın kaynaklarını yok etmek için gerekli girişimlerde bulunmuştur.²⁶⁴ Ancak onun bu gayretlerine olumsuz cevap veren düşmanlara karşı savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. Bundan dolayı Medine’de Hicretin ikinci yılı başları Safer ayında; “*Zulüm ve haksızlığa uğratılarak, kendilerine savaş açılan kimselere (Müminlere) savaş izni verildi. Allah onlara yardım etmeğe elbette kâdirdir. Onlar, ‘Rabbimiz Allah’tır’ dediler için haksız yere yurtlarından (Mekke’den) çıkarıldılar...*”²⁶⁵ âyetleriyle savaşa izin verilmiştir. Yapılan savaşların birçoğuna katılan Sa’d b. Ubâde; yerine göre bir er, yeri geldiğinde de bir bayraktar (sancaktar) olarak görev almıştır.

2.1. Müşriklerle Yapılan Savaşlar

2.1.1. Ebvâ (Veddân) Gazvesi

Ebvâ²⁶⁶ Gazvesi, Hz. Peygamber’in hicrî ikinci yılı Safer ayında Kureyşli müşriklere karşı düzenlediği ilk gazvedir.²⁶⁷ Bu gazveye çıkarken Hz. Peygamber, Ensâr’dan Sa’d b. Ubâde’yi Medine’de vekil olarak bırakmış, Üç yüz kişilik birlikle

²⁶³ Ebû Cafer, Muhammed b. Habîb, *Kitâbu’l-Muhabber*; thk., Eliza Lichtenstadter, Beyrut ts. s., 271.

²⁶⁴ Önkal, *Da’vet Metodu*, 104,105-130; Sariçam, s. 149, 150. Bu konuda bkz. Bakara, 2/190; Hac, 22/39-40; Ünal Kılıç, “Düşmanlarına Bile Merhametli Muhammed (s.a.v.)”, *CÜİFD*, Sivas 2013, c: XVII, sy: 2, s. 11-34; Acar, s. 253.

²⁶⁵ Hac, 22/39, 40. Cihad emrinin safhaları için bkz. 9/5; 15/94; 16/125; 22/39; 9/14-16; 3/142; 47/31.

²⁶⁶ Hz. Peygamber’in annesi Âmine’nin kabrinin bulunduğu Ebvâ; Mekke-Medine yolu güzergâhındadır. Medine’ye daha yakın (yaklaşık 190 km) mesafede olan Ebvâ, Bedir’den sonra Sukyâ ile Cuhfe arasındadır. (İbn Sa’d, II, 8; Mustafa Fayda, “Ebvâ”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 378)

²⁶⁷ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, I, 11, 12; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 241; İbn Sa’d, II, 7-8; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 220.

Medine'nin güvenliğini sağlamakla görevlendirmiştir.²⁶⁸ Sa'd, emrindeki birlikle Medine'nin güvenliğini sağlamıştır.

Hız. Peygamber'in Veddân (Ebvâ) seferinden maksadı; Kureyş müşriklerinin yağmalarına karşı teyakkuzda olmak ve Mekke ile Medine arasındaki kabilelerle görüşüp anlaşmalar yapmaktır.²⁶⁹ Hız. Peygamber, Veddân'a kadar ilerleyerek Kinâne'den Damraoğulları lideri Maşî b. Amr ile bir anlaşma yaptı. Anlaşmadan sonra Hız. Peygamber, hiçbir kimseyle ve bir tuzakla karşılaşmadan Medine'ye geri döndü.²⁷⁰ Hız. Peygamber'in ilk gazvesinde Medine'ye vekil olarak Sa'd b. Ubâde'yi bırakması, onun bu işe layık olduğunu ve onda yöneticilik vasfının bulunduğunu göstermektedir.

2.1.2. Bedir Savaşı

Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında askerî anlamda yapılan ilk karşılaşma Bedir savaşıdır. Bedir savaşı Hicrî ikinci yılı Ramazan ayında yapılmıştır.²⁷¹ Bedir savaşının sebebi; Ebû Süfyân b. Harb'in başkanlığında Şam'dan dönen Mekke kervanının Bedir yakınlarında Müslümanlarca ele geçirilmek istenmesidir. Ayrıca Mekkelilerin daha önce Abdullah b. Cahş'ın komuta ettiği Batn-ı Nahle seriyesinde öldürülen Amr b. el-Hadramî'nin intikamını almak istemeleri de bu sebepler arasında gösterilebilir.²⁷² Bu durumda Müslümanlar, Kureyş'e güçlerini gösterecekler ve hicret esnasında el konulan mallarını da geri almış olacaklardı.²⁷³

Hız. Muhamed (s.a.v), Kureyş kervanının Şam'dan Medine güzergâhına doğru gelmekte olduğunu öğrenince sahâbe ile yaptığı istişareden sonra onların üzerine gitmeye karar verdi.²⁷⁴ Müslümanların üzerlerine geldiklerini haber alan Ebû Süfyân, kervanın güzergâhını değiştirerek kervanını muhtemel bir saldırıdan kurtarmış oldu. Ayrıca Müslümanların kervanlarına saldırma ihtimalini göz önünde bulundurarak,

²⁶⁸ İbn Sa'd, II, 8; Belâzürî, *Ensâb*, I, s. 287; Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377; Mustafa Fayda, "Ebvâ", *DİA*, X, 378-379.

²⁶⁹ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 220.

²⁷⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 241; Ağırakça, *İslâm Tarihi*, s. 95, 97.

²⁷¹ İbn Sa'd, II, 8.

²⁷² Ebû Dâvûd, *Harâc*, 23; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 273.

²⁷³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 257; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler ve Halîfeler Tarihi*, İstanbul 1997, s. 117; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Komisyon, Editör, Hakkı Dursun Yıldız, Konya 1994, I, 445, 445; Muhammed Hamîdullah, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, çev., Salih Tuğ, İstanbul 1981, s. 32. Bedir, Medine'ye 80 mil mesafede bulunan bir yerin ismidir. (İbn Sa'd, II, 13.)

²⁷⁴ Vâkidî, *el-Meğâzî*, I, 19, 27, 46-52; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 257-258; İbn Sa'd, II, 12.

yardımları için Mekke'ye haberci gönderdi. Mekkeli Müşrikler kısa sürede topladıkları yaklaşık 1000 kişilik orduyla Medine'ye doğru hareket ettiler.²⁷⁵

Mekkelilerin kuvvet toplayıp Medine üzerine geldiğini haber alan Hz. Peygamber, Kureyş'e karşı ashâbı ile konuyu istişare etmeye başladı. Kervanı takip etme veya Müşrik ordusunu karşılama konusunda sahâbenin fikirlerini sordu. Medine'den savaş için çıkılmadığından çoğunluk kervanın takibini istiyordu.²⁷⁶ Bu konuda Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer fikirlerini söylemek için ayağa kalktıklarında, Hz. Peygamber onların oturmalarını istedi. Hz. Peygamber'in asıl amacı henüz bir savaşta rol almamış Ensâr'ın fikrini almaktı.²⁷⁷ Ensâr'dan Sa'd b. Ubâde söz alarak: "Bu konuda neye karar verirsen seninle beraberiz, ister savaş ister barış, sonuna kadar senin yanında olacağız ve sana asla muhalefet etmeyeceğiz" dedi. Bu istişarede Ensâr: "Ya Resûlallah! 'İsrailoğullarının Mûsâ'ya, 'Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız'²⁷⁸ söyledikleri gibi demeyeceğiz"²⁷⁹ dedi. Sa'd, konuşmasını şöyle sürdürdü: "Ya Resûlallah! Şayet denizi yarmamızı istersen biz bu denizi yararız, Birke'l-Ğımad'a gitmemizi emredersen oraya kadar gideriz"²⁸⁰ Savaş kararı alınırken Sa'd b. Ubâde'nin orada olması ve bu konuda Ensâr adına görüş bildirmesi,²⁸¹ onun bu karara katkıda bulunduğunu göstermektedir. Onun sözleri, Ensâr'ın Hz. Peygamber'in yanında olduğunu bildirmesi bakımından çok önemlidir. Hz. Peygamber, buradan aldığı destekle, insanların savaş için hazırlanmalarını emretti ve Bedir'e ulaşıncaya kadar durmadılar.²⁸²

Bedir savaşı ve Kureyşlilerin ticaret kervanının takibi ile ilgili iki kez toplantı yapılmıştır. Toplantının ilki Medine'de yapılmış, bu toplantıya Sa'd b. Ubâde de

²⁷⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 31-36.

²⁷⁶ Enfâl, 8/5-6.

²⁷⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 53, 54; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 266; İbn Sa'd, II, 24; Mizzî, X, 281; İbn Kesîr, *İslâm Tarihi*, III, 393.

²⁷⁸ Maide, 5/24.

²⁷⁹ İbn Sa'd, II, 24; Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahih'u İbn-i Hibbân bi Tertîbi İbn Bilbân*, nşr., Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1993, XI, 24; İbn Kesîr, *İslâm Tarihi*, III, 393.

²⁸⁰ İbn Sa'd, II, 24; Mizzî, X, 281. Birke'l-Ğımad, Yemen veya Habeşistan tarafında bulunan bir yerdir. (İbn Hacer, *Fethu'l Bâri Şerhu Sahih'i'l-Buhârî*, VII, 288.) O tarihlerde Araplarca bilinen en uzak ve en tehlikeli yer olarak kullanılırdı. (İhsan Süreyya Sırma, *Medine Dönemi ve Cihad*, İstanbul 1986, s. 40.)

²⁸¹ İbn Sa'd, II, 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 220; Müslim, *Sahih*, III, 1404; İbn Hibbân, *Sahih-u İbn-i Hibbân*, XI, 24; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Şerhü'n-Nevevî Alâ Sahih'i Müslim*, Beyrut 1392, XII, 124; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 263.

²⁸² el-Hâkim, III, 283; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 263.

katılmıştır.²⁸³ Hz. Peygamber'in savaştan önce istişare yapma konusunda önümüze iki durum çıkmaktadır; birincisi Hz. Peygamber'in kervan haberini alması üzerine sahâbe ile istişare etmesi, ikincisi ise kervan peşindeyken Mekkelilerin kervana destek için geldiği haberinin ulaşması ve savaşın kaçınılmaz durumunun ortaya çıkması üzerine ashâbıyla konuyu tekrar istişare etmesidir.²⁸⁴ Sa'd b. Ubâde yapılan istişarede, Hz. Peygamber'e; savaş veya barış kararı alınması konusunda kendisine her zaman destek vereceklerini, asla muhalefet etmeyeceklerini beyan etmişti.²⁸⁵ İbn Sa'd, bunu zikrederken, "Sa'd b. Ubâde veya Sa'd b. Muâz" ifadesini kullanmaktadır.²⁸⁶ Sa'd b. Ubâde'nin katıldığı toplantının Mekke müşriklere karşı savaş kararının alındığı toplantı olduğu, Sa'd b. Ubâde'nin bu yöndeki tepkisinden anlaşılmaktadır.²⁸⁷

Müslim, Buhâri, Ebû Hâtimi'r-Râzî, İbn Hibbân ve Ebû Ahmed b. Hâkim'e göre Sa'd, Bedir savaşına katıldı.²⁸⁸ Sa'd b. Ubâde'nin Bedir savaşına katıldığına dair rivâyetler vardır. Hz. Peygamber, Ensâr ile istişaresinde Sa'd b. Ubâde²⁸⁹ Hz. Peygamber'in yanında hareket edeceklerini Ensâr adına ifade etmişti.²⁹⁰ Vâkıdî'nin haberine göre; Müslümanlar zırhlarını kuşanarak silahlarını aldılar. Hz. Peygamber, savaşa giderken Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Muâz zırhlı olarak onun önünden koşuşturuyor, askerler de sağ ve solunda onunla Bedir'e doğru gidiyorlardı.²⁹¹ Başka bir rivâyette ise: "Bedir günü Muhâcirlerin sancağını Ali b. Ebî Talib, Ensâr'ın bayrağını ise Sa'd b. Ubâde taşıyordu"²⁹² denmektedir. İbn Kesîr, İbn Hişâm'a dayandırdığı rivayetinde Ensâr'a ait tek bir bayrağın kullanıldığını belirterek bunu da Sa'd b. Muâz'ın taşıdığını bildirir.²⁹³ Sa'd b. Ubâde'nin Bedir'de sancağı taşıdığının zikredilmiş olması savaşlarda onu bu yönüyle meşhur olmasından kaynaklanmış olabilir.²⁹⁴ Ya da Sa'd b. Muâz ile karıştırılmış olabilir. Ayrıca savaş için bütün

²⁸³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 288.

²⁸⁴ Ulaş, s. 16, 17.

²⁸⁵ İbn Sa'd, II, 24.

²⁸⁶ İbn Sa'd, II, 24.

²⁸⁷ Ulaş, s. 18.

²⁸⁸ Mizzî, X, 279; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 224.

²⁸⁹ İbn Sa'd, II, 24; Mizzî, X, 281.

²⁹⁰ Müslim, *Sahih*, III, 1404; Taberânî, VI, 15; İbn Asakîr, XX, 250; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 263.

²⁹¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 215.

²⁹² Ahmed b. Hanbel, *Fedâilü's-Sahâbe*, II, 288; Müslim, *Sahih*, III, 1404; Taberî, II, 25; el-Hâkim, III, 283; İbn Asakîr, XX, 249; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 319.

²⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 65.

²⁹⁴ Ulaş, s. 20.

hazırlıklar yapılmış, yola çıkılmış ve Sa'd, sefere giderken yolda zehirli bir hayvan tarafından sokulmuş ve savaşa katılmadan Medine'ye dönmüş de olabilir.

Musa b. Ukbe ve İbn İshâk, onun Bedir savaşına katılmadığını söyler. Vâkîdî, Medâni ve İbn Kelbî de aynı görüştedir.²⁹⁵ İbn Sa'd, Sa'd b. Ubâde'nin Bedir savaşına katılmadığını kabul eder ancak bu organizasyonun içinde olduğunu da şu rivâyetle kabul etmektedir: “*Sa'd b. Ubâde ve Ensâr, Bedir savaşına hazırlanırken onu yılan soktu.*”²⁹⁶ Yılan sokma meselesine gelince bu olayın Medine dışında olma ihtimali yüksektir. Bu toplantıdan sonra ya hazırlık için Medine'ye dönerken veya bir kaza ile karşılaşmış ve kendisi geri dönmek zorunda kalmıştır.²⁹⁷ Sa'd'ın Bedir savaşına katılmadığına dair en güçlü delil, Hz. Peygamber'in: “Sa'd çok istediği halde o, bu savaşa katılamamıştır”²⁹⁸ sözüdür. O, Bedir'e gitmek için hazırlanmış, Ensâr'ı da savaşa gitmeleri için teşvik etmiştir. Ancak onu sefere çıkmadan önce yılan ısırıldığı için Medine'de kaldı. Meğâzî râvilerinin çoğunluğu onun savaşa katılmadığını zikreder.²⁹⁹ Sa'd b. Ubâde, Bedir savaşı hariç Uhud ve Hendek savaşları başta olmak üzere bütün gazvelerde hazır bulunmuştur.³⁰⁰ İbn Kesîr, Sa'd b. Ubâde'nin Bedir savaşına katılmamasını Hz. Peygamber'in onu Medine'de vekil olarak bıraktığına bağlamaktadır. Ancak onun Medine vekilliğine bırakılması meselesi kabul değeri az, şaz bir görüştür.³⁰¹ Çünkü Hz. Peygamber, Bedir Savaşına çıkarken Medine'de vekil olarak Abdullah b. Ümmü Mektûm'u bırakmıştır.³⁰² Ayrıca Hz. Peygamber, Ebû Lubâbe b. Abdülmünzir'i Ravha denilen yerden Medine'ye emir (muhâfız) olarak göndermiştir.³⁰³

Yukarıdaki rivâyetler çerçevesinde bakıldığında, Sa'd b. Ubâde'nin Bedir Savaşına katılmadığı sonucuna varılabilir. Savaşa katılmadığına dair rivâyetlerin İbn Sa'd gibi müteber bir kaynakta olması ve genel kabulün de bu kaynağın verdiği bilgiler doğrultusunda şekillenmesidir. Ayrıca Hz. Peygamber'in savaşa

²⁹⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, II, 204.

²⁹⁶ İbn Sa'd, II, 614; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66. İbn Sa'd bu konuda: “Sa'd b. Ubâde veya Sa'd b. Muâz” ifadesini kullanmıştır. (İbn Sa'd, II, 614.)

²⁹⁷ Ulaş, s. 18.

²⁹⁸ İbn Sa'd, IIV, 390.

²⁹⁹ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, I, 101; Mizzî, X, 278.

³⁰⁰ İbn Sa'd, III, 614; İbnü'l Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, I, 218.

³⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 319.

³⁰² İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 271; Taberî, II, 276; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 266.

³⁰³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 269.

katılmayanlardan Sa'd'a ganimetten pay ayırması da³⁰⁴ Sa'd'ın savaşa katılmadığı görüşünü güçlü bir şekilde desteklemektedir. Sa'd b. Ubâde, Savaş öncesi istişareye katıldığı gibi savaş sonrası istişareye katılarak görüşlerini bildirmiş olabilir.

Sa'd b. Ubâde, Bedir savaşına hazırladığı yirmi deveyle destekte bulundu.³⁰⁵ Hz. Peygamber; Müslümanların Bedir savaşında kazanmış olduğu harp ganimetlerini Medine'ye dönüş yolunda Safra denilen mevkide mücahitlere bölüştürdü.³⁰⁶ Sa'd b. Ubâde'nin payını ayırdı. Sebepsiz savaşa katılmayana ganimetten pay verilmezdi.³⁰⁷ İzinli veya görevli olan sekiz kişi ile Bedir Savaşı'nda şehit düşenlerin ailelerine ganimetten pay verildi.³⁰⁸ Hz. Peygamber, Bedir Savaşı'na Sa'd b. Ubâde'nin kendisine hediye ettiği zırh ve kılıç ile katıldı.³⁰⁹

2.1.3. Uhud Savaşı

Bedir savaşında Medineli Müslümanlardan ağır yenilgi alan Mekkeli Müşrikler, intikam almak ve Müslümanlarca kapatılan Suriye ticaret yolunu açmak amacıyla savaşa hazırlandılar.³¹⁰ Kureyşliler, Ebû Süfyân'ın İslâm ordusundan kurtardığı kervanın gelirini Müslümanlara karşı askerî harekâta harcamak için anlaştılar.³¹¹ Kur'ân-ı Kerim, onların bu davranışlarını şöyle anlatır: “*Şüphe yok ki, inkâr edenler mallarını (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcarlar ve harçayacaklardır. Sonra bu mallar onlara bir iç acısı olacak, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır. İnkâr edenler toplanıp cehenneme sürüleceklerdir.*”³¹² Medine'deki Yahudiler, Mekkeli müşriklere destek verip onları savaşa teşvik ettiler. Hicrî üçüncü yılı Şevval ayında Mekkeliler, müttefik ve paralı askerlerden oluşan üç bin kişilik bir ordu hazırlayarak Medine'ye doğru yola çıktılar. Mekkelilerin ordusunda üç binden fazla deve, iki yüz at vardı.³¹³

³⁰⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 101; Mizzî, X, 208.

³⁰⁵ Azimli, “Sa'd b. Ubâde”, *DİA*, XXXV, 377.

³⁰⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 99-103; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 297; Taberî, II, 286.

³⁰⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 101; Mizzî, X, 278.

³⁰⁸ Köksal, IX, 169.

³⁰⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 103; Köksal, IX, 169; Azimli, “Sa'd b. Ubâde”, *DİA*, XXXV, 377.

³¹⁰ el-Hâkim, III, 282; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 275; Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Târîhi*, I, 457.

³¹¹ İbn İshâk, s. 330; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 185; İbn Sa'd, II, 39.

³¹² Enfâl, 8/36.

³¹³ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 194; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 233.

Savaşın Medine’de şehir savunması halinde yapılmasını isteyenler vardı. Hz. Peygamber, Muhâcir ve Ensâr’ın yaşlılarından bazıları ve Abdullah b. Übey bu görüşteydiler.³¹⁴ Hz. Hamza, Ensâr’dan Sa’d b. Ubâde, Numan b. Mâlik, Bedir savaşına katılmayan gençler ve Evs-Hazrec’den bazıları ise düşmanın kendilerinden korktuklarını sanmamaları için Medine dışında savaşmak istiyorlardı.³¹⁵ Ayrıca Sa’d b. Ubâde’nin diğerlerinden farklı olarak savaşın Medine dışında yapılmasının gerekçesi vardı. Sa’d, düşman ordusunda bulunan üç binden fazla deve ve iki yüz atın Medine civarındaki otlakları ve henüz hasat edilmeyen ekinleri yiyip bitirmesinden endişe ediyordu.³¹⁶ Yapılan istişarede çoğunluğun görüşleri benimsenerek savaşın Medine dışında yapılmasına karar verildi.³¹⁷

Kureyş ordusunun Uhud Dağı’nın³¹⁸ eteğindeki düzlüğe karargâh kurduğu haberi Hz. Peygamber’e gelmişti. Hz. Peygamber, Medine’nin muhafazası için Medine etrafına askerler yerleştirdi. Sa’d b. Ubâde, Sa’d b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr güvenlik için Hz. Peygamber’in kapısında bir grup askerle nöbet tuttu.³¹⁹

Savaşın Medine dışında yapılmasına karar verilmesinden sonra Hz. Peygamber, Evs’in bayrağını Üseyd b. Hudayr’a, Hazrec’in bayrağını Sa’d b. Ubâde’ye, Muhâcirlerin bayrağını da Ali b. Ebî Talib’e verdi. Abdullah b. Ümmü Mektûm’u da Medine’ye vekil bıraktı. Müslümanlar gerekli silah ve teçhizatı alarak Sa’d b. Ubâde ve Sa’d b. Muâz zırhlarını giyinmiş olarak Hz. Peygamber’in önünde, diğerleri ise onun sağ ve solunda yer alarak Uhud’a doğru gittiler.³²⁰

³¹⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 209-214; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 67; İbn Sa’d, II, 38, 39; Taberî, III, 11.

³¹⁵ İbn İshâk, s. 332; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 193; İbn Sa’d, II, 34; Fethullah Zengin, “Sa’d b. Ubâde ve Hz. Peygamber Dönemindeki Bazı Uygulama ve Düşüncelere Farklı Bakışı”, *İNÜİFD*, c. 4, sy: 1, Bahar, Malatya 2013, s. 178, 179.

³¹⁶ İbn Sa’d, II, 37.

³¹⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 209-214; İbn Sa’d, II, 38-39.

³¹⁸ Uhud Dağı Medine’nin kuzeyinde Mescid-i Nebvî’ye takriben 5 km mesafede bulunmaktadır. Bölgedeki sıra dağlardan ayrı olarak, tek başına bulunduğundan bu ismi aldığı anlaşılmaktadır. Dağın uzunluğu 8 km olup yüksekliği ise 720 metredir. Günümüzde doğusunda Medine Havaalanı yolu bulunmaktadır, batısı ise Tarîkuluyûn ile çevrilmiş olup gelişmekte olan şehre bitmiştir. Uhud Dağı, Medine’den izlendiğinde koyu kırmızı bir görünüm arz eder. Burası bitki örtüsü bakımından elverişsiz bir yerdir. (Muhammed Hamîdullah-Casim Avcı, “Uhud Gazvesi”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 54-57.

³¹⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 192; İbn Sa’d, II, 34, 37.

³²⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 215; İbn Sa’d, II, 63.

İslâm ordusu, Medine'den Uhud'a hareket ettiği zaman, bin kişiden oluşuyordu.³²¹ Ancak sayıları üç yüzü bulan münâfikların ayrılmasıyla İslâm ordusunun sayısı yedi yüze düştü.³²² Hz. Peygamber, bu savaşta Abdullah b. Cübeyr komutasındaki okçulara önemli bir görev vererek onları Uhud dağının karşısındaki Ayneyn³²³ tepesine yerleştirdi. Hz. Peygamber, onlardan buldukları bu stratejik yeri asla terk etmemelerini istedi.³²⁴

Uhud Savaşı, mübâreze şeklinde başladı. Müslümanlar düşman askerlerine saldırdılar. Daha sonra savaş şiddetlendi. İslâm ordusu düşman karargâhına kadar ilerledi. Müşrikler, bu aşamada hezimete uğradı. Savaşın ilk safhası Müslümanların üstünlüğü ile devam ederken, müşriklerin bozguna uğradığını düşünen Ayneyn tepesindeki okçular, ganimet toplama arzusuyla komutanlarının sözlerini dinlemeyerek yerlerini terk ettiler. Okçuların yerlerini terk ettiklerini gören Mekkeli ordu komutanlarından Hâlid b. Velid, emrindeki süvarilerle Müslümanları arkadan kuşattı. Müslümanlar düşman tarafından çembere alındı. Hz. Peygamber, İslâm ordusunun dağılma sürecinde Sa'd b. Ubâde'nin taşıdığı Hazrec'in sancağının altında durdu ve ashâbının da kendi çevresinde toplanmasını istedi.³²⁵ Hz. Peygamber'in çağrısıyla toparlanan Müslümanlar düşmanla çarpıştılar. Karşılıklı vuruşmalara rağmen kesin bir netice alınmadan her iki ordu da kendi karargâhına çekildi.³²⁶ Uhud Savaşında Müslümanlar Mekkeli müşrikler karşısında 70 şehit verdiler.³²⁷

³²¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 219; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 68; İbn Sa'd, II, 39.

³²² İbn İshâk, s. 334; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 219; İbn Sa'd, II, 42. Uhud savaşına, 150-200 Muhâcir, 500-550 arasında Ensâr'ın katıldığı, bunların yaklaşık 140'nın Evs, 400'nün de Hazrecli olduğu tahmin edilmektedir. (Zengin, *Ensâr*, s. 100, 101.)

³²³ Ayneyn tepesi ismini, eteğinde yer alan iki su kaynağından (ayn) aldığı tahmin edilmektedir. Medine'nin 5 km kuzeyinde, Uhud dağına çok yakın bir mesafede bulunmakta ve aralarında sadece Kanat vadisininyer yer aldığı görülmektedir. Uhud Savaşı'nda İslâm ordusunun sol tarafında yer aldığı bu tepeye, düşman güçlerinin arkadan saldırılarını ve Medine'ye ulaşmalarını engellemek için Abdullah b. Cübeyr komutanlığında elli kişilik okçu birliği buraya yerleştirmişti. Bundan dolayı kaynaklarda "Cebelü'r-Rumât" (Okçular Tepesi) diye de zikredilir. Hz. Peygamber'in talimatına rağmen okçuların burayı terkedip gitmeleri savaşın neticesini değiştirdiği için bu güne "Ayneyn Günü", bu yıla da "Ayneyn Yılı" denilmiştir. (Buhârî, *"Meğâzî"*, 23; Ahmet Önkâl, "Ayneyn", *DİA*, İstanbul1991, IV, 270.)

³²⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 219, 220, 224, 225; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 69, 70; İbn Sa'd, II, 39, 40.

³²⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 229-296; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 84, 92; İbn Sa'd, II, 40-42.

³²⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 229-296; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 84, 92; İbn Sa'd, II, 40-42, 44-48; Buhârî, *Cihâd ve's-Siyer*, 164, *Meğâzî*, 17-25; Belâzürî, *Ensâb*, I, 318-321. Ayrıca bkz. Âl-i İmrân, 3/144, 153, 172-174.

³²⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 300-307; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 129-134; İbn Sa'd, I, 47; Buhârî, *Meğâzî*, 22-25; Belâzürî, *Ensâb*, I, 328-334.

Hız. Peygamber, savaşta yüzünden ve dizlerinden yaralandı ve dişi kırıldı. Yaralı bir şekilde evinin önüne geldiğinde, Sa'd b. Muâz ile Sa'd b. Ubâde'nin yardımıyla atından inebildi. Hız. Peygamber, yine onlara dayanarak evine girdi ve ardından Mescide çıktı. Savaştan sonra Sa'd b. Ubâde, Hubâb b. Münzir ve Katâde b. Nu'mân başta olmak üzere Ensâr'ın önde gelenleri, mescidin ve Hız. Peygamber'in evinin önünde, Kureyş Müşriklerinin veya herhangi bir birliğin baskın yapmaları ihtimaline karşı, o gece sabaha kadar nöbet tuttular.³²⁸

Sa'd b. Ubâde savaşın başından sonuna kadar büyük fedakârlıklar göstermiştir. O, savaş sırasında Hız. Peygamber'in yanından ayrılmamış, Müslümanların yenilgiye uğradığı anda bir grup sahabî ile şehit düşünceye kadar savaşacaklarına dair Hız. Peygamber'e söz vermiştir.³²⁹ Uhud Savaşında Müslümanların panik yaşadığı anlarda, Hız. Peygamber'i korumak için hayatını ortaya koyan on dört kişilik grupta Sa'd b. Ubâde de bulunmaktaydı. Bu kişilerin yedisi Muhâcir, yedisi de Ensâr'dandı.³³⁰ Sa'd b. Ubâde, Uhud Savaşında İslâm ordusuna, mali yönden de destek vermiştir. O, otuz deve yükü hurma vermiş ve ordunun yiyecek ihtiyacını karşılamıştır.³³¹

2.1.4. Hamrâu'l-Esed Gazvesi

Uhud Savaşı sonrası Kureyřli müşriklerin Medine'ye saldırı düzenleyecekleri haberi ulaşınca Hız. Peygamber, Uhud savaşına katılan kişilerden oluşan orduyla dūřmanı takibe başladı. Dūřmanı takip birliğin erzakı, Sa'd b. Ubâde tarafından bağışlanan üç deve yükü hurma ile diğerlerinin kesmek için aldıkları birkaç deveden oluşuyordu.³³² Bu seferin amacı, müşriklere Müslümanların hâlâ güçlü ve diri olduklarını hissettirmek, aldıkları darbelerin ve maruz kaldıkları musibetin kendilerini korkutmadığını göstermektir.³³³

³²⁸ Vâkıdî, *el-Meğâzi*, I, 208; İbn Sa'd, II, 37; Köksal, IV, 211, 212; Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377.

³²⁹ İbn Hacer, *İsâbe*, III, 531.

³³⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzi*, I, 240; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 360. Başka bir rivâyete göre Sa'd b. Ubâde Hız. Peygamberin etrafında bulunan sekiz kişiden biriydi. Onlar şehit oluncaya kadar Hız. Peygamber'i koruyacaklarına dair söz vermişlerdi. (İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 360.)

³³¹ Halebî, II, 553; Lings, s. 301.

³³² Vâkıdî, *el-Meğâzi*, I, 336, 338.

³³³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 107, 108; Taberî, III, 28.

Müslümanlar, Hamrâu'l-Esed mevkiinde beş gün kaldılar.³³⁴ Ensâr bu sefere, çoğunluğu yaralı olduğu halde en ufak bir itaatsizlik göstermeksizin bu savaşa katıldı.³³⁵ Sa'd b. Ubâde, Benî Sâide ile birlikte bu sefere katılarak orduda hazır bulundu.³³⁶ Müslümanların itaatleri hakkında şu ayetler nazil oldu: “*Onlar yaralandıktan sonra bile Allah'ın ve Peygamber'inin davetine uyan kimselerdir. Onlardan güzel davranıp iyilik yapanlara ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir mükâfat vardır.*”³³⁷ Yapılan takibi gören Müşrikler, Müslümanların güçlü bir orduyla kendilerini takip için yola çıktıklarını ve intikam hırsıyla savaşacaklarını düşünerek Medine'ye tekrar saldırma düşüncesinden vazgeçmişler ve Mekke'ye dönmüşlerdir.³³⁸

2.1.5. Benî Mustalik (Müreysî) Gazvesi

Bu gazve, h. 5. yılın Şaban ayında Benî Mustalik kabilesine karşı Mekke'ye yakın olan Müreysî suyunun bulunduğu yerde yapıldı.³³⁹ Gazvenin sebebi; Benî Mustalik kabile lideri Hâris b. Ebî Dırar ve Araplardan bazılarının Hz. Peygamber ile savaşacakları haberinin Hz. Peygamber'e ulaşmasıdır. Bu haberi alan Hz. Peygamber, Medine'ye Zeyd b. Hârise'yi vekil bırakarak yola çıktı. Hz. Peygamber, bu savaşta hanımlarından Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'yi yanına aldı.³⁴⁰

Bu gazveye Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Hudayr ve Muâz b. Cebel gibi çok sayıda sahâbe katılırken, Abdullah b. Übey gibi münafıklar da katıldılar. Münafıklar hiçbir sefere Benî Mustalik gazvesine katıldıkları çoğunlukta katılmadılar.³⁴¹

Benî Müstalik gazvesinde, Muhâcir'in sancağını Hz. Ebû Bekir, Ensâr'ın sancağını da Sa'd b. Ubâde taşımıştır.³⁴² Hz. Peygamber'in Benî Müstalıklere,

³³⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 285; Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 470.

³³⁵ Zengin, *Ensâr*, s. 108.

³³⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 284; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 455.

³³⁷ Âli İmrân, 3/172.

³³⁸ İbn İshâk, s. 349; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 287.

³³⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 343; İbn Sa'd, II, 59.

³⁴⁰ Buhârî, *Meğâzî*, 34; İbn Kayyim, III, 357; Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 482; Kılıç, *Zeyd b. Hârise*, s. 105.

³⁴¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 343; İbn Sa'd, II, 59.

³⁴² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 344, 407; İbn Sa'd, II, 45.

yurtlarında geceleyin ani bir baskın yapacağı³⁴³ haberini alan Hâris b. Ebî Dırar ve çevresindekiler, dağılmış ve kaçmaya çalışırken İslâm ordusu Benî Mustalik'i kuşatmış, onlar da teslim olmak zorunda kalmışlardır.³⁴⁴ Sonuç olarak Benî Müstalik'ten Medine'ye gelecek bir saldırı etkisiz hale getirilmiştir.

2.1.5.1. İfk Olayında Sa'd b. Ubâde

Benî Mustalik Gazvesine, Münafıklar da katılmışlardı.³⁴⁵ Gayeleri, ganimet elde etmek ve ordu içinde bozgunculuk çıkararak Müslümanların arasını açmaktı.³⁴⁶ Münafıklar, Ensâr ve Muhâcir'i birbirine düşürme nifâkını, Müreysî kuyusunun başında denemeye çalıştılar, ancak bunda muvaffak olamadılar.³⁴⁷ Münafıklar, daha önceki savaşlarda hep geri planda kalmışlardı. Müslümanların gazvelerden zaferle dönmeleri ve Münafıkların ganimet iştahları, onları bu savaşa katılmaya sevk etmişti.³⁴⁸

Müslümanların başarılarını mânevî ve ahlâkî değerlere sahip olduklarını bilen Münafıklar, İslâm toplumunun temelini oluşturan ahlâkî değerleri hedef aldılar. Amaçlarına ulaşmak için de, Hz. Peygamber ve ashâbı aleyhinde iftirada bulunma yolunu seçtiler. Münafıkların muhtemelen amaçları, İslâm'ın en büyük değeri olan mânevîyatı, birlik ve beraberliği sarsıp, Muhâcir ve Ensâr arasında bir iç savaş çıkartmaktı.³⁴⁹

Benî Mustalik gazvesinde, Hz. Âişe'nin gerdanlığını kaybetmesi, onu aramak için de geride kalmış olması, Münafıkların ahlakî saldırıları için değerlendirilmesi gereken iyi bir fırsattı. Ordunun arkasından galen Safvan b. Muattal'ın onu devesine bindirip Medine'ye getirmiş olması, bu fırsatçıların tam da istedikleri türdendi. İşte tam burada devreye giren Münafıklar, bu durumu iftira olayına dönüştürerek Hz.

³⁴³ Süleyman b. Eşas b. Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud*, Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, by. ts., III, 42; Belâzürî, *Ensâb*, I, 342.

³⁴⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzi*, 404-408; İbn Kayyim, III, 357; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 156.

³⁴⁵ İbn Sa'd, II, 63.

³⁴⁶ Seyfullah Kara, "İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar", *AÜİFD*, Erzurum 2001, XV, 345, 347.

³⁴⁷ İbn Sa'd, II, 65; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 158-159; Geniş bilgi için bkz. Ali Aksu, "İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebepler ve Sonuçları Açısından)", *CÜİFD*, c. VIII/1, ss. 1-21, Haziran, Sivas 2004.

³⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 147, 148; İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev., Mehmet Yolcu, İstanbul 1989, III, 55-82.

³⁴⁹ Ebû'l-Al'a el-Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, trc., Muhammed Han Kayanî vd., İstanbul 1986, III, 450; Ali Aksu, "İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme", *CÜİFD*, s. 3.

Peygamber'in haysiyetini hedef aldılar. Bunu Abdullah b. Übey b. Selûl başlatarak yaydı ve Hazrec'den ve diğer Müslümanlardan bazıları da Münafıkların oyununa gelerek dillendirdiler. Mistâh b. Üsâse, Hamne bt. Cahş ve İslâm şairi Hassân b. Sâbit gibi isimler bu kişilerdendi. Hamne'nin kız kardeşi Zeynep Hz. Peygamber'in eşi idi. O, kız kardeşinin lehine kumalık gayretiyle bu olayı dillendirdi.³⁵⁰ Hz. Peygamber, bu konuyu mescitte dile getirip olayın kendisini ve ailesini üzdüğünü söyledi ve konuyu ashâbı ile istişare etti. Evsli Üseyd b. Hudayr ayağa kalkarak bu olayı dillendirip yayanlar için: “Ya Resûlallah! Eğer bu kimseler Evs'ten iseler derhal boyunlarını vurayım, Hazrec'ten iseler yine emrindeyiz. Bu kimseler ölümü hak ettiler” dedi. Bu duruma gücenen Sa'd b. Ubâde: “Doğru söylemiyorsun. Sen onların Hazrec'ten olduğunu bildiğin için böyle söylüyorsun. Şayet onlar senin kabilenden olsaydı sen bunu söylemezdin” dedi. Üseyd b. Hudayr, Sa'd'a: “Sen münafıksın ve münafıklar için çabalıyorsun” diye sert çıktı. İnsanlar tartışmaya başladılar, olay öyle gerginleşti ki neredeyse Evs ve Hazrec kabileleri birbirleriyle savaşacak duruma geldiler. Hz. Peygamber, yerinde müdahalede bulunarak tarafları sakinleştirdi.³⁵¹ İfk hadisesi akabinde, Evs adına konuşan Üseyd b. Hudayr ile Hazrec reisi Sa'd b. Ubâde arasında Hazrecli Abdullah b. Übey b. Selûl sebebiyle hakarete varan tartışmalar,³⁵² asabiyet kalıntılarının olduğunu göstermektedir. Bu olay esnasında Evs ve Hazrec arasında kırgınlık meydana geldi. Hz. Peygamber'in araya girmesiyle bu kırgınlık giderildi.³⁵³ Sa'd b. Ubâde'nin Abdullah b. Übey'i savunması hoş karşılanmadı.³⁵⁴ Bir süre sonra nazil olan ayetler,³⁵⁵ Hz. Âişe'nin temiz ve masum olduğunu ortaya çıkardı. İftirayı en çok dillerine dolayan Mistâh b. Üsâse, Hassân b. Sâbit ve Hamne bt. Cahş'a had uygulandı.³⁵⁶ Hz. Âişe Sa'd b. Ubâde için: “İbn Ubâde iyi bir insandı, ancak hamiyet onu öfkelenirdi”³⁵⁷ demiştir.

³⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 312, 313; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 60; Buhârî, *Sahih*, V, 56.

³⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 265; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 197; Zengin, “Sa'd b. Ubâde ve Hz. Peygamber”, 181, 182.

³⁵² İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 312, 313; İbn Sa'd, II, 65; Buhârî, *Meğâzî*, 34; Mevdûdî, III, 404-407.

³⁵³ Mevdûdî, III, 404.

³⁵⁴ Azimli, “Sa'd b. Ubâde”, *DİA*, XXXV, 377.

³⁵⁵ Nur, 24/11-15.

³⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 299, 300; bkz. Nur, 24/ 11-20; Mustafa Fayda, “İfk Hadisesi”, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 507, 508.

³⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 196, 198; Buhârî, *Meğâzî*, 34; *Şehâdât*, 15; Müslim, *Tevbe*, 56. Geniş bilgi için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, III, 401-461.

Sa'd b. Ubâde, kendi kabilesinden birinin Evsli tarafından cezalandırılmasına sessiz kalmamıştır. Hazrec'in lideri olarak kabilesinden olanları korumaya çalışmıştır. Burada Sa'd b. Ubâde kabile asabiyetiyle hareket etmiştir. Nazil olan ayetlerle Hz. Âişe'nin masumluluğu ortaya çıkmış, nihayetinde Sa'd b. Ubâde bu şahısların cezalandırılmalarına karşı çıkmayarak teslimiyet göstermiştir.

2.1.6. Hendek Savaşı ve Sa'd b. Ubâde

Hendek savaşı h. 5. yılın Şevval ayında yapılmıştır. Kureyş, bu savaşta birçok kabileyle anlaştığı için bu savaşa "Ahzab" adı verilmiştir.³⁵⁸ Uhud Savaşı'nda istedikleri başarıyı elde edemeyen Mekkeliler, İslâm'ı tamamen yok etme hedeflerine ulaşamamışlardı. Ayrıca Müslümanlar, Zatü'r-Rika,³⁵⁹ Bi'r-i Maûne³⁶⁰ ve Dûmetü'l-Cendel bölgelerine h. 5. yılın Rebûlevvel ayında yaptıkları seferlerle, Suriye ticaret yolunu tamamen ellerine geçirmişlerdi.³⁶¹ İşte bu sebeplerden dolayı Müşrikler, Medine'ye daha kapsamlı bir savaş yapılması gerektiği kararına varmışlardır.³⁶²

Mekkelilerin büyük bir saldırı için hazırlık yaptığını haber alan Hz. Peygamber, ashâbıyla durumu istişare ederek meydan savaşı yerine savunma savaşı yapmaya karar verdi. Hz. Peygamber, bu savaşta Selmân-ı Fârisî'nin tavsiyesi doğrultusunda düşman saldırısına açık olan şehrin kuzeyine geniş hendekler kazdırdı.³⁶³ Bu savaşta Muhâcir'in sancağını Zeyd b. Hârise, Ensâr'ın sancağını da Sa'd b. Ubâde taşıdı.³⁶⁴

Hayber'e yerleşen Yahudiler, Müşriklerle iş birliği yapmış, Müslümanların kökünü kazıyuncaya kadar Kureyş'e yardım edeceklerini söyleyerek bu savaşın yapılmasında önemli rol oynamışlardır.³⁶⁵ Benî Nadîr'in reisi Huyey b. Ahtâb, Kinâne b. Ebû'l Hukayk, Hevze b. Hukayk vb. Yahudi önde gelenleri, Mekkeli Müşriklerle ve Gatafan gibi Müşrik Arap kabileleriyle Müslümanlara karşı antlaştılar.³⁶⁶

³⁵⁸ Vakîdî, *el-Meğâzî*, II, 443-444; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 197.

³⁵⁹ Vakîdî, *el-Meğâzî* I, 396-397.

³⁶⁰ Vakîdî, *el-Meğâzî*, I, 346-353.

³⁶¹ İbn Sa'd, II, 62.

³⁶² Hamîdullah, *H. Peygamber'in Savaşları*, s. 63; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, I, 279.

³⁶³ Vakîdî, *el-Meğâzî*, II, 444-446; Buhârî, *Megâzî*, 29; Belâzürî, *Ensâb*, I, 343.

³⁶⁴ İbn Sa'd, II, 67; Kılıç, *Zeyd b. Hârise*, s. 118.

³⁶⁵ Vakîdî, *el-Meğâzî*, II, 441-443; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 197; İbn Sa'd, II, 65.

³⁶⁶ Vakîdî, *el-Meğâzî*, II, 441-443; İbn Sa'd, II, 67; Belâzürî, *Ensâb*, I, 343.

Müşrikler, Medine'ye ulaştıklarında karşılarında aşılmaz hendekleri bulunca şaşırıp kaldılar.³⁶⁷ Savaş başlamış ancak hendek sebebiyle taraflar sadece ok atmakla yetinmiş, hendeği geçmeye çalışan birkaç müşrik de Müslümanlarca engellenmiştir. 15-20 günlük bir süre bu şekilde geçti.³⁶⁸ Müslümanların direnişlerini kırmaya çalışan antlaşmalarını bozup düşmana destek veren Münafıklar ve Yahudiler yine boş durmadılar. Allah (cc) onların bu durumlarını Ahzâb sûresinde dile getirmiştir.³⁶⁹

Benî Kureyza Yahudilerinin, Hendek savaşı esnasında Medine antlaşmasını bozdukları haberini Hz. Ömer Resûlullah'a bildirdi.³⁷⁰ Hz. Peygamber, durumu araştırması için ilkönce Zübeyr b. Avvâm'ı gönderdi.³⁷¹ Hz. Peygamber, Zübeyr'in getirdiği ihanet haberi üzerine, Kureyzaoğulları'nın niyetinin iyice anlaşılması, onların giriştikleri eylemden vazgeçmelerinin sağlanması ve Benî Kureyza'dan Kâ'b b. Esed'in Müslümanlarla yapmış olduğu antlaşmayı bozmaması için Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Revâha ve Havvât b. Cübeyr'den oluşan bir grubu Benî Kureyza'ya gönderdi.³⁷² Onlar oraya vardıklarında, Benî Kureyza'nın antlaşmayı bozduğunu gördüler. Kureyzalılar, Hz. Peygamber hakkında da ileri geri konuştular,³⁷³ Müslümanlara ve Hz. Peygamber'e kötü söz sarf ettiler. Onlar; "*Adal ve Kare!*" diyerek Müslümanları tehdit ettiler. Sa'd b. Muâz da onların sözlerine karşılık verdi ve aralarında sözlü atışmalar oldu. Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muâz'ı sakinleştirerek görevlerinin bundan daha önemli olduğunu söyledi. Başka bir haberde ise bu söz atışmasını Sa'd b. Ubâde yapmış, Sa'd b. Muâz da onu sakinleştirmeye çalışmıştı.³⁷⁴ Heyet, onlardan antlaşmanın bozulmamasını istedi fakat Benî Kureyza, antlaşmaya bağlı kalacakları yerde, gizlice Hayber Yahudileri ve Mekkeli müşriklerle irtibat kurarak antlaşmayı bozdular. Heyet, Hz. Peygamber'in yanına döndüğünde onların antlaşmayı bozduklarını "*Adal ve Kâre!*" diyerek îma yoluyla ifade ettiler.³⁷⁵

³⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 230-231.

³⁶⁸ Vakîdî, *el-Meğâzî*, II, 464-466; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 233, 235; İbn Sa'd, II, 67, 68.

³⁶⁹ Ahzâb, 33/13-20.

³⁷⁰ Vakîdî, *el-Meğâzî*, II, 457.

³⁷¹ Vakîdî, *el-Meğâzî*, II, 257.

³⁷² Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 457; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 192; İbn Kesîr, *İslâm Tarihi*, IV, 179. Başka bir rivâyete göre Hz. Peygamber, Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde ve Üseyd b. Hudayr'dan oluşan üç kişilik bir heyet gönderdi. (Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 457.)

³⁷³ Afzalu'r-Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, çev., Yusuf Balcı vd., İstanbul 1996, I, 617.

³⁷⁴ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 458; Taberî, II, 93; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 104.

³⁷⁵ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 458, 460; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 231-233; *İslâm Tarihi*, III, 308, 309; Yaşar Kandemir, "Havvât b. Cübeyr", *DİA*, 1997 İstanbul, XVI, 546.

Bu iki kabile, daha önce Müslümanlara Recî' Vak'ası'nda ihanet etmişlerdi. Hz. Peygamber, bu haberi duyunca: “Allah bize vekil olarak yeter. O, ne güzel vekildir”³⁷⁶ dedi. Müslümanların güçlü ve cesaretli olmalarını istedi.³⁷⁷ Bu görev için Sa'd b. Ubâde ile Sa'd b. Muâz'ın seçilmesinde onların Yahudilerle eski müttefik olmaları göz önünde bulundurulmuş olabilir.³⁷⁸

Hiz. Peygamber, Hendek muhasaranın uzayıp gittiğini, durumun gündün güne zorlaştığını görünce, Müşriklerin kendi aralarında yaptıkları ittifakı bozmak için çözüm yolları aramaya başladı. Bu çözüm yollarından biri Gatafanlıların muhasarayı kaldırmaları karşılığında, Medine hurmalarının üçte birinin onlara verilmesi yönündeki girişimidir. Hz. Peygamber bu konu hakkında görüşmek için Ensâr'ın liderleri olan Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Muâz'ı çağırdı ve durumu onlarla istişare etti. Onlar: “Ya Resûlallah! Bu Allah'ın sana emrettiği ilahî bir emir midir, yoksa yalnız bizim için yaptığımız kişisel bir durum mudur?” dediler. Hz. Peygamber de bunun kişisel görüşü olduğunu söyledi.³⁷⁹ Hz. Peygamber: “Böyle yapmamın sebebi; gördüm ki Araplar size tek yaydan ok atıyorlar ve her bir taraftan da size karşı şiddetlenmişlerdi. İstedim ki onların güç ve kuvvetlerini bir dereceye kadar sizden uzaklaştırırım” dedi. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde ve Sa'd Muâz: “Ya Resûlallah! Biz Müslüman olmadan önce Gatafan Kabilesi, misafirlik veya bir şey satın alma haricinde Medine'den bir tek hurma yemeyi umamamışken ve biz Müslüman olmuşken; Allah bizi İslâm'la güçlendirip şerefli kıldığı bir durumda mı mallarımızı onlara vereceğiz? Vallahi, bizim için, böyle bir antlaşma yapmaya ihtiyaç yoktur. Yüce Allah aramızda hükmünü verinceye kadar, onlara savaştan başka bir teklif sunmayacağız”³⁸⁰ dediler. Hz. Peygamber, onların sözlerine sevindi ve onlar için duâ etti.³⁸¹ Hz. Peygamber, Uyeyne b. Hısn ve Hâris b. Avf'a seslenerek: “Dönüp gidiniz artık sizinle aramızda sadece savaş vardır”³⁸² buyurdu. Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Muâz'ın böyle bir teklifi reddetmelerinde, İslâm'ın onlara verdiği onur ve

³⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/173; İbn Sa'd, II, 67; Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Recî' Vak'ası”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 510-511.

³⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 178; Taberî, II, 93; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 104.

³⁷⁸ Ulaş, s. 23.

³⁷⁹ Vakîdî, *el-Meğâzî*, II 407; İbn Sa'd, II, 73; İbn Kesîr, *İslâm Tarihi*, IV, 181.

³⁸⁰ Vakîdî, *el-Meğâzî*, II 407; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 234; İbn Kesîr, *İslâm Tarihi*, IV, 181.

³⁸¹ Vâkıdî, *el-Mağâzî*, I, 407; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 73; İbn Sa'd, II, 65, 69.

³⁸² Vâkıdî, *el-Mağâzî*, II, 479; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 596, 597.

inançlarından aldıkları güç ön plana çıkmaktadır.³⁸³ Çünkü Medine kuşatıldığı ve Müslümanların dayanma gücünün azaldığı zamanda³⁸⁴ böyle bir teklifi reddetmişlerdir. Hz. Peygamber'in onların bu konudaki kararlarına katılmasının göstergesi onlara duâ etmesidir.

Hz. Peygamber'in düşündüğü ve başvurduğu tedbir, Gatafanlılar üzerinde istenilen tesiri göstermiştir. Bunda Hz. Peygamber'in Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Muâz'ın görüşlerine başvurduğunda cevaplarının ciddiyeti, kararlı olmaları ve yüksek özgüvenleri etkili olmuştur.³⁸⁵ Uyeyne b. Hısn ve Hâris b. Avf; Ensâr ve Muhâcir'in kararlılığını görünce ailelerinin geride korumasız kalması, akıbetlerinin iyi olmayacağını îma edilmesi, Müslümanların buradan zaferle çıkmaları durumunda kendi üzerlerine gelme ihtimalinin olması ve Medine'yi hiçbir şekilde ele geçiremeyeceklerini anlamış olmaları, Gatafanlıların büyük bir ümitsizliğe düşüp yurtlarına dönmelerine neden olmuştur.

Şartların son derece kötü gittiği bir anda müşrik ordusu içinde yer alan Nuaym b. Mesud, Benî Kureyza Yahudileri ile şehri kuşatan Gatafan ve Kureyşlilerin arasını bozacak yanlış istihbarat bilgilerini düşman güçlerine götürmüş ve ittifakı bozmaya muvaffak olmuştur.³⁸⁶ Nuaym b. Mesud'un çabalarıyla zaman kazanan Müslümanlar moral bulurken, açık arazide soğuk kış şartları ve devam eden kum fırtınalarıyla başa çıkamayacaklarını anlayan müşrikler, savaşılmaması haram olan Zilkâde ayının da yaklaşmasıyla mağlubiyeti kabullenerek Medine kuşatmasını sonlandırmışlardır.³⁸⁷ Müşriklerin çekip gitmelerinden sonra Hz. Peygamber: "Bu yıldan sonra Kureyşliler artık sizinle savaşamayacaklar ama siz onlarla savaşacaksınız"³⁸⁸ buyurdu. Hendek savaşı Mekkelililerin Müslümanlara düzenledikleri son saldırı olmuştur. Dolayısıyla bundan sonra savunmaya çekilenler Mekke müşrikler olacaktır. Bu savaşta da Müşriklerin İslâm'ı tamamen ortadan kaldırma hedefleri gerçekleşmemiştir.

---

³⁸³ Ulaş, s. 24.

³⁸⁴ Lings, s. 343.

³⁸⁵ Zengin, "Sa'd b. Ubâde ve Hz. Peygamber", s. 181.

³⁸⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 216, 217; İbn Sa'd, II, 65, 70; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 59-62.

³⁸⁷ Hamîdullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 77; Kılıç, *Zeyd b. Hârise*, s. 116-120; Bu konuyla ilgili olarak bkz. Ahzâb, 33/9, 25.

³⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 68.

2.1.7. Hudeybiye Barış Antlaşması ve Sa'd b. Ubâde

Hudeybiye³⁸⁹ Barış Antlaşması Hicrî 6. yılda yapıldı. Hz. Peygamber, rüyasında Kâbe'yi ziyaret ettiğini gördü.³⁹⁰ Bunun üzerine Umreye gitmeye karar verdi. Medine'de Abdullah b. Ümmü Mektûm'u vekil bırakarak 1400-1500 kişi ile Medine'den Mekke'ye hareket etti. Sa'd b. Ubâde Hudeybiye seferine iştirak etti ve kurbanlık develer hazırladı.³⁹¹

Hz. Peygamber, Zülhuleyfe'ye geldiği zaman, Hz. Ömer ve Sa'd b. Ubâde; harp durumundaki bir kavmin üzerine silahsız ve atsız gidilemeyeceğini, Ebû Süfyân ve adamlarının saldırılarından endişe ettiklerini, yanlarına silah almaları gerektiğini dile getirdiler. Hz. Peygamber ise umreye niyetlendiği için silah taşıma taraftarı olmadığını söyledi.³⁹²

Medine'den hareket eden Müslümanlar, Mekke'ye yaklaşık olarak 12 km uzaklıktaki Hudeybiye mevkiinde konakladılar. Müslümanların geldiklerini haber alan Müşrikler, onların Mekke'ye girmelerini engellemek için Hâlid b. Velîd kumatanlığında iki yüz kişilik bir süvari birliği gönderdiler.³⁹³ Müslümanlar, Hudeybiye'de konaklarken Mekkeliler ile Medineliler arasında elçiler gidip geliyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.), hem gönderdiği hem de kendisine gelen elçilere ısrarla savaş niyetlerinin olmadığını, sadece Kâbe'yi ziyaret etmek istediklerini ilettiler, buna karşılık Kureyşliler ise Müslümanların Mekke'ye hiçbir şekilde girmelerine izin vermeyeceklerini bildirdiler.³⁹⁴ Daha sonra Hz. Peygamber, elçi olarak Hz. Osman'ı gönderdi. Onun Mekke'den dönmesi gecikince onun öldürülmesinden endişe duyan Hz. Peygamber, müşriklerle savaşmadan oradan asla ayrılmayacakları konusunda ashâbıyla ahitleşti. Bu ahitleşme altında bîat yapılan ağaca nispetle "Rıdvân Bîatı"

³⁸⁹ Adını altında Bey'atü'r-Rıdvân'ın yapıldığı Hadbâ isimli ağaçtan yahut yanındaki kuyudan alan Hudeybiye, Mekke'nin 17 km batısında ve eski Cidde yolu üzerinde bulunan bir yerdir. Hudeybiye Mekke'de bulunanların ihrama girdikleri yerdir. İslamiyet'ten önce burası yerleşim yeri değildi. Buranın ilk yerleşim yeri olması Hulefâ-yi Râşidîn döneminden (632-661) başlamış ve kısa sürede gelişerek bir yerleşim yeri olmuş, m. VIII. (XIV.) yüzyıldan itibaren ise Şümeysî ismiyle zikredilmiştir. (Muhammed Hamîdullah, "Hudeybiye Antlaşması", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 297.)

³⁹⁰ Fetih, 48/27.

³⁹¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 573; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 322; İbn Sa'd, II, 95.

³⁹² Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 573; Taberî, III, 72.

³⁹³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 572-579; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 321-329; İbn Sa'd, II, 95; Buhârî, *Megâzî*, 35; Mustafa Kılıç, "Süheyl b. Amr (r.a.)'ın Hayatı ve Faaliyetleri", *CÜİFD*, Sivas 2012, XVI, 304.

³⁹⁴ Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 593-600; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 325-329; İbn Sa'd, II, 96.

olarak zikredilmiştir.³⁹⁵ Sa'd b. Ubâde'nin de hazır bulunduğu bîattaki sahâbîlerden Allah (cc) övgüyle bahsetmiştir.³⁹⁶

Müslümanların kararlı tutumlarını gören Kureyşliler, Süheyl b. Amr, Huvaytub b. Abduluzâ ve Mikrez b. Hafs'ı elçi olarak gönderdiler.³⁹⁷ Süheyl b. Amr ile antlaşmaya varıldı. Sıra antlaşma metninin yazılmasına geldi.³⁹⁸ Süheyl b. Amr, antlaşma metnine yazılan “*Bismillâhirrahmânirrahîm*” ve “*Muhammed Resûlullah*” kelimelerinin yerine “*Bismikellâhumme*” ve “*Muhammed b. Abdullah*” yazılması için ısrarla itiraz etti.³⁹⁹ Ashâbdan bazıları bu duruma itiraz ederek: “Biz, Muhammed Resûlullah'tan başkasını yazmayız, yazdırtmayız!” dediler. Sa'd b. Ubâde ve Üseyd b. Hudayr, antlaşma metnini yazan Hz. Ali'nin elini tutarak: “Sen, Muhammed Resûlullah'tan başkasını yazma! Aksi takdirde, aramızdaki durumu ancak kılıç halleder! Biz niçin dinimiz uğrunda, eksiklik ve bu hakareti kabul ediyoruz?” dediler. Hz. Peygamber, onları sakinleştirdi ve susmalarını istedi. Hz. Peygamber, o kelimeleri sildi ve “*Muhammed b. Abdullah*” yazdırdıktan sonra barış antlaşması tamamlandı.⁴⁰⁰ Hudeybiye Antlaşması yapıldıktan sonra Süheyl ve arkadaşları oradan ayrıldılar.⁴⁰¹ Hz. Peygamber'in Hudeybiye'de on günden fazla kaldığı bilinmektedir.⁴⁰² Süheyl'in “*Bismillâhirrahmânirrahîm*” ve “*Muhammed Resûlullah*” cümlelerine itiraz etmesinin nedeni Mekkelilerin Hz. Peygamber'in tebliğini ve davet ettiği İslâm dinini kabul etmediklerini göstermek içindir. Bu yüzden Süheyl, antlaşma metnine “*Bismikellâhumme*” ve “*Muhammed b. Abdullah*” yazdırmıştır.⁴⁰³

³⁹⁵ Vâkîdî, *el-Megâzî*, II, 600-603; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 329-3230; Hamîdullah, “Hudeybiye Antlaşması”, XVIII, 297-298; Kallek, “Bîat”, VI, 121-124.

³⁹⁶ Fetih, 48/ 18-21.

³⁹⁷ Vâkîdî, *el-Megâzî*, II, 605; Köksal, V, 303-305; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 304.

³⁹⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, II, 610; Kılıç, “Süheyl”, s. 307.

³⁹⁹ Buhârî, *Sahîh*, III, 167, 181; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 87, 330; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 308.

⁴⁰⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, II, 610, 611; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 332; İbn Sa'd, II, 97; Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer el-Ya'kûbî, *Târîhu'l-Yâ'kûbî*, Beyrut 1960, II, 179, I, 374; Taberî, II, 634, 636; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 308-310.

⁴⁰¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, II, 613; Taberî, II, 637; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 312.

⁴⁰² Vâkîdî, *el-Megâzî*, II, 617; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 312.

⁴⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 86, IV, 86, 87; Taberî, 635, 636; Belâzurî, *Ensâb*, I, 439, 440; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 256; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 308, 309. Geniş bilgi için bkz. Mustafa Kılıç, “Süheyl b. Amr (r.a.)'ın Hayatı ve Faaliyetleri”, *CÜİFD*, Sivas 2012, XVI, 304, 314.

Sa'd b. Ubâde, bu sefere iştirak etmiş, Rıdvan Bîati'nda hazır bulunmuş bir sahâbî olarak, kendilerine düşmanlık besleyen bir kavmin üzerine silahsız ve atsız gidilmemesi konusunda Hz. Peygamber'e görüşünü bildirmiştir. O, kurbanlık develer vererek bu sefere maddi destek sağlamıştır. Antlaşma metnine “*Muhammed Resûlüllah*” yazdırılması konusundaki ısrarı, onun Hz. Peygamber'e ve İslâm'a ne kadar bağlı ve düşkün olduğunu göstermektedir.

2.1.8. Umretü'l-Kazâ

Hicrî altıncı yılda müşriklerin engel olmasıyla yapılamayan Umre, h. 7. yılda yapıldı.⁴⁰⁴ Bir yıl sonra yapıldığı için bu umreye, “*Umretü'l-Kazâ*” denildi.⁴⁰⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.) ashabıyla birlikte, bu amaçla Medine'den ayrıldı ve Mekke'ye gitti.⁴⁰⁶ Hudeybiye antlaşması gereği Hz. Peygamber'in Mekke'de umre için kalacağı üç günlük müddet doldu.⁴⁰⁷ Hz. Peygamber, Sa'd b. Ubâde ile Ensâr'ın meclisindeyken Huvaytîb b. Abduluzzâ ile Süheyl b. Amr onların yanına çıka geldiler. Kureyş temsilcileri, Hz. Muhammed'e Mekke'de kalma sürelerinin dolduğunu ve Mekke'den ayrılmalarını söylediler. Hz. Peygamber de Meymûne bt. Hâris ile nikâhlandığı için düğün yemeği vermek istediğini söyledi. Kureyşliler ise bu topraktan hemen çekip gitmelerini istediler.⁴⁰⁸ Hz. Peygamber: “Size ne oluyor ki! Beni bıraksaydınız da hepinize bir düğün yemeği ikram etseydim?” buyurdu. Süheyl ve Huveytîb ise: “Senin yemeğine ihtiyacımız yok, buradan çık, seni Allah'a havale ediyoruz. Ey Muhammed! Aramızda antlaşma mevcuttur, yurdumuzdan çıkmalısın, bugün itibariyle üç günlük müddet doldu!” diye cevap verdiler. Sa'd b. Ubâde, onların Hz. Peygamber'e karşı kaba ve sert konuşmalarına tanım olunca kızarak Süheyl b. Amr'a: “Ey anası ölesice! Sen yalan söylemiş bulunuyorsun. Burası ne senin ne de senin babanın toprağıdır. Hz. Peygamber, buradan kendisi istemedikçe çıkmaz. Vallahi, o buradan ancak antlaşmaya uyarak kendi rızasıyla çıkar, gider. Yoksa zorla çıkıp gitmez!” dedi. Sa'd'ın bu sözleri üzerine, Huvaytîb b. Abduluzzâ ile Süheyl b. Amr susup sindiler. Hz. Peygamber bu duruma gülümsedi, daha sonra: “Ey Sa'd! Konak yerimizde, kavmimizden bizi ziyarete gelenlere incitici söz

⁴⁰⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 739, 740; İbn Sa'd, II, 120-123; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI 314, 315.

⁴⁰⁵ İbn Hacer, *Fethû'l-Bârî*, VII, 500-501.

⁴⁰⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 737-739.

⁴⁰⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 739, 740; el-Hâkim, IV, 3; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 234.

⁴⁰⁸ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 739; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 14; İbn Sa'd, II, 122; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 314-316.

söyleme” dedi. Hz. Peygamber, daha sonra Ebû Râfi’e hareket emri vererek şöyle dedi: “Müslümanlardan hiç kimse burada akşama kalmasin.” Hz. Peygamber, daha sonra devesine binerek Mekke’den ayrıldı.⁴⁰⁹ Sonuç olarak Sa’d b. Ubâde’nin de iştirak ettiği umre kaza edilmiştir. Sa’d b. Ubâde, cesaretini göstererek Mekkeli müşriklerin yurdunda Hz. Peygamber’i korkusuzca savunmuştur.

2.1.9. Mekke’nin Fethi

Hudeybiye antlaşmasından sonra Huzâa kabilesi Müslümanlarla, Benî Bekr de Kureyş’le müttefik olmuştu.⁴¹⁰ Kureyş’in müttefiği Benî Bekr, Hudeybiye antlaşmasının oluşturduğu sulh ortamını bozarak Huzâa kabilesine baskın yaptı. Kureyş de Hudeybiye antlaşmasına aykırı davranarak gizlice Benî Bekr’e yardım etti.⁴¹¹ Hz. Peygamber, Kureyşlilere bir mektup yazarak ya Benî Bekr’le ittifaklarını bozmalarını veya Huzâa’dan öldürülen kişilerin diyetlerini ödemelerini istedi. Bu maddelerden birini yerine getirmezlerse kendileriyle savaşılacağını bildirdi. Kureyşliler bu iki teklifi de reddederek elçiye olumsuz cevap verdiler.⁴¹²

Ebû Süfyân, antlaşmanın bozulmaması ve uzatılması için Ensâr’ın liderlerinden Sa’d b. Ubâde’nin yanına vardı ve: “Ey Ebû Sâbit! Sen aramızdaki dostluğu bilirsin. Ben, senin için Mekke’de bir himayeciyim! Sen ise şu Medine’nin lider kişisisin. İki taraf halkını himayene al, ateşkes müddetini uzatma konusunda da yardımcı ol”⁴¹³ dedi. Sa’d ise: “Ey Ebû Süfyân! Ben sadece Hz. Peygamber’in himayesinde olanları himaye edebilirim. Hz. Peygamber’e karşı hiç kimse himayeye alınmaz”⁴¹⁴ cevabını verdi. Ebû Süfyân Medine’de antlaşmayı uzatıp yenilemeden Mekke’ye dönmek zorunda kaldı.⁴¹⁵ Sa’d b. Ubâde, Ebû Süfyân’a karşı taviz vermemiş ve antlaşmanın metnine sadık kalarak Hz. Peygamber’e bağlılığını göstermiştir.

⁴⁰⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 739-740; İbn Sa’d, II, 122; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1917; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 314-316.

⁴¹⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 786, 787; Belâzürî, *Ensâb*, I, 353.

⁴¹¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 783, 784; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 316.

⁴¹² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 792, 793; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 317.

⁴¹³ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 794, 795; İbn Hişâm, *es-Sîre*, V, 39; Taberî, III, 113.

⁴¹⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 794, 795; İbn Hişâm, *es-Sîre*, V, 39; Taberî, III, 113

⁴¹⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 794, 795; İbn Hişâm, *es-Sîre*, V, 39; Taberî, III, 113; Sarıçam, s. 206; Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, İstanbul, 2003, XVIII, 555-563.

Hiz. Peygamber, Medine’de savaş hazırlıklarını tamamladıktan sonra Hicrî 8. yılın Ramazan ayında on bin kişilik bir orduyla Mekke’ye doğru harekete geçti.⁴¹⁶ Mekke’nin fethinde Muhâcirler ait üç sancak kullanılırken, Ensâr’ın her bir boyu için ayrı ayrı sancaklar kullanıldı.⁴¹⁷ Ensâr’ın lideri Sa’d b. Ubâde, Mekke’nin fethinde komutanlık ve bayraktarlık yaptı ve Hiz. Peygamber’e ait bayrağı taşıdı.⁴¹⁸

Resûlullah (s.a.v.), Zî-Tuvâ’da ordusunu dört ayrı bölük oluşturdu. Hâlid b. Velid, Zübeyr b. Avvâm, Sa’d b. Ubâde, Ebû Ubeyde b. Cerrâh’ı bölük komutanları tayin etti. Her bölüğün Mekke’ye giriş güzergâhını belirledi. Ebû Ubeyd’e b. Cerrâh komutasındaki birliğı Mekke’nin yukarı tarafından, Sa’d b. Ubâde’nin Ensâr birliklerini Mekke’nin batı tarafındaki Kedâ denilen mevkiiden, Zübeyr b. Avvâm’ın birliğini şehrin kuzeyinden ve Hâlid b. Velid’e de şehrin güneyinden girmesini emretti.⁴¹⁹ Hiz. Peygamber, askerlerin mecbur kalmadıkça çarpışmalarını, eğer çarpışma olursa sonrasında da kaçanları takip etmemelerini talep etti. Mekke’ye dört bir koldan giren komutanların üçü Muhâcir, biri Ensâr’dan Sa’d b. Ubâde idi.⁴²⁰ Hiz. Peygamber, böyle önemli bir savaşta Ensâr’ın lideri Sa’d b. Ubâde’ye Ensâr birliklerinin komutanlığını vermesi, onun bu göreve layık bir komutan olduğunu göstermektedir.

Hiz. Peygamber, amcası Abbas’a, Ebû Süfyân’ı İslâm ordusunu görebileceğı bir yere götürmesini istedi. Bunun üzerine Abbas, onu İslâm ordusunun geçiş yolu üzerine götürdü.⁴²¹ Hiz. Peygamber bununla Ebû Süfyân’ın İslâm ordusunun gücünden psikolojik olarak etkilenmesini ayrıca Müşriklerin direncini kırıp, Mekke’yi savaşsız almayı sağlayacaktı.⁴²² Abbas, Ebû Süfyân’ın önünden geçen İslâm ordusunun birliklerini ona tek tek tanıttı. Sa’d b. Ubâde’nin bayraktarlığını yaptığı Ensâr birliğı geçti.⁴²³ Sa’d b. Ubâde’nin birliğı şehre girişte Ebû Süfyân’ın önünden geçerken Sa’d: “Ey Ebû Süfyân! Bugün intikam günü ve Kâbe’nin (içindeki

⁴¹⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 792-802; İbn Sa’d, II, 135; Belâzürî, *Ensâb*, I, 355; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 318.

⁴¹⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 792-800.

⁴¹⁸ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 821; İbn Hişâm, *es-Sîre*, V, 65; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1011.

⁴¹⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 800-802; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 49-51; İbn Sa’d, II, 135, 136.

⁴²⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 800-802; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 49-51; İbn Sa’d, II, 135, 136; Buhârî, *Meğâzî*, 48; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 552; Mustafa Fayda, *Hâlid b. Velid*, İstanbul 1992, s. 172. Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 319.

⁴²¹ Buhârî, *Meğâzî*, 48.

⁴²² Hamîdullah, *Hiz. Peygamber’in Savaşları*, s. 84.

⁴²³ Buhârî, *Meğâzî*, 48; Hamîdullah, *Hiz. Peygamber’in Savaşları*, s. 86.

putların) helâk olacağı gündür.”⁴²⁴ “Bugün Kureyş’in hor ve hakîr olacağı gündür.”⁴²⁵ “Bugün Kâbe’de savaşın helâl olacağı gündür”⁴²⁶ diye bağırdı. Bu durumdan korkan Ebû Süfyân, Hz. Peygamber’e: “Sen Sa’d’ın söylediğini duydun mu?” dedi. Hz. Peygamber: “Ne dedi?” dedi. Ebû Süfyân: “Ey Allah’ın Resûlü! Kavminin ölmesini yoksa sen mi emrettin? Oysa senin kavmine iyilik yapacağını umuyorum, çünkü sen insanların en merhametlisin, ayrıca akrabalık ilişkilerini de en fazla sen gözetirsin”⁴²⁷ dedi. Hz. Peygamber: “Hayır! Ben, öyle bir şey emretmedim.”⁴²⁸ “Sa’d yanlış söylemiş, Bugün intikam günü değil, merhamet günüdür. Bugün Allah’ın Kâbe’yi ta’zim edeceği ve Kâbe’ye örtü giydireceği gündür. Bugün, Allah’ın Kureyşlileri İslâm ile üstün kılarak ve şereflendireceği gündür”⁴²⁹ buyurdu. Sa’d’ın bu sözlerini duyan Hz. Ömer ve bazı sahâbîler, Hz. Peygamber’in yanına geldiler: “Ya Resûlallah! Biz Sa’d’ın Kureyşlilere bir saldırı yapmasından endişeliyiz” sözleriyle Sa’d’ın bu katı tutumundan ve sözlerinden endişe duyduklarını söylediler. Bu olaydan sonra Hz. Peygamber, Hz. Ali’ye Sa’d b. Ubâde’den bayrağı almasını emretti.⁴³⁰ Bu konuda Zübeyr b. Avvâm’ı görevlendirdiği, başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber, bu bayrağı Sa’d’ın oğlu Kays’a vermesini bizzat kendisi istedi.⁴³¹ Sa’d’ın oğlu Kays, babasına göre daha yumuşak huyluydu. Sa’d’a Hz. Peygamber’in emri iletilince Sa’d, doğrudan bir emir almadığı için bunu kabul etmek istemedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, miğfere bağladığı kırmızı sarığı çıkardı ve bunu Sa’d’a işaret olarak gönderdi. Sa’d da bu durumda sancağı oğlu Kays’a verdi.⁴³² Onlar da Mekke’ye batıdan girdiler.⁴³³

Sa’d b. Ubâde’nin intikam dolu sözleri etrafa hemen yayılmış, müşriklerin kalplerine derin korku salmıştı. Dırâr b. Hattâb bir şiirinde: “Ey hidâyet Peygamberi! Kureyş sana sığınmış bulunuyor, hem de yeryüzünün onlara daraldığı, göğün onlara düşman kesildiği bir anda senden yardım diliyor. Sa’d, Mekke halkını yerle bir etmek

⁴²⁴ Buhârî, *Sahih*, IV, 4029; Taberî, II, 159; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, II, 205.

⁴²⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 821; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 297; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, II, 205.

⁴²⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 821; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, II, 205; İbn Kayyim, II, 182.

⁴²⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 821; Buhârî, *Sahih*, V, 91; Beyhakî, *Sünen*, IX, 119.

⁴²⁸ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 821; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VIII, 6, 7.

⁴²⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 821, 822; İbn Sa’d, II, 135; İbn Kesîr, *İslâm Tarihi*, IV, 389; Kılıç, “Süheyl”, *CÜİFD*, XVI, 321.

⁴³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, V, 65, 66; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi*, IV, 66; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, II, 205.

⁴³¹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, II, 205; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1011.

⁴³² Taberî, II, 159; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 29; Lings, s. 450.

⁴³³ Afzalu’r-Rahman, I, 603.

istiyor. Sen onlara merhamet elini uzat"⁴³⁴ diye düşüncelerini dile getirmiştir. Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethindeki gayesi kan dökmek, müşriklerden intikam almak ve Mekke'ye zarar vermek değildir. Onun burada ve savaşlardaki maksadı düşmanı yok etmek değil, aksine onları kazanmaktır.⁴³⁵ Hz. Peygamber, galip bir orduyla Mekke'yi fethederken, asker ve komutanlarının asla taşkınlık yapmamalarını istemiştir.

Sa'd b. Ubâde'nin Mekke'ye girerken Kureş'e ve Ebû Süfyân'a karşı intikam yüklü ifadeler kullanması; Ebû Süfyân'ın Müslüman olduğunu duymamış olmasından kaynaklanabilir.⁴³⁶ Onu, Mekke'nin fetih coşkusu kuşatmış olduğundan bu ifadeleri heyecanından söylemiş olabilir. O, Müslüman olduğunda II. Akabe Bîati sonrası Medine'ye dönerken müşrikler tarafından yakalanmış, ona işkence ederek dövmüşlerdi. Sa'd: "*Bugün intikam günüdür*" sözlerini kendisine yapılan bu işkenceyi hatırlatmasından dolayı dile getirmiş olabilir. İslâm'ın ilk yıllarında Müşriklerin Müslümanlara karşı tutumları, Müslümanların savaşlardaki kayıpları, Kâbe'yi putlarla doldurmaları, Ebû Süfyân'ın Müşriklerin reisi olması gibi sebepler, Sa'd b. Ubâde'nin böyle sert sözler sarf etmesine neden olmuş olabilir. Onun Kâbe hakkındaki ifadeleri, oradaki inanç sistemine yöneliktir. O günkü Kâbe'nin müşrikler için konumunu hedef aldığı sonucuna varmak mümkündür.⁴³⁷ Hz. Peygamber, Sa'd b. Ubâde'yi olumsuz ifadelerinden dolayı görevden almış, yerine oğlu Kays'ı komutan seçerek Kureş'in endişesini gidermiş, aynı zamanda Sa'd'ın da gönlünü almıştır.

İslâm ordusunun üç grubu hiçbir direnişle karşılaşmadan şehre girmiştir. Hâlid b. Velid'in idare ettiği birlikler ise İkrime b. Ebû Cehil, Safvan b. Ümeyye ve Süheyl b. Amr komutasındaki güçler müşriklerin saldırılarına maruz kalmışlardır. Karşılıklı çarpışmalarda iki Medineli şehit düşmüş, karşı taraf ise yirmi kayıp vererek geri çekilmiştir.⁴³⁸ Hz. Peygamber, h. 8. yıl 20 Ramazan'da Mekke'nin

⁴³⁴ Buhârî, *Sahih*, II, 314.

⁴³⁵ Ünal Kılıç, *Mekke'nin Fethi*, İstanbul, 2009, s. 76-78; "Merhametli Muhammed (s.a.v.)", *CÜİFD*, XVII, 18-22.

⁴³⁶ Edip, II, 291.

⁴³⁷ Ulaş, s. 26, 27.

⁴³⁸ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 825, 826; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 48-50; İbn Sa'd, II, 36; Belâzürî, *Futûh*, s. 53; Kılıç, "Süheyl", *CÜİFD*, XVI, 319.

yukarı kısmından Mescid-i Harâm'a girerek Safâ tepesinde bütün birlikleriyle buluşmuş ve Mekke'nin fethini tamamlamıştır.⁴³⁹

2.1.10. Huneyn Savaşı

Mekke'nin Müslümanlarca fethedilmesi üzerine sıranın kendilerine geldiğini düşünen Tâif çevresindeki Hevâzin ve Sakîf kabileleri, Müslümanlara karşı savaşa hazırlanmaya başladılar. Hz. Peygamber, Hevâzinlilerin Müslümanlara saldıracakları haberini alınca, İslâm ordusunun hazırlanmasını emretti. Hz. Peygamber, Hicrî 8. yılı Şevvâl ayında, on iki bin kişiyle Hevâzin üzerine sefere çıktı.⁴⁴⁰

Sa'd b. Ubâde, Mekke'nin fethinden sonra yapılan Huneyn Gazvesine katıldı.⁴⁴¹ Hz. Peygamber, Muhâcirlerin sancaklarını Ali b. Ebî Talib, Sa'd b. Ebî Vakkas ve Hz. Ömer'e; Hazrec'in sancaklarını, Hubâb b. Münzir ve Sa'd b. Ubâde'ye; Evs'in sancağını da Üseyd b. Hudayr'a verdi.⁴⁴² Hz. Peygamber, Sa'd b. Ubâde'nin Mekke'nin Fethinde Mekkeli müşriklere karşı telaffuz ettiği sert sözlerle Ensâr'ın sancağını alıp oğlu Kays'a vermişti. Huneyn Gazvesinde ise Hazrec'in sancağını tekrar Sa'd b. Ubâde'ye vermesiyle hem onun gönlünü almış hem de ehliyet bakımından bu göreve layık olduğunu göstermiştir.

Hevâzinliler, Huneyn vadisinin iki tarafına önceden okçular yerleştirerek Müslümanları beklemeye başladılar. Savaşın başlangıcında Müslümanlar, yoğun bir ok atışı arasında kaldılar ve öncü birlikler dağılma süreci yaşadılar. Bu dağılma ordunun tamamını etkiledi. Askerlerden bazıları, savaş meydanını terk edip kaçmaya başladılar. Huneyn savaşında Abbas, dağılan İslâm ordusunun toparlanması için Hz. Peygamber'in emriyle çağrı yaptı. Sa'd b. Ubâde, Hazreclilere: "Yetişiniz ey Hazrecliler! Yetişiniz ey Hazrecliler!" Üseyd b. Hudayr da: "Yetişiniz ey Evsliler! Yetişiniz ey Evsliler!" diye seslenerek, İslâm ordusunun toparlanmasını sağladılar. Bu çağrılarının sonucunda; yeniden toparlanan Müslümanlar, savaşın ilk safhasını

⁴³⁹ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 827, 828; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 54. Geniş bilgi için bkz. Ünal Kılıç, *Mekke'nin Fethi*, İstanbul 2009; Ahmet Özel, "Muhammed", *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 435.

⁴⁴⁰ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, III, 889, 891, 958, 959; İbn Sa'd, II, 149; Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 524; Kılıç, "Ci'râne", *Usûl*, XVII, 82, 83, 85.

⁴⁴¹ İbn Sa'd, II, 108.

⁴⁴² Vâkîdî, *el-Meğâzî*, III, 897; İbn Sa'd, II, 150; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1011.

kazanan Hevâzinliler üzerine tekrar hücumla geçtiler. Kısa zaman içinde savaş Müslümanların galibeyile sona erdi.⁴⁴³

Huneyn savaşını Müslümanlar kazandılar ve çok sayıda ganimet elde ettiler. Hz. Peygamber, ganimet dağıtımında kalbi İslâm'a ısındırılanlara çok miktarda pay verdi.⁴⁴⁴ Bunlar arasında Ebû Süfyân, onun oğulları Yezid ve Muâviye ayrıca Hâkim b. Hizâm, Nadîr b. Hâris, Abbas b. Mirsad gibi şahıslar da vardı. Bunların ganimetlerden fazla pay alması, Ensâr arasında huzursuzluğa neden oldu.⁴⁴⁵ Bunu duyan Hz. Peygamber, bu durumdan rahatsız oldu. Ensâr'ın ileri gelenlerinden Sa'd b. Ubâde'yi yanına çağırdı. Sa'd, Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde Hz. Peygamber: "Kavminin söyledikleri hakkında sende ne gibi bilgiler var?" diye sordu. Sa'd ise "Ganimetten Ensâr'a pay ayrılmamasının, Medineli gençler arasında huzursuzluk oluşturduğunu ve bu yüzden ileri geri konuşmalar yapıldığını" söyledi. Resûlullah (s.a.v.): "Ey Sa'd! Bu konuda sen ne düşünüyorsun?" diye sordu. Sa'd da: "Ya Resûlallah! Ben kavmimin yanındayım, ben ancak onlardan biriyim, bunun ne sebeple yapıldığını bilmek isteriz"⁴⁴⁶ cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Sa'd'a Ensâr'ı toplamasını emretti. Resûlullah (s.a.v.), Ensâr'a bir konuşma yaptı. Onları övdü, kendileri ve nesilleri için duâ ederek gönüllerini aldı ve ganimet dağıtımını konusundaki niyetini açıkladı ve onları ikna etti. Ensâr da bu konuşmadan memnun olarak ayrıldı.⁴⁴⁷ Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber ile yaptığı bu görüşmede Hz. Peygamber'in ganimet dağıtımına muhalefet etmemiş, sadece ganimet dağıtımının alışılmışın dışında yapılmasının sebeplerini öğrenmeye çalışmıştır.⁴⁴⁸

⁴⁴³ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, 897, 898- 909; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 81, 85-92; İbn Sa'd, II, 140, 150, 151; Belâzürî, *Ensâb*, I, 365; Kılıç, "Ci'râne", *Usûl*, XVII, 85.

⁴⁴⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, 910; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 86; İbn Kayyim, III, 473; Kılıç, "Ci'râne", *Usûl*, XVII, 89. Ganimetlerin bölüştürülmesi konusunda geniş bilgi için bkz. Kılıç, "Ci'râne", *Usûl*, XVII, 81-106.

⁴⁴⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, 956-958; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 159; İbn Sa'd, II, 141-143; Kılıç, "Ci'râne", *Usûl*, XVII, 96.

⁴⁴⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, 957; Kılıç, "Ci'râne", *Usûl*, XVII, 97, 98.

⁴⁴⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, 957, 958; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 141, 142; Buhârî, *Sahih*, II, 62; Kılıç, "Ci'râne", *Usûl*, XVII, 98; Zengin, "Sa'd b. Ubâde ve Hz. Peygamber", s. 182-184.

⁴⁴⁸ Zengin, "Sa'd b. Ubâde ve Hz. Peygamber", s. 184.

2.2. Yahudilerle Yapılan Savaşlarda Sa'd b. Ubâde

2.2.1. Benî Nadîr Gazvesi

Bu gazve, Uhud savaşından sonra hicrî dördüncü yılda yapıldı. Gazvenin sebebi; Nadîroğullarının Medine sözleşmesinin kendilerine ait maddesini uygulamamaları ayrıca Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunmaları gösterilebilir.⁴⁴⁹ Medine antlaşması gereği; şehirde ikamet eden herhangi bir kişi, başka kabileden birini katlederse onun diyetini, Medine'de yaşayan Müslümanlar ve Yahudiler beraber ödeyeceklerdi. Ancak Benî Nadîr Yahudileri, Raci' katliamından kaçarak kurtulan Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin, Hz. Peygamber ile antlaşması bulunan Benî Âmir'den iki kişiyi yanlışlıkla öldürmesi sonucu, öldürülenlerin diyetlerinden kendi paylarına düşeni ödemediler.⁴⁵⁰ Bu sebeple Hz. Muhammed, Sa'd b. Ubâde'nin de içinde bulunduğu bazı sahâbîleri yanına alarak, Benî Nadîr Yahudilerinin mekânına gitti.⁴⁵¹ Bu esnada, Hz. Peygamber'e suikast planladılar. Benî Nadîr'den bir kadının suikastı haber vermesiyle Hz. Peygamber suikasttan kurtuldu.⁴⁵² Ardından Benî Nadîr muhasara edildi.⁴⁵³ Sa'd b. Ubâde, bu muhasarada orduya yiyecek temin etti.⁴⁵⁴ Benî Nadîrliler, on beş günlük muhasaradan sonra bir devenin taşıyacağı kadar mallarını alıp Medine'yi terk etme konusunda Hz. Peygamber ile anlaştilar. Onların bir kısmı Şam'a giderken, geri kalanları ise Hayber'e sığınmak zorunda kaldılar.⁴⁵⁵

Hz. Peygamber, Benî Nadîr'in ganimet mallarını Ensâr'ın görüşünü alarak dağıttı. O: "Ey Ensâr! Şayet isterseniz Benî Nadîr Yahudilerinin mallarını, sizlerle Muhâcirler arasında taksim edeyim. Eskiden olduğu gibi Muhâcirler yine evlerinizde ikamet etsinler ve mallarınızdan da faydalansınlar. Şayet isterseniz, bu malları sadece Muhâcir kardeşleriniz arasında paylaştrayım. Onlar da evlerinizden ayrılınsınlar, mallarınız sizlere kalsın" dedi. Bunun üzerine Ensâr da görüşlerini: "Ya Resûlallah!

⁴⁴⁹ İslâm Tarihi kaynaklarında belirtilen bu olayın sebebini tatmin edici bulmayan , Yahudilerin suikast girişimini de önemsiz olarak gören Brockelmann, Benî Nâdir seferinin Uhud'da yenilgiye uğrayan Müslümanların itibar kazanmak için yapmış oldukları bir savaş olduğunu iddia etmektedir. (Brockelmann, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, çev., Neşet Çağatay, Ankara 2002, s. 21.)

⁴⁵⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 363, 364; İbn Sa'd, II, 53; Belâzürî, *Ensâb*, I, 339.

⁴⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 195, 199.

⁴⁵² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 364; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 199; Taberî, III, 37; Acar, s. 231.

⁴⁵³ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 368-380; Halebî, II, 585.

⁴⁵⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 368-380; Halebî, II, 563.

⁴⁵⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 368-380; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 199-201; İbn Sa'd, II, 57, 58; Buhârî, *Megâzî*, 14; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 355; Münafıkların durumları için bkz. Haşr, 59/2, 3-7, 11-17.

Nadîroğulların mallarını Muhâcir kardeşlerimiz arasında bölüştürünüz. Onlar şimdiye dek olduğu gibi yine evlerimizde ikamet etsinler. Bizim mallarımızdan da istediğiniz miktarını alıp Muhâcirlere veriniz”⁴⁵⁶ şeklinde olmuştur. Ensâr, ganimet paylarından feragat ederek kendi haklarının da Muhâcirlere verilmesini istedi. Ensâr’dan Sa’d b. Ubâde ve Sa’d b. Muâz; ganimetlerin Muhâcirler arasında bölüştürülmesini hatta kendi mallarını bile onlarla bölüşebileceklerini söylediler.⁴⁵⁷ Bu sebeple Hz. Peygamber de Ensâr’a ve onun nesline duâ etmiştir.⁴⁵⁸ Hz. Peygamber, Benî Nadîr’in ganimet mallarını Ensâr’dan iki ihtiyaç sahibi istisna olmak üzere Muhâcirlere paylaştırdı.⁴⁵⁹

2.2.2. Benî Kureyza Gazvesi

Benî Kureyza Gazvesi h. 5. yılda yapıldı. Hz. Peygamber, Hendek savaşından sonra aralarındaki antlaşmayı bozmaları ve Mekkeli müşriklerle işbirliği yapmaları sebebiyle Medine’de yerine Ümmü Mektûm’u vekil bırakarak, Benî Kureyza üzerine üç bin kişilik bir orduyla yürüdü.⁴⁶⁰ Kureyzaoğulları bunun üzerine kale kapılarını kapatarak savunmaya çekildiler. Müslümanlar, güneş batmadan Benî Kureyza’nın kalelerini kuşatmaya başladılar. Bu kuşatma yaklaşık on beş gün sürdü, sonunda Benî Kureyza teslim oldu.⁴⁶¹

Evsliler, Hz. Peygamber nezdinde girişimde bulunarak eski müttefiklerini hafif bir ceza ile kurtarmak istediler.⁴⁶² Hz. Peygamber Benî Kureyza hakkında Evslilerden Sa’d b. Muâz’ın karar vermesi teklifinde bulundu. Bu karara hem Evsliler hem de Benî Kureyza razı oldular. Sa’d b. Muâz, Yahudiler hakkında şu hükmü verdi: Savaşacak gücü olanların tamamı öldürülecek, kadınları ve çocukları esir olacak, malları ise ganimet sayılacaktı.⁴⁶³ Sa’d b. Ubâde, Hubâb b. Münzir, Hz.

⁴⁵⁶ İbn Seyyidinnâs, Ebû'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, *Uyûnu'l-Eser fi Fununi'l-Meğâzi ve 'ş-Şemâil ve 's-Siyer*, thk. Muhammed el-İd el-Hatravî, Beyrut 1992, II, 50-51; Halebî, II, 567, 568.

⁴⁵⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzi*, I, 379; Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, I, 22; Semhûdî, II, 299; Azimli, “Sa’d b. Ubâde”, XXXV, *DİA*, 378.

⁴⁵⁸ İbn Seyyidinnâs, II, 50-51; Halebî, II, 568.

⁴⁵⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzi*, I, 379; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 202; Belâzürî, *Ensâb*, I, 518; *Futûh*, 27-31; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 355.

⁴⁶⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzi*, II, 497-510; İbn Sa’d, II, 29; Acar, s. 232.

⁴⁶¹ Halebî, II, 661; Lings, s. 351.

⁴⁶² Vâkıdî, *el-Meğâzi*, II, 497-510; İbn Sa’d, II, 29.

⁴⁶³ Vâkıdî, *el-Meğâzi*, II, 510-515; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 249-251; İbn Sa’d, II, 74-75; Belâzürî, *Futûh*, s. 32, 33; bkz. Ahzâb, 33/26-27.

Peygamber'e gelerek bunların Evs'in müttefiği olduğunu Sa'd b. Muâz'ın verdiği karardan Evslilerin hoşlanmayacaklarını söylediler. Ancak Sa'd b. Muâz'ın verdiği karar uygulandı.⁴⁶⁴ Maxime Rodinson'a göre; Benî Kureyza'nın Medine'de bırakılması, Müslümanlar için devamlı bir tehdit oluşturuyordu. Medine'den ayrılmalarına izin vermekse Hayber'e yerleşmiş İslâm karşıtlarının entrika yuvalarını güçlendirmek anlamına geliyordu.⁴⁶⁵ Müsteşriklerden Carl Brockelmann,⁴⁶⁶ Philip K. Hitti,⁴⁶⁷ Watt⁴⁶⁸ ve Robert Mantran⁴⁶⁹ Kureyza Yahudilerine uygulanan kararda Yahudilere haksızlık yapıldığını iddia etmişlerdir. Hadisenin sadece sonucu ile ilgilenmişler, sebepleri üzerinde durmamışlardır. Ayrıca onlar, diğer Medineli Yahudilere daha önce uygulanan kararları mukayese etme gereği bile duymamışlardır.⁴⁷⁰ Dominique Sourdél,⁴⁷¹ A. J. Wensick gibi Müsteşrikler ise Benî Kureyza'nın Medineli Müslümanlara takındıkları düşmanca tavır ve davranışlar nedeniyle bu cezayı hak ettiklerini ve kararın doğruluğunu savunmuşlardır.⁴⁷² İslâm Ansiklopedisi Kureyza maddesini yazan Vacca da aynı görüştedir.⁴⁷³ Müsteşrik Hodgson Kureyza'ya verilen cezaya karşı çıkmakla beraber, bu cezanın ilk olmayıp eski milletlerde ve Arap geleneklerinde mevcut olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁴

Sa'd b. Ubâde, Benî Kureyza kuşatması boyunca İslâm ordusuna on deve yükü hurma göndererek ordunun yiyecek ihtiyacını karşıladı.⁴⁷⁵ Hz. Peygamber onun için duâ ettikten sonra: "Sa'd b. Ubâde ne iyi adamdır" buyurarak onun bu güzel davranışını takdir etti. Savaştan sonra ganimet taksimi yapıldı. Hz. Peygamber, bazı esirleri Sa'd b. Ubâde gözetiminde Suriye'ye bazılarını da Sa'd b. Zeyd el-Ensârî ile Necid'e gönderdi. Elde edilen gelirle at ve silah alındı.⁴⁷⁶ Benî Kureyza'nın yapmış olduğu bu olay basit bir antlaşmayı feshetmek değil, aslında büyük bir ihanetti.

⁴⁶⁴ Neşet Çağatay, *Başlangıçtan Abbasîlere Kadar İslâm Tarihi*, Ankara 1993, s. 24.

⁴⁶⁵ Maxime Rodinson, *Hz. Muhammed (s.a.v.)*, çev., Atilla Tokatlı, İstanbul 1994, s. 165.

⁴⁶⁶ Carl Brockelmann, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, çev., Neşet Çağatay, Ankara 1992, s. 20.

⁴⁶⁷ Philip K. Hitti, *Arap Tarihinin Mimarları*, çev., Ali Zengin, İstanbul 1995, s. 25.

⁴⁶⁸ W. Montgomery Watt, *İslâm Nedir?*, çev., Elif Rıza, İstanbul 1993, s.129.

⁴⁶⁹ Robert Mantran, *İslâm'ın Yayılış Tarihi*, çev., İsmet Kayaoğlu, Ankara 1981, s.77.

⁴⁷⁰ Geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Atçeken, "Bazı Oryantalistlere Göre Asr-ı Saadette Yahudiler", *İSTEM*, yıl: 2, sy: 4, Konya 2004, s. 120-128.

⁴⁷¹ Dominique Sourdél, *İslâm*, çev., Davut Dursun, İstanbul 1995, s. 21.

⁴⁷² Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 587.

⁴⁷³ Vacca, "Kureyza", *İA*, İstanbul 1995, VI, 1012, 1013.

⁴⁷⁴ M.G.S., Hodgson, *İslâm'ın Serüveni*, çev., Komisyon, İstanbul 1995, s. 131.

⁴⁷⁵ Vâkidî, *el-Meğâzî*, II, 500, 501; Halebî, II, 668; Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 378.

⁴⁷⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 235, 246.

Çünkü ahidlerini bozmaları, Müslümanların kökünü kazıyacak kadar gelişmelere yol açabilirdi. Bu sebepler, bu kararın alınmasında etkili olmuştur.⁴⁷⁷

2.2.3. Hayber Gazvesinde Sa'd b. Ubâde

Bu gazve h. 7. yılda yapılmıştır. Medine'den uzaklaştırılan Yahudilerden bir kısmı özellikle de Nadîroğulları Hayber'e sığınmışlar, buradaki Yahudilerle işbirliği yaparak Müslümanlara karşı düşmanca girişimlerde bulunmuşlardır.⁴⁷⁸ Bu sebeple Hz. Peygamber, Hayberlilerin tehditlerini tamamen tamamen ortadan kaldırmak için hazırladığı 1500 kişilik orduyla Medine'den Hayber'e doğru hareket etmiştir.⁴⁷⁹

Hz. Peygamber, bu gazvede Muhâcirden Ali b. Ebî Talib'e, Ensâr'dan Sa'd b. Ubâde, Hubâb b. Münzir, Sehl b. Huneyf ve Abbad b. Bişr'e birer sancak verdi.⁴⁸⁰ Hayber Yahudileri, Müslümanların kendilerine yöneldiğini öğrenince Gatafanlılarla ittifak yaptılar.⁴⁸¹ Gatafan lideri Uyeyne b. Hısn ittifak gereği Hayber'e gelip Yahudilerle savunma yaptı. Resûlullah (s.a.v.); Gatafanlıların yurtlarına dönüp gitme karşılığında Hayber hurmalarının bir yıllık mahsulünü verme teklifi için Sa'd b. Ubâde'yi gönderdi. Amaç Gatafanlıların Yahudilere destek vermelerini engellemektir. Gatafan lideri Uyeyne b. Hısn, bu teklifi kabul etmedi. Ancak Gatafanlılar İslâm ordusunun Gatafan'a yöneldiğini öğrenince yurtlarına dönüp, Yahudileri terk ettiler.⁴⁸²

Hayberliler kalelere sığınarak savunma savaşı yaptılar.⁴⁸³ Hz. Peygamber, bu savaşta hastalandı, hastalığı iki gün sürdü. Hz. Peygamber'in hastalığı esnasında komutayı sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Sa'd b. Ubâde ele aldı. Ancak sağlam donanımlı olan Sa'b b. Muâz kalesi fethedilemedi.⁴⁸⁴ Nihayetinde Hz. Peygamber, sancağı Hubâb b. Münzir'e verdi.⁴⁸⁵ Sa'b b. Muâz kalesinin alınması üç gün sürdü.⁴⁸⁶ Bu kale; içinde, ganimet, savaş araç ve gereçleri bulundurması bakımından

⁴⁷⁷ Zengin, *Ensâr*, s. 114.

⁴⁷⁸ İbn Sa'd, II, 106-107; Buhârî, *Meğâzî*, 16; Belâzürî, *Ensâb*, I, 343; Acar, s. 232.

⁴⁷⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 638-643; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 344.

⁴⁸⁰ İbn Sa'd, II, 107; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 352.

⁴⁸¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 118, 119.

⁴⁸² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 127; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 335.

⁴⁸³ İbn Sa'd, II, 107; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 352.

⁴⁸⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 653.

⁴⁸⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 659, 661; Halebî, II, 741.

⁴⁸⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 663.

Hayber kalelerinin en zenginiydi.⁴⁸⁷ Yaklaşık yirmi gün süren kuşatma sonrasında Hayber'in bütün kaleleri tek tek fethedildi ve bütün ganimetler ele geçirildi.⁴⁸⁸ Hz. Peygamber, Yahudilere toprakların mülkiyeti Müslümanlarda kalmak üzere, elde edilen ürünlerin yarısı karşılığında kiracı olarak Hayber'de kalmalarına izin verdi.⁴⁸⁹

2.2.4. Vâdi'l-Kurâ Gazvesi

Vâdi'l-Kurâ'da toplanan Yahudiler, Müslümanlara başkaldırdılar. Müşrik Araplardan onlara katılanlar da oldu. Bu sebeple Hz. Peygamber, ashâbıyla Hayber'den sonra Vâdi'l-Kurâ'ya geldi. Hz. Peygamber, ashâbıyla oraya vardığında Yahudiler Müslümanlara ok atmaya başladılar. Bu arada ok isabet eden Hz. Peygamber'in kölesi Müd'im şehit düştü.⁴⁹⁰ Hz. Peygamber, ashâbına savaş düzeni almalarını emretti. Ensâr'ın sancağını Sa'd b. Ubâde'in taşıdığı bu savaşta, Yahudiler yenildiler.⁴⁹¹ Hz. Peygamber, Vâdi'l-Kurâ Yahudilerinin mallarını ganimet olarak aldı ve ashâbına dağıttı ayrıca elde ettikleri mahsulün yarısını Müslümanlara vermeleri şartıyla bir antlaşma yaparak onları azat etti.⁴⁹² Müslümanlar için tehdit unsuru olan Vâdi'l-Kurâ Yahudileri de böylece etkisiz hale getirilmiş oldu. Sonunda yapılan antlaşmalara uymayan, hainlik eden ve Müslümanların aleyhinde düşmanla işbirliği yapan Yahudiler, etkisiz hale getirilerek Müslümanlara tehdit unsuru olmaktan çıkarılmışlardır.

2.3. Hıristiyanlarla Yapılan Savaşlarda Sa'd b. Ubâde

2.3.1. Mûte Savaşı

Mûte Savaşı h. 8. yılda yapıldı. Bu savaşa; Hz. Muhammed'in İslâm'a davet mektubu ile Busrâ valisine elçi olarak Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi göndermesi sonucu Bizans İmparatorluğu'na bağlı olarak görev yapan Gassânî Emîri Şurahbîl b. Amr,

⁴⁸⁷ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 664, 665; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 346; Köksal, VI, 71-74.

⁴⁸⁸ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 653-670; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 349, 350; İbn Sa'd, II, 106, 107; Buhârî, *Cihâd ve ş-Siyer*, 122, 143.

⁴⁸⁹ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 690, 691; İbn Sa'd, II, 113, 114; Buhârî, *İcâre*, 22; Belâzürî, *Futûh*, s. 33-41; *Ensâb*, I, 352; Köksal, XIV, 123, 124; Muhammed Hamîdullah, "Hayber", *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 20, 21.

⁴⁹⁰ İbn Kayyim, III, 354.

⁴⁹¹ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 709-711; İbn Kayyim, III, 354, 355; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 18.

⁴⁹² Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 709-711; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 353; Belâzürî, *Futûh*, s. 47, *Ensâb*, I, 352, 353.

elçi Hâris'i kendi kontrol bölgesinden geçerken yakalayıp öldürmesi sebep oldu.⁴⁹³ Bunun üzerine Hz. Peygamber, Zeyd b. Hârise komutasındaki üç bin kişilik orduyu Şam yakınlarındaki Mûte'ye gönderdi.⁴⁹⁴ Hz. Peygamber'in tayin ettiği komutanlar sırasıyla şehit düştüler. Komutayı ele alan Hâlid b. Velîd Müslümanları hezimetten kurtardı.⁴⁹⁵ Hz. Peygamber'in "Fetih mücahidlere müyesser oldu" ifadeleri bu başarının işaretidir.⁴⁹⁶ Yüz bin kişilik bir düşman ordusu karşısında; üç bin kişilik bir ordunun yok olmaktan kurtularak geri dönmesi, Hz. Peygamber'in de ifadesi ile stratejik bir başarı, zafer ve fetihtir.⁴⁹⁷

Mûte'de Zeyd b. Hârise'nin şehit düştüğü haberi Medine'ye ulaşınca Hz. Peygamber Zeyd'in ailesine gitti. Zeyd'in kızı Zeynep ağlayınca Hz. Peygamber de fazla dayanamayarak sesli bir şekilde ağlamaya başladı. Bunun üzerine ölünün arkasından sesli bir şekilde ağlamayı yasaklayan Hz. Peygamber'in ağlamasına şaşırarak Sa'd b. Ubâde: "Bu hal nedir Ya Resûlallah?" diye sorunca Hz. Peygamber: "Bu, sevenin sevdiğine duyduğu özlemdir"⁴⁹⁸ buyurdu. Sa'd Ubâde, Mûte savaşına katılmadı, Hz. Peygamber ile Medine'de kaldı. Sa'd b. Ubâde'nin Medine'de Hz. Peygamber'in yanında niçin kaldığı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi geçmemektedir. Ancak Medine'nin olası bir tehlikeye karşı korunması için orada kalmış olma ihtimalini göz önünde bulundurabiliriz.

2.3.2 Tebük Seferi

Müslümanların üzerine Rumların büyük bir saldırı yapacağını haber alan Hz. Peygamber, h. 9. yılın Recep ayında İslâm ordusunun hazırlanmasını emretti. Bu sefer; yazın sıcaklığın, kuraklığın en yoğun olduğu ve hurma hasadının yapıldığı zamana denk geldi.⁴⁹⁹ Müslümanlar zorluğu sebebiyle bu sefere "*Saatü'l-Usre*"⁵⁰⁰ "*Gazvetü'l-Usre (Zorluk Gazvesi)*"⁵⁰¹ demişlerdir. Sa'd b. Ubâde, Tebük seferine

⁴⁹³ Vâkıdî, *Meğâzî*, II, 755-756; İbn Sa'd, II, 128; Acar, s. 234.

⁴⁹⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, II, 755-758.

⁴⁹⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, II, 756-763; İbn Sa'd, II, 128-129.

⁴⁹⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, II, 763-765; İbn Sa'd, II, 129-130.

⁴⁹⁷ Kılıç, *Zeyd b. Hârise*, 165.

⁴⁹⁸ İbn Sa'd, III, 44; Belâzürî, *Ensâb*, I, 473; Halebî, III, 46; Kılıç, *Zeyd b. Hârise*, 161.

⁴⁹⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 990-991; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 159; İbn Sa'd, II, 165.

⁵⁰⁰ Tevbe, 9/137. Bu sefer için bkz. Tevbe, 9/38-49, 90, 92, 98-99, 100-101, 120; Bakara, 2/155.

⁵⁰¹ Buhârî, *Meğâzî*, 78; Belâzürî, *Ensâb*, I, 368.

yüklü miktarda maddi destekte bulunmuştur.⁵⁰² O, bu savaşta Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin arkadaşlarının binit ihtiyacını gidermiştir.⁵⁰³

Sa'd b. Ubâde, Bedir savaşı hariç Uhud ve Hendek savaşları başta olmak üzere bütün savaşlarda hazır bulunmuştu.⁵⁰⁴ Ancak Sa'd b. Ubâde'nin bu sefere iştirak edip etmediği konusunu kaynaklar belirtmemektedir. Sa'd b. Ubâde gibi tanınmış bir sahabînin Medine'de herhangi bir sebeple kalanlar arasında zikredilmemiş olması, onun bu savaşa katılma ihtimalini güçlendirmektedir. Tevbe Sûresinde geride kalanlar⁵⁰⁵ diye belirtilenler arasında Sa'd b. Ubâde'den söz edilmediği ve özellikle münafık olmayan üç kişiden⁵⁰⁶ biri de Sa'd b. Ubâde olmadığı bilgilerine dayanarak, onun bu sefere iştirak etmiş olabileceği ihtimalinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

3. SA'D B. UBÂDE (R.A.)'İN YAPTIĞI GÖREVLER

3.1. Sa'd b. Ubâde'nin Askerî Alandaki Görevleri

Sa'd b. Ubâde askerî alanda çeşitli görevlerde bulunmuştur. O, bazen komutanlık bazen bayraktarlık bazen de bir er olarak görev yapmıştır. Bunun yanında ordunun çeşitli ihtiyaçlarını gidermek suretiyle bu alanda hizmetlerde bulunmuştur.

3.1.1. Bayraktarlık⁵⁰⁷

İslâmiyet'ten önce Arap kabilelerinde bayrak kullanma âdeti Hz. Peygamber ve ilk halifeler devrinde de devam etmiştir.⁵⁰⁸ *Râye*, ordu komutanının alâmet ve işareti olan bayraktır. *Livâ* ise düşmana karşı hücum ve çarpışma esnasında ordunun en cesur ve kahramanı tarafından taşınan sancaktır. Zaman zaman eş anlamlı olarak kullanılan bu iki isim,⁵⁰⁹ anlam bakımından günümüzde *râye* bayrak, *livâ* ise sancak

⁵⁰² Vâkîdî, *el-Meğâzî*, III, 991.

⁵⁰³ Buhârî, *Sahîh*, V, 128-129.

⁵⁰⁴ İbn Sa'd, III, 614; İbnü'l Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, I, 218; Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377.

⁵⁰⁵ Tevbe, 9/87.

⁵⁰⁶ Tevbe, 9/118-119.

⁵⁰⁷ Bayraktarlık kelimesi ile hem bayraktarlığı hem de sancaktarlığı kastetmekteyiz.

⁵⁰⁸ Orhan Fuat Köprülü, "Bayrak", *DİA*, İstanbul 1992, V, 248.

⁵⁰⁹ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1007.

olarak kabul edilmektedir. Ayrıca rāye'nin bayrak ve sancak anlamı varken livâ'nın sancak anlamı vardır.⁵¹⁰

Muhammed Hamîdullah, *rāye*'nin *livâ*'dan farklı olarak kabileleri temsil ettiğini şöyle anlatır: “Resûlullah (s.a.v.) zamanında asgari iki bayrak bulunurdu ve renkleri birbirinden farklıydı, bunlardan birini bayraktar olarak atadığı kabilesini temsil eden kabile başkanına verirdi.”⁵¹¹ O günün şartlarında İslâm ordusu, birçok kabile ve boylardan oluşuyordu. Taşıdıkları *rāye* onları temsil ediyor ve bununla kendilerini ifade ediyorlardı.⁵¹² *Livâ* ise orduya katılan bütün Müslümanları temsil ederdi.⁵¹³ Bu anlamda; o gün *livâ*'nın anlamı, *rāye*'den daha kapsamlıydı. Bugün ise *rāye*'nin *livâ*'ya göre daha geniş anlam kazandığı görülmektedir.⁵¹⁴

Mekkeliler, İslâm öncesinde de ve sonrası da bayrak kullanmışlardır. Daha sonra kullanılan bu bayraklardan biri İslâm ordusunun bayrağı olmuştur.⁵¹⁵ Bayrağı taşıyana bayraktar; sancağı taşıyana da sancaktar denilmektedir.⁵¹⁶ Hz. Peygamber'in bayraktarlarından bazıları şunlardır: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muâz, Mus'ab b. Umeyr, Hubâb b. Münzir, Ebû Dücâne ve Kays b. Sa'd'dır.⁵¹⁷ Hz. Peygamber, Mekke'den Medine'ye hicretinde Medine yolu üzerinde Eslemelerin yurdundan geçtiği sırada, bu kabilenin başkanı Bureyde İslâm'ı kabul etmiş ve Resûlullah'a (s.a.v.) bayraklarını alarak iki arkadaşıyla muhafızlık yapmışlardır.⁵¹⁸ İslâmî dönemde Hayber'in fethine kadar livâlar kullanıldı, bu savaştan sonra ise râyeler kullanılmaya başlandı.⁵¹⁹ Hz. Peygamber'in râyesi siyah renkli ve kare biçiminde, livâsı ise beyazdı. Muhâcirlerin râyesi siyah, Ensâr'ın râyesi ise yeşil ve kırmızıydı. Hazrec'in râyesi kırmızı, Evs'in

⁵¹⁰ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1010; Kılıç, “Zeyd b. Hârise”, s. 158.

⁵¹¹ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1014.

⁵¹² Ulaş, s. 33.

⁵¹³ İbn Manzûr, XIV, 352; XV, 266; Kettânî, *et-Terâtib*, I, 318.

⁵¹⁴ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1007; *Meydan Larousse*, İstanbul 1971, III, 1420; Ejder Yılmaz, “Bayrak”, *Hukuk Sözlüğü*, Ankara 2002, s. 140; Doğan, s. 679. Geniş bilgi için bkz. Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1005-1014.

⁵¹⁵ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1006, 1007.

⁵¹⁶ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1994, s. 98, 962.

⁵¹⁷ Kettânî, *et-Terâtib*, I, 318.

⁵¹⁸ Kettânî, *et-Terâtib*, I, 137; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1007. Hicret kafilesine Medine'ye yaklaştığında Bureyde b. Husayb el-Eslemi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e: “Medine'ye girerken yanında bir livâ olmalı” diyerek sarığını çözmüş, bir sırığa bağlayarak kafilenin önünde olarak Medine'ye girmiştir. Bayrak ve sancak kullanımı ilk halifeler döneminde de devam etmiştir. (Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1007.)

⁵¹⁹ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1010, 1011.

râyesi ise yeşildi.⁵²⁰ Hz. Peygamber'in yanında iki bayrak bulunurdu. Bunlardan biri Muhâcirlere ait olup bunu Hz. Ali'nin taşıdığı; diğerinin ise Ensâr'a ait olup onu da Sa'd b. Ubâde'in taşıdığı bilinmektedir.⁵²¹ Sa'd b. Ubâde; Hz. Peygamber başta olmak üzere Ensâr ve Hazrec'e ait üç farklı konumda bayrak veya sancak taşımıştır. Hz. Peygamber'in savaşlarında sancak (livâ) bulunurdu ayrıca her kabileye ait bayrak (râye) ayrı ayrı taşınırdı.⁵²² Mekke'nin fethinde bu durum açıkça görülmektedir.⁵²³ Bu fetihle Evs ve Hazrec kabilelerinin ayrı ayrı bayrakları olduğu gibi Neccaroğulları, Selemeoğulları gibi alt kolların da kendilerine ait bayrakları vardı.⁵²⁴ Sa'd b. Ubâde, Uhud⁵²⁵ ve Huneyn savaşında Hazrec'in,⁵²⁶ Hendek⁵²⁷ ve Benî Mustalik savaşında Ensâr'ın,⁵²⁸ Mekke⁵²⁹ ve Hayber'in fetihleri⁵³⁰ ile Vâdi'l-Kurâ seferinde Hz. Peygamber'in bayrağını taşımıştır.⁵³¹ Hz. Peygamber'in bayraklarını taşıyan sekiz kişiden biri olan Sa'd b. Ubâde,⁵³² katıldığı savaşların çoğunda bayraktarlık veya sancaktarlık yaparak önemli bir görevi yerine getirmiştir.

3.1.2. Komutanlığı

Sa'd b. Ubâde bazı savaşlarda birlik komutanlığı yapmıştır. Uhud savaşında kendisine bağlı adamlarıyla Hz. Peygamber'i koruyacaklarına dair yemin etmiştir.⁵³³ Nitekim Hz. Peygamber, Uhud savaşının ikinci safhasında Sa'd b. Ubâde komutasındaki Ensâr'ın bayrağı altında bulunan ordu cenahına geçmiştir.⁵³⁴ Hendek Savaşı önce Hz. Peygamber'in evinin önünde adamlarıyla nöbet tutmuş ve burada birlik komutanlığı yapmıştır.⁵³⁵ Hz. Peygamber, h. 6. yılda Ğâbe (Zûkared) Gazvesini

⁵²⁰ İbn Sa'd, II, 106; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1010, 1011; Köprülü, "Bayrak", *DİA*, V, 248.

⁵²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 55, 66; Kettânî, *et-Terâtîb*, I, 318.

⁵²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 575.

⁵²³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 23.

⁵²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 476; V, 338.

⁵²⁵ İbn Sa'd, II, 63.

⁵²⁶ İbn Sa'd, II, 150.

⁵²⁷ İbn Sa'd, II, 67.

⁵²⁸ İbn Kayyim, III, 357; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 156.

⁵²⁹ İbn Sa'd, II, 135; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 292; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1011; Kettânî *et-Terâtîbu'l-İdâriyye*, II, 78, 79.

⁵³⁰ İbn Sa'd, II, 107.

⁵³¹ İbn Kayyim, III, 355; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 18.

⁵³² Mizzî, X, 281; Kettânî, *et-Terâtîb*, I, 318; *et-Terâtîbu'l-İdâriyye*, II, 78.

⁵³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 198.

⁵³⁴ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, I, 239; Mizzî, III, 412; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 66.

⁵³⁵ İbn Sa'd, II, 37. Lings, Hz. Peygamber'in Sa'd b. Ubâde'yi Mekke'nin Fethinde keşif kolu komutanı olarak görevlendirdiğini kendi sancağını da ona verdiğini söylemektedir. (Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 450.)

tertip ettiğinde, Sa'd b. Zeyd komutanlığında sekiz kişilik bir öncü süvari birliği göndermiş, arkasından da sefer hazırlıklarına başlamıştır. Hz. Peygamber, Medine'de İbn Ümmü Mektûm'u vekil bırakmış; Sa'd b. Ubâde'yi de 300 kişilik askerî birlikle Medine'nin güvenliğini korumak üzere görevlendirmiş,⁵³⁶ Sa'd b. Ubâde de bu sefer boyunca emrindekilere komutanlık yaparak Medine'yi korumuştur.⁵³⁷ Hz. Peygamber'in h. 8. yılda bazı Arap kabileleri üzerine Amr b. Âs kumandasında 300 kişilik bir seriyye göndermiştir. Zâtüsselâsil Seriiyesi olarak bilinen bu seriyyeye Sa'd b. Ubâde de iştirak etmiştir. Bu seriyye ile Kuzey Arabistan'daki kabilelere gözdağı verilerek, bölgede Müslümanların nüfuz ve etki alanı genişletilmiştir.⁵³⁸ Sa'd, bayraktarlığını yapmış olduğu savaşlarda birliklerin komutanlıklarını da yapmıştır. Hz. Peygamber'in böyle önemli askerî görevi Sa'd b. Ubâde'ye vermesi onun bu işe layık olduğunu göstermektedir.

3.1.3. Ordunun İhtiyaçlarını Gidermesi

3.1.3.1. Yiyecek İhtiyacını Karşılması

İslâm devletinin ilk yıllarında Hz. Peygamber ve Müslümanlar yiyecek sıkıntısı çekti. Sa'd b. Ubâde, bu sıkıntıların hafiflemesi için çok çaba gösterdi.⁵³⁹ Benî Kureyza kuşatmasında Sa'd b. Ubâde, ordunun yiyecek ihtiyacını karşılamaya çalıştı. Hz. Peygamber, bu savaşta gönderilen hurmaları yiyince: “*Hurma ne güzel yiyecektir*”⁵⁴⁰ buyurdu. Ayrıca Sa'd, Bedir savaşına da yirmi deve yükü yiyecek gönderdi.⁵⁴¹ Uhud savaşından sonra Hamrâu'l-Esed'de müşriklerin geri dönme ihtimaline karşılık Müslümanların takibi ve orada üç gün kalmaları sonucu, müşrikler Mekke'ye dönmek zorunda kaldılar.⁵⁴² Bu seferde de Sa'd, orduya otuz deve yükü

⁵³⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 537-549; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 281-289; İbn Sa'd, II, 80-84; Belâzürî, *Ensâb*, I, 348, 349; Taberî, II, 592-604; Sehâvî, *Latîfe*, I, 46.

⁵³⁷ İbn Sa'd, II, 80, 81; Hüseyin Algül, “Gâbe Gazvesi”, *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 267, 268.

⁵³⁸ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 769; Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî b. Tahir, *el-Musannef*, nşr., Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut 1403/1983, V, 452, 454; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 204-205; İbn Sa'd, II, 131; Belâzürî, *Ensâb*, I, 380-381; Serdar Özdemir, *Hazreti Peygamber'in Seriiyeleri*, İstanbul 2001, s. 106-111; Elşad Mahmudov, s. 286-290; “Zâtüsselâsil Seriiyesi”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 154.

⁵³⁹ Mustafa Ağırman, “Asr-ı Saadette Ordu ve Savaş Stratejisi”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul 1994, IV, s. 63.

⁵⁴⁰ Halebî, II, 668.

⁵⁴¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 25.

⁵⁴² Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 468.

yiyecek ve et ihtiyaçları için develer getirdi.⁵⁴³ Zûkared seferinde Sa'd, orduya birkaç deve yükü hurma ve on deve gönderdi.⁵⁴⁴ Bundan dolayı Hz. Peygamber'in duâsına nâil oldu.⁵⁴⁵ Sa'd, Benî Nadîr ve Benî Kureyza kuşatmasında orduya yiyecek temin etmekten de geri durmadı.⁵⁴⁶ Onun Tebûk seferinde yola çıkan orduya bol bağıştta bulunduğu görülmektedir.⁵⁴⁷ Görüldüğü gibi Sa'd b. Ubâde, başta ordu olmak üzere İslâm'a her alanda yardım ve desteğini cömertçe göstermiştir.

3.1.3.2. Silah ve Binek Alımını Yapması

Medine toplumu, o dönem bir kısım ihtiyaçlarını dışardan temin ettiği gibi silah ihtiyacını da dışardan temin ediyordu.⁵⁴⁸ Sa'd b. Ubâde, İslâm ordusunun silah ihtiyacını gidermek için orduya silah alımında görev aldı.⁵⁴⁹ Hz. Peygamber, Sa'd'ın yanına Benî Kureyza esirlerinin bir kısmını vererek, silah ve at alımı için Şam'a gönderdi. O, yanındaki esirler karşılığında birçok silah ve at satın alıp Medine'ye döndü. Hz. Peygamber, gelen bu at ve silahları Müslümanlara bölüştürdü.⁵⁵⁰ Sa'd, Hz. Peygamber'e keskin bir kılıç hediye edip onun duâsını aldı.⁵⁵¹ Hz. Peygamber, Sa'd b. Ubâde'yi savaşta elde edilen ganimetin satışında da görevlendirdi. Bu meyanda Hayber savaşında ganimetten elde edilen altın ve gümüş kapların satımı için Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Ebî Vakkas'ın görev aldığı görülmektedir.⁵⁵²

3.2. Siyasî Alanda Yaptığı Görevler

3.2.1. Medine Vekilliği

Hz. Peygamber, sefere çıktığında veya herhangi bir sebepten dolayı Medine'den ayrıldığında, İslâm devletinin icraatları aksamasın diye yerine vekil bırakırdı.⁵⁵³ Bu sebeple Sa'd b. Ubâde, vekillik görevinde bulunan sahabîlerden

⁵⁴³ Halebî, II,553.

⁵⁴⁴ İbn Sa'd, II, 81.

⁵⁴⁵ Halebî, II, 686.

⁵⁴⁶ Vâkidî, *el-Meğâzî*, I, 368-380; II, 500; Halebî, II, 563, 668.

⁵⁴⁷ K. V. Zettersteen, "Sa'd b. Ubâde", *İA*, X, İstanbul 1979, s. 21.

⁵⁴⁸ Hamîdullah, *İslâm Öncesi Medine Toplumunu, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, çev., İhsan Süreyya Sırma, İstanbul 1994, I, 151.

⁵⁴⁹ Ağırman, "Ordu ve Savaş Stratejisi", IV, 63.

⁵⁵⁰ Halebî, II, 674; Muhammed Mahmud Zeytûn, "Sa'd b. Ubâde Beyne'l-Hakikati ve'l-Ustûre" *Mecelletü'l-Ezher*, sy: 6, Kahire 1967, XXXVIII, 594.

⁵⁵¹ Ulaş, s. 39.

⁵⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 140; Kettânî, *et-Terâtîbu'l-İdâriyye*, II, 139.

⁵⁵³ Ağırman, "Ordu ve Savaş Stratejisi", IV, 63.

biridir. Buna örnek olarak, Hz. Peygamber'in Ebvâ (Veddân) Gazvesine çıkarken Sa'd b. Ubâde'yi Medine'de yerine vekil olarak bırakmış olduğunu gösterebiliriz.⁵⁵⁴

3.2.2. Danışmanlık Görevi (İstişare Meclisine Katılması)

Hz. Peygamber ashâbıyla istişare etmiş, mecliste alınan kararları görüşüne uygun olmaması durumunda dahi uygulamaktan geri durmamıştır. Bu istişare meclisine, zaman zaman Sa'd b. Ubâde de katılmış, diğer sahabîler gibi görüşlerine Hz. Peygamber tarafından değer verilip önemsenmiştir.⁵⁵⁵ Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Ömer'e danıştığı gibi Sa'd'a da danışır ve görüşlerine değer verirdi.⁵⁵⁶ Bu meyanda meclislerde görev alan Sa'd, bazen görüş beyan etmiş, bazen öneriler sunmuş ve bazen de itirazlarda bulunmuştur.⁵⁵⁷ Hz. Peygamber, Bedir savaşı öncesi ashâbı ile istişare ederken özellikle Ensâr'ın savaş konusundaki görüş ve kararlarını açıklamalarını istemiş, Ensâr adına görüşlerini bildiren Sa'd, her zaman ve zeminde Hz. Peygamber'in yanında olacaklarını ifade ederek açıklamıştır.⁵⁵⁸ Hz. Peygamber, Uhud savaşı öncesinde savaşın nerede yapılması konusunda ashâbıyla istişare etmiş, mecliste bulunan Sa'd b. Ubâde; Medine arazi ve meralarının çok fazla zarar göreceği endişesiyle savaşın şehir dışında yapılmasının uygun olacağı şeklinde görüş beyan etmiş, çoğunluğun bu görüşe sıcak bakmalarını sağlamış ve karar da bu yönde çıkmıştır.⁵⁵⁹ Hz. Peygamber, Hendek savaşında düşmana destek vermek isteyen Gatafan kabilesini bu savaştan uzak tutmak için Ensâr'ın liderlerinden Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Muâz ile konuyu istişare etmiştir.⁵⁶⁰

Hz. Peygamber, Umre için Hudeybiye'ye doğru yola çıkarken Hz. Ömer ve Sa'd b. Ubâde'ye Müslümanların hazırlanmaları için görev verdi ve onlarla istişarede bulundu.⁵⁶¹ Yola çıkan Müslümanların sadece avlanmak için yanlarına silah almaları üzerine Sa'd b. Ubâde ve Hz. Ömer; Müslümanların yanlarına silah almaları gerektiği üzerinde durdular ve müşriklerin haram aylarına rağmen saldırıda

⁵⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III,135; İbn Sa'd, II, 7, 8; Kettânî, *et-Terâtibü'l-İdâriyye*, II, 75; Ağırman, "Ordu ve Savaş Stratejisi", IV, 63; Mehmet Akif Aydın, "İstihlaf", *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 339.

⁵⁵⁵ Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377; Ağırman, "Ordu ve Savaş Stratejisi", IV, 63.

⁵⁵⁶ Nevâvî, "Seyyidü'l-Hazrec", I, 748; Zeytûn, s. 595.

⁵⁵⁷ Nevâvî, "Seyyidü'l-Hazrec", I, 748.

⁵⁵⁸ İbn Sa'd, II, 24; Nevavî, "Seyyidü'l-Hazrec", I, 124; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 263.

⁵⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 67, 68; Lings, s. 269, 270.

⁵⁶⁰ İbn Sa'd, II, 24, 73; Taberî, II, 238; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 596; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 284.

⁵⁶¹ Zeytûn, s. 594.

bulunabileceklerini ifade ettiler. Ancak Hz. Peygamber onların görüşlerini uygulamadı.⁵⁶²

Hz. Peygamber, Sa'd'ın kabilesinden olan münafıkların başı Abdullah b. Übey b. Selûl meselesi üzerine, Sa'd b. Ubâde ile istişare etmiş, toplumsal olaylardan biri olan Benî Mustalik gazvesinden dönüşteki olayın çözümü konusunda da görüşünü almıştır. Bu olay, Ensâr ile Muhâcir arasında çıkan gerginliğin İbn Übey ve taraftarlarının fırsattan istifade ederek Muhâcirleri rencide edici sözler sebebiyle meydana gelmişti.⁵⁶³ Durumu öğrenen Hz. Peygamber, konuyu Sa'd b. Ubâde ile istişare ettiğinde onun Hz. Peygamber'i memnun eden görüşü: "Ey Allah'ın Resûlü! İstersen onu ortadan kaldırabilirsin. O, alçak ve zayıf biridir, sen ise yüce ve güçlüsün"⁵⁶⁴ şeklinde olmuştur. Hz. Peygamber, Benî Nadîr'in Medine'den çıkarılınca onların ganimetlerinin nasıl paylaşılacağı konusunda istişare ettiği kişiler arasında Sa'd b. Ubâde de bulunmaktadır.⁵⁶⁵ Görüldüğü gibi câhiliye döneminde müşâvere meclislerine yabancı olmayan Sa'd b. Ubâde,⁵⁶⁶ Müslüman olduktan sonra da Hz. Peygamber'in istişarelerinde bulunmuş ve öneriler sunmuştur.

3.2.3. Elçilik ve Elçileri Ağırlandırma

Sa'd b. Ubâde; araştırma ve kovuşturma görevinde bulunmuştur. Hz. Peygamber, Hendek Savaşı esnasında Benî Kureyza'nın Müslümanlarla yapmış olduğu antlaşmayı bozduğu haberini almış, haberin doğruluğunu araştırmak (tahkik) için aralarında Sa'd b. Ubâde'nin de bulunduğu elçiler görevlendirmiştir. Bu elçiler, Hz. Peygamber'in sulhu bozmama çağrısını Benî Kureyza'ya iletmişler ve aralarındaki antlaşmayı hatırlatmışlardır. Ancak Benî Kureyzalılar, bu antlaşmayı inkâr edici cevap vermişlerdir. Bu cevapla tatmin olmayan elçiler, yaptıkları inceleme ve araştırma sonucunda antlaşmanın bozulmuş olduğunu ve haberinin doğruluğunu

---

⁵⁶² Lings, s. 377.

⁵⁶³ Ulaş, s. 50.

⁵⁶⁴ Lings, s. 365.

⁵⁶⁵ İbn Seyyidinnâs, II, 50-51; Halebî, II, 567, 568.

⁵⁶⁶ Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377; Ağırman, "Ordu ve Savaş Stratejisi", IV, 63.

tespit edip Hz. Peygamber'e bildirmişlerdir.⁵⁶⁷ Benî Nadîr kabilesine İslâm'ı tebliğ için gönderilen üç elçiden biri Sa'd b. Ubâde'dir.⁵⁶⁸

Sa'd b. Ubâde, Medine'ye gelen elçileri evinde ağırlamış ve onların ihtiyaçlarını karşılamıştır. Kinde Krallığından ayrılan, kabilesinin Hz. Peygamber'e bağlılıklarını bildirmek için elçi olarak gelen Benî Murâd kabilesinden Ferve b. Müseyk el-Murâdî, Sa'd b. Ubâde tarafından ağırlanmıştır.⁵⁶⁹ H. 10. yılda Benî Zübeyd kabilesinden Amr b. Ma'dikerib ez-Zübeydî ve yanındaki on kişi Medine'ye elçi olarak gelmiş ve Sa'd b. Ubâde tarafından onlar da ağırlanmıştır.⁵⁷⁰ Sudâ kabilesinden gelen on beş kişilik elçi gurubu, Hz. Peygamber ile görüşmüş, Sa'd b. Ubâde onları evinde misafir ederek ağırlamıştır.⁵⁷¹ Necran elçilerinden olan Ebû Kays b. Ebî Vedîa, Medine'ye geldiğinde hastalanmış, o da Sa'd b. Ubâde'nin evinde kalmıştır.⁵⁷² Sa'd b. Ubâde'nin İslâm ülkesine gelen elçileri ağırladığını ve onlara her konuda yardımcı olduğunu görmekteyiz. Sa'd b. Ubâde'ye siyasî alanda görev verilmesi, siyasî kişiliğinin etkili olduğunu göstermektedir.

3.3. Sosyal Alanda Yaptığı Görevler

3.3.1. Âmil Görevi

Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber tarafından bir süre Âmil olarak görevlendirilmiştir.⁵⁷³ Bu görevi sık ve devamlı yapmayan⁵⁷⁴ Sa'd'ı Hz. Peygamber, Medine'de Âmil olarak görevlendirdiğinde: “Ey Sa'd dikkat et! Kıyamet günü sırtında kızgın bir deve ile gelme” buyurmuş, O da: “Hayır ya Resûlallah! Öyle gelmem”⁵⁷⁵ demiştir. Başka bir rivâyette Resûlullah (s.a.v.) Sa'd'a: “Kalk! Falan kimselerin zekât olarak getireceği vergiyi denetle. Kıyamet gününde sırtında kızgın

⁵⁶⁷ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, II, 458, 498; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 178; İbn Sa'd, II, 67; Taberî, II, 93; Sümeyye Özkan, “Sebepleri Ve Sonuçları Açısından Benî Kureyzâ Gazvesi”, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2015.

⁵⁶⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 102.

⁵⁶⁹ İbn Sa'd, II, 327.

⁵⁷⁰ İbn Sa'd, I, 328.

⁵⁷¹ İbn Sa'd, I, 326; İbn Kayyim, III, 665; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 84; Halebî, III, 276.

⁵⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 508.

⁵⁷³ İbn Hibbân, *Sahih-u İbn-i Hibbân*, VIII, 64; el-Hâkim, I, 555; Amr b. Ali b. Milkân el-Ensârî, *Hulâsatu'l-Bedri'l-Münîr fî Tahrîci Kitabi's-Şerhi'l-Kebîr Li'r-Râfî*, nşr., Hamdi Abdumecid İsmail, Riyad 1410, I, 295.

⁵⁷⁴ Celal Yeniçeri, “Asr-ı Saadette Devlet Bütçesi”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul 1994, IV, 63.

⁵⁷⁵ İbn Hibbân, *Sahih-u İbn-i Hibbân*, VIII, 64; el-Hâkim, I, 555; İbn Milkân, I, 295.

bir deve ile sakın gelme!”⁵⁷⁶ şeklinde buyurmak suretiyle bu konudaki sorumluluğunun bilincinde olmasını sağlamaya çalışmış, Sa’d b. Ubâde de verilen görevin bilincinde olduğunu göstermiştir.

3.3.2. İrşâd-Teblîğ

Sa’d b. Ubâde, Allah’a şükredip ondan yardım dileyen samimi,⁵⁷⁷ İslâm dininin yayılması için çalışan ve teblîğ görevinde bulunan biri olmuştur.⁵⁷⁸ Onun II. Akabe Bâtında nakîb olarak seçilmiş olması, Hz. Peygamber’in onları Hz. İsa’nın havarileri gibi görmesi,⁵⁷⁹ onun kendi kavmine karşı teblîğ vazifesinde büyük bir sorumluluk üstlendiğini göstermektedir.

İslâm devletinin büyümesiyle çevre kabilelerden elçiler gelmiş, Sa’d, onlara İslâm’ı teblîğ etmiştir.⁵⁸⁰ Benî Murad kabilesinden elçi olarak gelen Ferme b. Müseyk el-Muradî gibi bazıları, Sa’d b. Ubâde’nin teblîğ ve teşvikiyle Müslüman olmuş ve Kur’ân’ı öğrenmişlerdir.⁵⁸¹ Buna Benî Zübeyd kabilesinden elçi olarak gelen Amr b. Ma’dikerib ez-Zübeydî ve yanındaki on kişiyi de Hz. Peygamber’in huzuruna çıkartarak Müslüman olmalarına sebep olduğunu da ekleyebiliriz.⁵⁸² Ayrıca Sudâ kabilesinden Medine’ye gelen on beş kişilik elçi, Hz. Peygamber ile görüşme yaptıktan sonra Sa’d b. Ubâde tarafından ağırlandırılmış, İslâm’ı kabul etmek istemeleri üzerine tekrar Hz. Peygamber’e götürülmüştür.⁵⁸³ Bunların dışında Necran elçilerinden olan ve Medine’de hastalanan Ebî Vedîa, Sa’d b. Ubâde’nin evinde misafir olmuş, Sa’d’ın ona İslâm’ı teblîğ etmesi üzerine Müslüman olmuştur.⁵⁸⁴

Benî Nadîr kabilesine İslâm’ı teblîğ için gönderilen üç elçiden biri Sa’d, b. Ubâde diğerleri ise Muâz b. Cebel ve Ukbe b. Vehb’dir. Bu elçiler, onları İslâm’a davet ettiler ve kitaplarındaki gerçekleri onlara hatırlatarak şöyle dediler: “Ey Yahudiler! Vallahi siz onun (Muhammed’in) peygamber olduğunu biliyorsunuz. Çünkü siz, O gelmeden önce bize haber vermiş, onun özelliklerini ve sıfatlarını

⁵⁷⁶ Taberânî, VI, 17.

⁵⁷⁷ İbn Manzûr, III, 396.

⁵⁷⁸ Hasan, *Züamâül-İslâm*, s. 102.

⁵⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 60, 63; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 406, 415.

⁵⁸⁰ İbn Sa’d, I, 327; İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 508; Ulaş, s. 42.

⁵⁸¹ İbn Sa’d, II, 327.

⁵⁸² İbn Sa’d, I, 328.

⁵⁸³ İbn Sa’d, I, 326; İbn Kayyim, III, 665; Halebî, III, 276.

⁵⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 508.

anlatmıştınız.” Onlar bunu inkâr ettiler ve: “Hayır biz böyle bir şey demedik. Musa’dan sonra ne kitap ne de peygamber gelecektir” dediler.⁵⁸⁵ Sa’d b. Ubâde’nin evinde zaman zaman ilmî toplantılar yapılmış, Hz. Peygamber ve ashâb orada sohbet etmişlerdir.⁵⁸⁶ Beşîr b. Sa’d, Hz. Peygamber’e nasıl salavât getirileceğini Sa’d’ın evinde sormuş, Hz. Peygamber de bunu ashâba öğretmiştir.⁵⁸⁷ Sa’d’ın, Medine’de ve Medine dışından gelenlere irşad ve tebliğ vazifesini yapmış olduğunu görmekteyiz.

3.3.3. Kâtipliği ve Hadis Yazıcılığı

Kâtiplik, sözlükte yazma ve kayda geçirme demektir. Hz. Peygamber, döneminde kâtiplerin sayısı yirmi üç ila kırk iki arasında değişmektedir.⁵⁸⁸ Hz. Peygamber’in kâtiplerinden bir kısmı devlet yazışmalarında, diğer bir kısmı da vahiy yazımında görev yapmışlardır. Kaynaklara bakıldığında kâtipler arasında Sa’d b. Ubâde’yi de görmek mümkündür.⁵⁸⁹ Ancak biz onun vahiy kâtibi değil de devlet ilişkilerinde ve yazışmalarında kâtiplik görevi aldığı kanaatindeyiz.

Ensâr’dan ilk dönemde Kur’ân-ı hıfzeden altı kişiden biri de Sa’d b. Ubâdedir.⁵⁹⁰ Hz. Peygamber’in sünnetlerini yaşamaya büyük önem verirdi.⁵⁹¹ İbn Sa’d; onun Hz. Peygamber’in meclislerinde daima hazır bulunduğunu, ondan Kur’ân, ferâiz ve şeriat ahkâmı öğrendiğini bildirmektedir.⁵⁹² O, Hz. Peygamber’den bizzat işiterek hadis rivâyet etmiş ve hadis öğrenmekle meşgul olmuştur. Rivâyetleri, meşhur hadîs kitaplarından Kütüb-i Sitte’nin dördünde (Buhârî, Müslim, Tirmîzi, Nesâî) yer almıştır.⁵⁹³

⁵⁸⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 102.

⁵⁸⁶ Sahâvî, I, 216.

⁵⁸⁷ İbn Hibbân, *Sahih-u İbn-i Hibbân*, V, 287.

⁵⁸⁸ Kett’ani, *et-Terâtibu’l-İdariyye*, I, 199-203; Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Kâtip”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 49-52.

⁵⁸⁹ Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed b. Abdurabbih el-Endelûsî, *el-Ikdü’l-Ferîd*, Beyrut 1983, IV,243-245. Mustafa el-A‘zamî eserinde kâtiplerin sayısını 61 olarak vermektedir. Sa’d da bu sayının içinde bulunmaktadır. Kâtiplerin bir kısmı vahiy yazımında, bir kısmı vahyin dışındaki yazışmalarda görev yapmış, bir kısmı da hem vahiy kâtipliği hem de Kur’an öğreticiliği görevlerinde bulunmuşlardır. Geniş bilgi için bkz. Mustafa el-A‘zamî, *Yazı ve Vahiy Kâtipleri*, İstanbul 1994, I, 420, 421.

⁵⁹⁰ Kettânî, *et-Terâtib*, I, 186; *et-Terâtibu’l-İdariyye*, I, 126; Azimli, “Sa’d b. Ubâde”, *DİA*, XXXV, 378.

⁵⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 285.

⁵⁹² İbn Sa’d, V, 383.

⁵⁹³ Azimli, “Sa’d b. Ubâde”, *DİA*, XXXV, 378.

Elli iki sahâbenin ve elli üç tâbînin hadis yazdığı veya yazdırdığı bilinmektedir.⁵⁹⁴ Dönemin ilk yazılı ve en önemli belgeleri kabul edilen, bu sahîfeleri kaleme alan sahâbeden biri de Sa'd b. Ubâde'dir.⁵⁹⁵ Hz. Peygamber'den hadis yazmak için müsaade alan sahâbîler işitip öğrendikleri hadisleri hem ezberliyolar hem de yazıyorlardı.⁵⁹⁶ Sa'd b. Ubâde, bazı hadisleri ezberleyip yazan sahâbîlerdendir.⁵⁹⁷ Sa'd'ın oğlu Saîd ve torunları tarafından bırakılan sayfalar, onun hadis yazdığını ve Hz. Peygamber'e ait bazı uygulamaları kaydettiğini göstermektedir.⁵⁹⁸ Kaydedilen bu sahîfelere, siyer ve meğâzî eserleri olarak da bakılmaktadır.⁵⁹⁹ Bu kaynaklar, İslâm dünyasında tarih yazıcılığının doğup gelişmesine katkı sağlamıştır.⁶⁰⁰ Sa'd'ın torunlarından biri, birkaç sayfada Sa'd b. Ubâde'nin rivâyet etmiş olduğu hadisleri gördüklerini söylemiştir.⁶⁰¹ Onun rivâyet ettiği hadisler, kendisine ait sayfalarda mevcuttur.⁶⁰² Sa'd, ölmeden önce bu sayfaları oğluna miras bırakmış, oğlu da bunu talebelerine öğretip okutmuştur.⁶⁰³ Sa'd'a isnad edilen hadis sayısında farklı görüşler vardır. Kendisinden rivâyet edilen hadis sayısı, otuz üç,⁶⁰⁴ yirmi iki,⁶⁰⁵ yirmi⁶⁰⁶on gibi farklılık göstermektedir.⁶⁰⁷ Sa'd b. Ubâde'nin Oğulları Kays, Sâid ve İshâk, ayrıca Abdullah b. Abbas, Ebû Umâme, Sehl b. Sa'd ve Sâid b. el-Müseyyeb ondan hadis rivâyet etmişlerdir.⁶⁰⁸

⁵⁹⁴ M. Mustafa el-A'zamî, *Dirâsât fi'l-Hadîsi'n-Nebevî*, Riyad 1401/1981, I, 92-167.

⁵⁹⁵ Tirmizî, *Ahkâm*, 13; el-A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, trc., Hulûsi Yavuz, İstanbul 1993, s. 345-8; Kandemir, "Hadis", *DİA*, XV, 30; Ahmet Yücel, "Kitâbet", *DİA*, İstanbul 2002, XXVI, 82.

⁵⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 403; el-A'zamî, *İlk Devir Hadis*, s. 34-58.

⁵⁹⁷ İbn Sa'd, II, 376; el-A'zamî, *İlk Devir Hadis*, s. 34-58; İsmail Raci ve Louis Lamia el-Farukî, *İslâm Kültür Atlası*, çev., Mustafa Okan Kibaroglu-Zerrin Kibaroglu, İstanbul 1999, s. 26.

⁵⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 285; Beyhakî, *Sünen*, X, 171; İbn Abdilberr, *Temhid*, II, 147.

⁵⁹⁹ Mustafa Fayda, "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir 1985, s. 360-361; Fuat Sezgin, *Geschichte des Arabischen Schriftums*, İstanbul 2015, I, 253.

⁶⁰⁰ Fayda, "Tarih", *DİA*, 2011 İstanbul, XXXX, 33.

⁶⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 285.

⁶⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 285; Beyhakî, *Sünen*, X, 171; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 147.

⁶⁰³ Hamîdullah, *İslâm Peygamber'i*, II, 714.

⁶⁰⁴ Taberânî, VI, 16.

⁶⁰⁵ Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl, *Mesâilu'l-İmam Ahmed*, nşr. Fazlurrahmanuddin Muhammed, Delhi 1988, s. 266.

⁶⁰⁶ Zehebî, *Siyaru A'lâm*, I, 270.

⁶⁰⁷ Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 378.

⁶⁰⁸ Ebû Zekerriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lügât*, Beyrut 1996, s. 207; İbn Kesîr, *İslâm Tarihi*, VII, 58; Ahmed Nedvî, V, 298.

3.4. Yargı (Hukuk) Alanına Katkısı

Sa'd b. Ubâde'in yargı alanında bazı görevlerde bulunmuş olduğu görülmektedir. Sa'd, birçok toplumsal meselelerle ilgilenmiş ve sorunların çözümü için çaba harcamıştır. Sa'd b. Ubâde, suçluyu yakalama görevi çerçevesinde, mahallesinde bir cariye ile zina eden bir Müslümanı Hz. Peygamber'e getirmiş ve durumu bildirmiş, Hz. Peygamber de: "Ona had⁶⁰⁹ uygulayın"⁶¹⁰ emrini vermiş; adamın zayıf, çelimsiz ve hasta olduğu durumu ortaya çıkınca Sa'd: "Ya Resûlallah! Ona nasıl had uygulayabiliriz ki? O çok zayıf ve hastadır, onun bünyesi de böyle bir cezayı kaldıramaz. Şayet ona had uygularsak, o bu cezaya dayanamaz ve ölür" diye görüşünü belirtmekten de geri durmamıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Öyleyse ona, yüz salkımlı bir dal ile bir defa vurun ve bırakın gitsin"⁶¹¹ buyurmuştur. Böylece Sa'd b. Ubâde, burada yapmış olduğu görev çerçevesinde İslâm Hukuku alanında bir gelişmeye sebep olmuştur ki o da cezaların uygulanışında sıhhat şartı diye bir durum ortaya çıkmıştır. Bu olayda onun bazı görevlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Sa'd, suçluyu Hz. Peygamber'e getirmiştir.
- Hz. Peygamber "Had uygulayın." emrini vermiş, o da had uygulamada görev almıştır.
- Sa'd daha sonra kendi içtihadına göre suçlunun bünyesinin verilen cezayı taşımayacağını ifade etmiş, had konusunda hükmün farklı bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunmuştur.
- Hükmün uygulanmasına şahitlik yapmış ve bu durumu kayda geçirmiştir.⁶¹²
- Ayrıca Sa'd, Hz. Peygamber hükmü gerçekleştirirken yemin ve tek şahitle uyguladığı konusunda bize bilgi vermiştir.⁶¹³ Bu görevleri hasebiyle Sa'd'ın bazı kayıtları tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle eski kaynaklarda, Hz. Peygamber'in

⁶⁰⁹ Had, Kur'ân ve Sünnette belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki ceza müeyyideleri ifade eden fikhî bir terimdir. Kur'ân'da bu grupta dört cezadan söz edilir. (Nur, 24/2) Bu cezadan biri 'celde' dir. (Ali Bardakoğlu, "Had", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 547-551.)

⁶¹⁰ Buhârî, *Hudûd*, 12, 21, 27, 42; *Enbiyâ*, 54; Müslim, *Hudûd*, 8, 40; Ebû Dâvûd, *Hudûd*, 5, 10-12.

⁶¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 222. Vücudun dövme dayanamayacağı veya hastalık durumlarında üzerine yüz tane budak bulunan hurma veya üzüm salkımlarıyla suçluya bir kere vurulur. Bu durumda olan kişinin helâkına sebep olacağı için değnekle vurulmaz. Had cezasının iptal ve kaldırılmasına yol açabileceğinden dolayı da ceza uygulanmaktan vaz geçilmez. (Vehbe ez-Züheyli, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, çev., Ahmed Efe vd. İstanbul 1994, VII, 358-359.)

⁶¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 285; Beyhakî, *Sünen*, X, 171; İbn Abdilberr, *Temhîd*, II, 147. Ulaş, s. 44.

teşrî' usûlünü anlatan ayrıca Sa'd b. Ubâde tarafından muhafaza edilen bir kitaptan bahsedilmektedir.⁶¹⁴

Sa'd b. Ubâde, (اللعان) "Liân"⁶¹⁵ hükmü gelmeden önce insanın kendi hanımı zina ettiğinde dört şahit getirme olayına sabredemeyeceğini belirtmiş ve kendisi böyle bir durumla karşılaşarsa mutlaka ikisini de öldüreceğini söylemiştir.⁶¹⁶ Sa'd, bu konuda bir hüküm inebileceğine olan inancını sürdürmüş ve kişinin kendi karısının zina etmesi konusundaki şahitliğinin herhangi bir zina olayına şahitlik etmesiyle aynı olamayacağını dile getirmiştir.⁶¹⁷ Çünkü ona göre kişinin sonraki hayatını eşiyle sürdürecektir olması, diğerlerinin ise böyle bir olayla karşılaşmayacağından bu iki farklı olaya iki şahitliğin gösterilmesiyle aynı kefeye konmasının sakıncalı olduğudur. Onun böyle bir yargıya varmasında, eşine karşı çok kıskanç olduğu söylenebilir. İnsanın tabiatı gereği böyle ani tepkilerin gösterileceği düşünülürse, Sa'd'ın böyle bir çıkış yapması, hükmü kabul etmeme olarak görülmemelidir.⁶¹⁸ Daha sonra Liân âyeti⁶¹⁹ Hilâl b. Ümeyye'nin başından geçen böyle bir olaydan sonra inmiş, kocanın tek başına şahitliği kabul edilmiştir.⁶²⁰ Böylece inen ayetler, bu olayda görüşlerini açıkça söyleyen Sa'd b. Ubâde'yi desteklemiştir.

Sa'd b. Ubâde'nin siyasî ve hukukî alanda yapmış olduğu görevlerden bir de "Şuhûdu'l-Hâl" görevidir. Bu görevle ilgili bilgiler, gerek geriye bıraktığı kayıtlı antlaşmalardan, gerekse isminin bu evraklara şahit olarak kaydedilmesinden anlaşılmaktadır. Sa'd, "Şuhûdu'l-Hâl" görevini Muâviye,⁶²¹ Abdullah b. Enîs, Dıhye b. Halîfetü'l-Kelbî, Sâbit b. Kays b. Şemmâs, Muhammed b. Mesleme gibi

⁶¹³ İbn Kâni', *Mu'cemu's-Sahâbe*, I, 249.

⁶¹⁴ Hayrettin Karaman, "Fıkıh", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 5.

⁶¹⁵ (اللعان) "Liân" Kadının, kendisini zina ile itham eden kocasıyla yeminleşmesini ifade eden fikhî bir terimdir. Sözlük "la'n" "Kovmak, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmak" mânasına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde kelime sözlük anlamında kullanılmıştır. Bu kökten türeyen "liân ve mülâne" de "karşılıklı lânetleşme" anlamındadır. Fıkıh terimi olarak ise liân; karısının zina ettiğini veya doğan çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın hâkim karşısında bunu yeminle söylemesi, kadının da kocasının kendisi hakkında yalan söylediğine ve kendisinin mâsum olduğuna aynı tarzda mahkemede yemin etmesidir. (Mevdûdî, III, 444-448; Mehmet Ali Aydın, "Liân", *DİA*, İstanbul 2003, XXIV, 173.)

⁶¹⁶ İbn Kayyim, V, 358; Halebî, III, 130; Mevdûdî, III, 441.

⁶¹⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 275.

⁶¹⁸ Ulaş, s. 44-45.

⁶¹⁹ Nûr, 24/6-9.

⁶²⁰ İbn Kayyim, V, 358; Halebî, III, 130; Mevdûdî, III, 442-448.

⁶²¹ Muâviye hem kâtiplik, hem de vahiy kâtipliği yapmıştır. (Belâzurî, *Ensâb*, IV, 127; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 349; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 122; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 434; İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, Ankara 1990, s. 50.)

sahabîlerin bulunduğu bir komisyon içerisinde yapmıştır.⁶²² Hz. Peygamber; Benî Kelb kabilesinin Cenâb koluna gönderdiği mektupta, kendilerinden İslâm'a uymalarını ve vergilerini ödemelerini istemiştir. Hz. Peygamber, bu mektubu Muâviye'ye yazdırmış ve buna da Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Enîs, Dihye b. Halîfetü'l-Kelbî şahitlik yapmışlardır.⁶²³ Hz. Peygamber, Benî Sümâle ve Huddân kabilelerinin elçileri için yazdığı mektupta vergi konusunu dile getirmiş, bu mektubu Sâbit b. Kays b. Şemmâs yazmış, Sa'd b. Ubâde ve Muhammed b. Mesleme de buna şahitlik yapmışlardır.⁶²⁴ Hz. Peygamber, Benî Cüleym b. Cenâb b. Kelb kabilesinin elçisi olarak gelen Kunt b. Hâris için Sâbit b. Kays'a bir mektup yazdırmış, yazılan mektuba da Sa'd b. Ubâde ve Abdullah b. Enîs şahitlik yapmışlardır.⁶²⁵ Ayrıca O, Hudeybiye Barış Antlaşması'na şahit olarak yazılmış bir sahâbîdir.⁶²⁶ Sa'd b. Ubâde'ye ait torunları tarafından ortaya çıkarılmış belgelerde; Hz. Peygamber'in suçluları yargılaması, cezalarının uygulanması ve bu esnada şahitlerin bulunması, yemin konusu ile ilgili bilgilere ve Sa'd b. Ubâde'nin de şahitliği gibi konuların kayıtlı olduğu görülmüştür.⁶²⁷

---

⁶²² İbn Sa'd, I, 286, 353, 354; İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 448; Hayrettin Karaman, "Asr-ı Saadette İslâm Hukukunun Oluşumu", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul 1994, III, 99; Fahrettin Atar, "Asr-ı Saadette Adliye Teşkilatı", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul 1994, III, 147.

⁶²³ İbn Sa'd, I, 286.

⁶²⁴ İbn Sa'd, I, 286, 353, 354.

⁶²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 448.

⁶²⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 611, 612.

⁶²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 285; Beyhakî, *Sünen*, X, 171.

III. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN VEFATINDAN SONRA SA'D B. UBÂDE (R.A.) VE HALİFE SEÇİMİ

1. HZ. PEYGAMBER'İN VEFÂTINDAN SONRA SA'D B. UBÂDE (R.A.)

1.1. Hz. Peygamber'in Hastalanması ve Vefâtı

Hz. Peygamber'in rahatsızlığı, Hicrî Safer ayının son gecesi ilkönce baş ağrısı ile başlamış,⁶²⁸ daha sonra da yüksek ateş ile devam edip on üç gün sürmüştür.⁶²⁹ Hz. Peygamber, rahatsızlığı sırasında Hz. Meymûne'nin evinde yedi gün kaldıktan sonra eşlerinin rızasını alarak Hz. Âişe'nin evine yerleşmiş ve vefât edinceye kadar orada kalmıştır.⁶³⁰ Hz. Peygamber, (h.13 Rebûlevvel-11/8-Haziran 632) Pazartesi günü güneşin batımına meyil ettiği anda ve 63 yaşında yüce Rabbine kavuşmuştur.⁶³¹

Hz. Peygamber, hastalığı iyice artıp namaz kıldıramayacak duruma gelince; “Cemaate namaz kıldırması için emir verin.” şeklinde genel bir ifade kullanmıştır. Bunun üzerine orada bulunan Hz. Ömer, öne sürülmüş, onun namaz kıldırırken yüksek sesle tekbir aldığını duyan Hz. Peygamber: “*Ebû Bekir nerede?*” diye sormuş, bunu duyan Hz. Ömer, kendisini ileri süren Abdullah b. Zem'a'ya: “Yazık sana neden yaptın? Ben Resûlüllah'ın benim namaz kıldırمامı istediğini zannetmiştim. Bunu bilseydim asla öne geçip namaz kıldırılmazdım” demiş, İbn Zem'a ise: “Ebû Bekir'i görmeyince sana söyledim”⁶³² demiştir. Hz. Âişe'nin rivâyetine göre, Hz. Peygamber hastalığının son günlerinde, Hz. Ebû Bekir'in yerine

⁶²⁸ İbn Sa'd, II, 206; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 462.

⁶²⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzi*, II, 679; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 463; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 489.

⁶³⁰ İbn Sa'd, II, 232; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 34, 38; Belâzürî, *Ensâb*, II, 215, 216. Geniş bilgi için bkz. Enbiya Yıldırım, “Hz. Muhammed'in Son Kez Mescide Gitmesi”, *CÜİFD*, c. 5, sy: I, Sivas 2001, s. 212-216.

⁶³¹ Vâkıdî, *el-Meğâzi*, III, 1120; İbn Sa'd, II, 272-273.

⁶³² İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 302; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 969, 970.

namaz kıldırmasını istedi.⁶³³ Enes b. Mâlik: “Sahâbenin son derece güzel ve insicamlı bir şekilde Hz. Ebû Bekir’in arkasına namaza durduklarını gören Hz. Peygamber’in hiç bu kadar sevindiğini görmemiştim”⁶³⁴ demiştir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber’in rahatsızlığı dolayısıyla on yedi vakit namaz kıldırmıştır.⁶³⁵ Belâzürî’nin rivâyetine göre; Resûlüllah’ın hastalığı on üç gün sürmüş, bu süre içinde kendini iyi hissettiği zaman namazları kendi kıldırması, hastalığı ağırlaştığı zaman da Hz. Ebû Bekir kıldırması.⁶³⁶ Hz. Ebû Bekir, namazları ardarda değil de on üç gün değişik vakitlerde, on yedi kez kıldırması.⁶³⁷ Hz. Peygamber’in namaz kıldırma olayını Hz. Ebû Bekir’e bırakması devlet başkanlığı için önemli bir işaret olarak yorumlanmıştır.⁶³⁸ Ancak Hz. Peygamber, imkânı olduğu halde birini yönetici olarak halef bırakmamış, bu işi ashâbın takdirine bırakarak aralarında çözmelerini istemiştir.⁶³⁹

1.2. Hilâfet Tartışmaları

Hz. Peygamber’in vefâtından sonra kimin hilâfete⁶⁴⁰ geleceği ve devlet işlerini kimin idare edeceği meselesi ashâbın karşısına çıktı.⁶⁴¹ Hz. Peygamber’in

⁶³³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 301; Ahmed b. Hanbel, *Fedâilu’s-Sahâbe*, I, 157; Buhârî, *Ezân* 70; Müslim, *Salât* 21; Yıldırım, “Hz. Muhammed’in Son Kez Mescide Gitmesi”, *CÜİFD*, s. 211, 212.

⁶³⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 302, 303; Buhârî, *Ezân* 39; Müslim, *Salât* 21; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 244.

⁶³⁵ İbn Sa’d, II, 223; Taberî, III, 197; Belâzürî, *Ensâb*, II, 229.

⁶³⁶ Belâzürî, *Ensâb*; II, 231; Yıldırım, “Hz. Muhammed’in Son Kez Mescide Gitmesi”, *CÜİFD*, s. 209-212.

⁶³⁷ Zorlu, s. 62, 63.

⁶³⁸ Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir Devri*, s. 11, 12.

⁶³⁹ Nezîh Eyübî, *Arap Dünyasında Din ve Siyaset*, trc., Yavuz Alagan, İstanbul 1993, s.16. Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 73.

⁶⁴⁰ Halîfe; sözlükte birinin yerine geçmek, onun yerini almak, birinin ardından gelmek ve gitmek gibi anlamlarına gelir. Terim olarak; Hz. Peygamber’in halefî, vekili, Müslümanların başı, İslâm devletinin reisi ve imamıdır. Hilâfet Hz. Peygamber’den sonraki dönemlerde devlet başkanlığı kurumudur, aynı zamanda İslâm toplumunun en yüksek dîni ve dünyevî liderliğidir. İslâm tarihinde hilâfet müessesesi Hz. Peygamber’in vefâtından sonra Hz. Ebû Bekir’e bîatla başlamıştır. (İsfehânî, *Müfredât*, s. 222; İbn Manzûr, XI, 82; Casim Avcı, “Hilâfet”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 539; Doğan, s. 434; Yıldız, II, 236; M. Said Şimşek, “İnsanın Halîfelîği”, *Bilgi ve Hikmet*, İstanbul 1995, XII, 110.) İslâm tarihinden “Halîfe” terimi ilk kez Hz. Ebû Bekir için kullanılmıştır. Hz. Peygamber’in halefî olması dolayısıyla Ashâb da bu ünvana itiraz etmemiştir. (Ebubekir Sıddık Yücel, “İki Halifenin Bir Arada Bulunmaması Anlayışı Ve Osmanlı Hükümdarı Sultan İbrahim’in Siyaseten Katli”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c:12, sy: 1, 1999, s. 40.) Halîfelîğin şartları üç ana başlık altında toplanabilir. A) Lazımı şartlar: Müslüman olmak, Mükellef olmak, Hür ve Vatandaş Olmak. B) Tahsini Şartlar: İlim Sahibi Olmak, Liderliğe Yetenekli Olmak ve Sağlıklı Olmak. C) İhtilaf Edilen Şartlar: Hâşimi olmak, Erkek Olmak ve Kureyşli Olmak. (Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 30-33.)

vefâtından sonra onun yerine kimin geçeceği konusunda Kur'ân'ı Kerim'de açık bir nas yoktur. Hz. Peygamber ise seçim konusunda açık bir delil, yazılı metin, halef ve vasiyet bırakmadan vefât ettiği için⁶⁴² idarenin nasıl yönetileceğini ümmetin takdirine bırakmıştır.⁶⁴³ Ashâb, yönetim meselesini çözmeye çalışırken zorunlu olarak kendilerini iktidar mücadelesinin içinde bulmuştur.⁶⁴⁴

Hz. Peygamber, vefât ettiğinde sahâbe eski geleneklerinden kalma kabile mantığıyla yeni bir yönetici seçmeye kalkışmıştır.⁶⁴⁵ Sakîfetü Benî Sâide toplantısında, İslâm öncesi yönetimlerinde olduğu gibi ölen birinin yerine kargaşa ve karışıklık çıkmasın diye bir an önce yönetici seçilme mantığına gidilmiştir.⁶⁴⁶ Bu toplantıda ümmetin yaşça büyüğü, tecrübe sahibi ve İslâm'ı ilk kabul edenlerden biri olan Hz. Ebû Bekir halife seçilmiştir.⁶⁴⁷

Hz. Peygamber'in vefâtı sonrası halife seçimi için üç grubun beklentisi vardı. Bunlardan; Ensâr, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm'ın da içinde olduğu Benî Hâşimî ve Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in etrafında toplanan Muhâcirlerdi.⁶⁴⁸

Halife seçimi için ilk teşebbüs Ensâr'dan gelmiştir. Kureyşli Muhâcirler ise bu işe kendilerinden birinin seçilmesi gerektiğini savundukları için toplantıya katılmak zorunda kalmışlardır.⁶⁴⁹ Ensâr, hilâfeti hak etmede nimet-külfet ilişkisini ön plana çıkarttıkları için⁶⁵⁰ kendi yurtlarında kurulan İslâm devletinin yönetim hakkının

---

⁶⁴¹ Köksal, XI, 74.

⁶⁴² İbn Sa'd, I, 244; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 47; İbn Kesîr *el-Bidâye*, V, 220; Câbirî, *İslâm'da Siyasal Akıl*, çev., Vecdi Akyüz, İstanbul 1997, s. 730; Avcı, "Hilâfet", *DİA*, XVII, 539.

⁶⁴³ Köksal, XI, 74; Câbirî, *İslâm'da Siyasal Akıl*, s. 730; Avcı, "Hilâfet", *DİA*, XVII, 539.

⁶⁴⁴ Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*, İstanbul 1992, s. 39.

⁶⁴⁵ Muhammed Ma'rûf Devâlibî, *İslâm'da Devlet ve İktidar*, çev., Mehmed Said Hatiboğlu, İstanbul 1985, s. 38; Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, Ankara 2001, s. 20. Fığlalı, *İmâmiyye Şîası*, s. 23, 24.

⁶⁴⁶ Ali Duman, "İslâm Amme Hukuku Tarihinde Bir Dönem Noktası Sakîfet'ü Benî Saide", *EKEV (Akademi Dergisi)*, yıl: 8, Güz: 2004, XXI, 146.

⁶⁴⁷ Ethem Ruhi Fığlalı, "Hariciliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler", *AÜİFD*, Ankara 1975, XX, 224.

⁶⁴⁸ Taberî, II, 235; Ebü'l-Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Tarîhu'l-Hulefâ*, thk., Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Kahire 1975, s. 9; Mehmet Sofuoğlu, *Sahihi Buhârî ve Tercümesi*, İstanbul 1990, XV, 6991; Mehmet Atalan, "Hz. Muhammed'in Vefatından Sonraki Hilâfet Tartışmaları", *FÜİFD*, 9: 2, Elazığ 2004, s. 60; Azimli, *Hz. Ebû Bekir*, s. 62.

⁶⁴⁹ Mehmed Said Hatiboğlu, *Hilâfetin Kureyşliliği İslâm'da İlk Siyasî Kavmiyetçilik*, Ankara 2012, s. 160.

⁶⁵⁰ Sabri Hizmetli, "Genel Olarak Râşid Halifeler Dönemi Olayları Sonuçları ve Etkileri", *AÜİFD*, Ankara 1999, XXXIX, 27, 28.

kendilerine ait olduğunu düşünüyorlardı⁶⁵¹ İslâm uğruna bunca fedakârlıklara katlanan Ensâr, bu sebeple hilâfeti düşünüp kendilerini buna layık görmüşlerdir.⁶⁵²

Ensâr, her ne kadar hilâfete yönelik herhangi bir istek ve düşüncesini Hz. Peygamber'e iletmemiş olsa da bu ani toplantı, onların Hz. Peygamber hayattayken hilâfet meselesini görüşüp tartıştıkları ihtimalini göstermektedir.⁶⁵³ Böyle bir ön hazırlık olmasaydı, Ensâr'ın Muhâcirler gibi Resûlüllah (s.a.v.)'ın evinde toplanmaları, taziye işlemleriyle ilgilenmeleri ve halife seçimi için defn işleminin sonuçlanmasını beklemeleri gerekirdi.⁶⁵⁴ Onlar, bunun yerine halife seçmek için Sakîfetü Benî Sâide'de toplanmayı tercih etmişlerdir.

Halife adayı çıkararak, toplantıyı organize eden ve seçim mekânını tespit eden Hazreclilerdir. Evslilerin, Hazrecliler karşısında bir hilâfet iddiasında bulunabilecek kadar siyasî nüfuza sahip olmadıkları görülmektedir. Zaten Hazrec sayıca da Evs'ten çoktu. Ensâr'ın tertip ettiği Sakîfetü Benî Sâide toplantısında amaç, önceden tespit edilen Medinelî adayın seçilmesini sağlamaktır.⁶⁵⁵ Muhâcirler, yönetimin kendilerine verilebileceği kanaatinde oldukları için Ensâr'ın böyle bir işe girişmelerini beklemediklerinden bu olay karşısında şaşırılmışlardır.⁶⁵⁶

Sakîfetü Benî Sâide'de yönetimi ele almak isteyen Ensâr'a karşı Muhâcirlerin hilâfete layık olmaları konusunda ileri sürülen fikirler şunlardır;

- İslâm'ın her safhasında; İslâm'a, canları ve mallarıyla hizmet etmeleri,
- İslâm'ı kabul etmede kıdemli olmaları,
- Riyâsetin câhiliye devrinden beri Kureyş kabilesine ait olması, dolayısıyla tecrübeli olmaları,
- Hz. Peygamber'e yakınlık (akrabalık) ve aynı kabileden olmaları,
- Kabileler arası rekâbet ve câhiliye dönemi siyaset anlayışı vb. konulardır.⁶⁵⁷

⁶⁵¹ Zorlu, s. 100-101; Fığlalı, "Hariciliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler", *AÜİFD*, XX, 221.

⁶⁵² Ahmed Nedvî, *Büyük İslâm Tarihi*, V, 293.

⁶⁵³ M. Ziyaüddin Rayyıs, *İslâm'da Siyasi Düşünce Tarihi*, çev., İbrahim Sarıms, İstanbul 1995, s. 56.

⁶⁵⁴ Akbulut, *Kelami Problemler*, s. 50.

⁶⁵⁵ Zorlu, s. 104-105.

⁶⁵⁶ Zorlu, s. 103.

⁶⁵⁷ Hizmetli, "İtikdî İslâm Mezheplerin Doğuşuna İçtimai Hadîselerin Tesiri Üzerine Bir Deneme", *AÜİFD*, Ankara 1983, XXVI, 663.

Hız. Ebû Bekir, hilâfetteki delillerini öne sürerken zikredilen görüşlere ilaveten, bütün kabileler arasında Kureyş'in bir denge unsuru olduğunu, bu yüzden Arapların Kureyş'i tanıyacağını üzerinde özellikle durmuştur.⁶⁵⁸ Bir Medineli başa geçerse Arapların çoğunun bu lideri kabul etmeyeceğini söylemiş,⁶⁵⁹ Hz. Ömer de bu görüşü desteklemiştir.⁶⁶⁰ Hz. Ebû Bekir'in İslâm'daki kıdemi, Resûlullah'a (s.a.v.) yakınlığı, İslâm toplumuna başkanlık edebilecek kapasitede olması gibi etkenler halife seçilmesinde etkili olmuştur.⁶⁶¹ Halife seçiminde Kur'ân ve sünnetten delil olmaması, Ensâr ve Muhâcir'in bu işi hür iradesiyle çözmelerini sağlamıştır.⁶⁶² Sakîfetü Benî Sâide toplantısında konuyu enine boyuna tartışmıştır. Eğer Hz. Peygamber, yerine birini bırakmış olsaydı sahabîler bu konuyu asla tartışmazlardı.⁶⁶³ Ensâr ile Muhâcir arasındaki bu tartışmalar bîat tamamlanıncaya kadar devam etmiştir.⁶⁶⁴ Sakîfetü Benî Sâide'de Sa'd b. Ubâde, Hz. Ebû Bekir ve diğer konuşmacılar fikirlerini özgürce ifade etmişlerdir. Ensâr, Kureyş'in yönetim üstünlüğünü görmüş ve Hz. Ebû Bekir'in halîfeliğini kabul etmiştir.⁶⁶⁵

Araplarda, bir yöneticide bulunması gereken unsurlardan birisi sorumluluk üstlenme, diğeri de yaş ve tecrübedir. Toplantıda Sa'd b. Ubâde'nin yaş ve tecrübe konusuna değinilmemesi onun bu özellikleri taşıdığını göstermektedir. Ayrıca o sorumluluk üstlenebilecek bir durumdadır. O sıralarda genç ve tecrübesi az olan Hz. Ali'nin böyle bir sorumluluğu almasına Arap geleneklerinin izin vermeyeceği zaman zaman dile getirilmiş olduğu görülmektedir.⁶⁶⁶ Nitekim Hz. Ebû Bekir'e bîat etmesi istenen Hz. Ali, Peygamber'e yakınlığı dolayısıyla halîfeliğe kendisinin hakkı olduğunu söylediğinde, Ebû Ubeyde kendisine: "Sen henüz gençsin, bunlar kavminin yaşlılarındandır. Senin onlar kadar tecrüben yoktur ve işleri de onlar kadar iyi bilemezsin. Hz. Ebû Bekir, bu işin sorumluluğunu yüklenmede senden daha kuvvetli,

⁶⁵⁸ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 23; İbn A'sem el-Kûfî, Ebû Muhammed Ahmed, *Kitabu'l-Futûh*, Beyrut 1992, I, 6.

⁶⁵⁹ Abdürrezâk, V, 443; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 659; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 56; Montgomery Watt, *İslâm'da Siyâsal Düşüncenin Oluşumu*, çev., Ulvi Murat Kılavuz, İstanbul 2001, s. 58.

⁶⁶⁰ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 19; M. et-Taberî, I, 237.

⁶⁶¹ Zorlu, s. 160-161.

⁶⁶² Fığlalı, *Çağımızda İtikâdi İslâm Mezhepleri*, Ankara 1993, s. 26; Atalan, "Hilâfet Tartışmaları", s. 64.

⁶⁶³ Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 71.

⁶⁶⁴ İhsan Süreyya Sırma, *İslâm Tebliğinin Örnek Halîfeler Dönemi*, İstanbul 1997, s. 20, 28.

⁶⁶⁵ Rayyıs, s. 40; Duman, "Sakîfet'ü Benî Saide", *EKEV*, s. 149.

⁶⁶⁶ Parlak, "Sakîfe'deki Halife Adayları", *İSTEM*, s. 131.

daha dayanıklıdır ve bu işi senden daha iyi bilir. Bundan dolayı sen bu işi (halîfeliği) Hz. Ebû Bekir'e bırak"⁶⁶⁷ şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Daha sonraları Hz. Ali, seçimin çok hızlı yapılarak kendilerine danışılmadığını sitemle söylemiştir.⁶⁶⁸ Ancak Hz. Ebû Bekir'in hilâfete layık olduğunu, mağara arkadaşlığını, namaz kıldırıldığını ve Allah'ın ona lütfettiği şeyi kıskanmadığını ifade etmiştir.⁶⁶⁹ Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi yerine bıraktığı iddiaları tamamen zannî bilgi ve yorumu dayalıdır. Böyle bir iddia, Hz. Peygamber'in ve sahâbenin tavrına uygun düşmemektedir.⁶⁷⁰ Hz. Ali, bîatı geciktirse de bir müddet sonra Hz. Ebû Bekir'e bîat etmiştir.⁶⁷¹

Hz. Ebû Bekir'in kendilerinin Hz. Peygamber'in akrabaları olarak göstermesi Ensâr'ı ikna içindir. Bu sözün yanlışlığı Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e söylediği şu sözlerde gözükmektedir.⁶⁷² "Sizin Ensâr'a söylediğinizi ben de size söylüyorum, biz Peygamber'e sizden daha yakınız"⁶⁷³ diye tepkisini ortaya koymuştur. Sahâbenin Hz. Peygamber'in vefâtından sonra hilefet tartışmalarına girmeleri, bu konuda dinî bir emrin olmadığını açıkça göstermektedir.⁶⁷⁴ Sonuç olarak; Hz. Peygamber, vefâtından önce ne Hz. Ali'yi ne Hz. Ebû Bekir'i ne de başka birini halef bırakmıştır. Sahâbîler de bunu bildiklerinden dolayı Sakîfetü Benî Sâide'de Hz. Ebû Bekir'i halîfe seçmişlerdir. İslâm tarihinin ilk döneminde çıkan bu tartışmalar, İslâm'ın siyasî yapısının şekillenmesine katkı sağlamıştır.⁶⁷⁵

---

⁶⁶⁷ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 15.

⁶⁶⁸ Belâzürî, *Ensâb*, II, 263.

⁶⁶⁹ Belâzürî, *Ensâb*, II, 263.

⁶⁷⁰ Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 60.

⁶⁷¹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 18, 28; Belâzürî *Ensâb*, I, 582; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 249; Fığlalı, *İmâm Ali*, Ankara, 1996, s. 51, 52.

⁶⁷² Azimli, *Hz. Ebû Bekir*, s. 52, 53.

⁶⁷³ Vâkıdî, *Kitabu'r-Ridde*, thk., Yahya el-Cebûrî, Beyrut 1990, s. 29; Fığlalı, *İmâmiyye Şîası*, s. 44; Hizmetli, "Genel Olarak Râşid Halîfeler Dönemi", *AÜİFD*, XXXIX, 31; Saffet Sarıkaya, *İslâm Düşünce Târihinde Mezhepler*, Isparta 2000, s. 156.

⁶⁷⁴ Halil İbrahim Bulut, *Dünden Bugüne Siyasî-İtikadî İslâm Mezhepler Tarihi*, Ankara 2013, s. 108.

⁶⁷⁵ Muhammed Hamîdullah, *İslâm Müesseselerine Giriş*, çev., İhsan Süreyya Sırma, İstanbul 1984. s. 89.

1.3. Kureyş'in Üstünlüğü

Kitap ve sünnete göre, Müslümanların ehliyet sahibi birini başkan olarak seçmeleri gerekir.⁶⁷⁶ Bu sebeple halîfe seçiminde; devrin siyasî, içtimaî şartlarını göz önünde bulundurmanın yanında ehliyet şartı da dikkate alınmıştır. Halîfenin Kureyş'ten olma meselesi, İslâm fikir dünyasını uzun yıllar meşgul etmiş, birçok tartışmalara neden olmuştur.

Hiz. Peygamber'in; "İmamlar Kureyş'tendir"⁶⁷⁷ hadisini mana yönüyle destekleyen hadislerin lafızları mevcuttur.⁶⁷⁸ Mezkûr "İmamlar Kureyş'tendir." hadisini, başta Buhârî ve Müslim'in Sahihleri olmak üzere, birçok muteber hadis kitaplarında bulabilmekteyiz. Ayrıca bunlardan birçokları, bazı hadisçiler tarafından sahih olarak nitelendirilmiştir. Bütün bu rivayetler dikkate alındığında bu konuda sahih bir rivâyet olmadığını söylemek mümkün değildir.⁶⁷⁹ Bu hadisi rivayet eden Buhârî, Sakîfetü Benî Sâide'de olanlardan söz ederken, Hiz. Ebû Bekir'in Ensâr'a karşı: "Muhâcirler, Arapların kavşak noktasıdır ve en soylularıdır"⁶⁸⁰ dediğini bildirir, başka da bir şey zikretmez.⁶⁸¹ Mezhep imamlar döneminde "İmam" lafzı halifeler için de kullanılmaya başlanmış ve seçilen halîfelerin Kureyşli olması hasebiyle zaman içinde hadisin gerçek anlamı unutulmuş ve hadis, halîfeliğe mahsus bir nass gibi kabul edilmeye başlanmıştır.⁶⁸²

Hiz. Peygamber'in; "İmamlar Kureyş'tendir"⁶⁸³ hadisini kendilerine delil gösteren bazı İslâm âlimleri, bunu yanlış yorumlayarak halîfenin Kureyşli birinden olması gerektiğini savunmuşlardır. Böylece ehliyet ve liyakatte kavmiyet unsuruna

⁶⁷⁶ Nisâ, 4/58-59; İbn Teymiyye, *es-Siyâsetu's-Şer'iyye*, Mısır, 1322/1904, s. 4; Hatiboğlu, *Hilâfetin Kureyşliliği*, s. 48-49.

⁶⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 310; Buhârî, *Menâkıb*, 1; *Ahkâm*, 2; Müslim, *İmâmet*, 2; Belâzürî, *Ensâb*, I, 582-584.

⁶⁷⁸ Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi'î, *el-Ümm*, Beyrut 1393/1973, I, 162; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 185; Buhârî, *Ahkâm* 93/2, (VIII, 105), *Menâkıb* 61/2; Nüreddîn Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Mecme'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, Beyrut 1967, V, 192, 193, 195; Beyhakî, *Sünen*, VIII, 143-144.

⁶⁷⁹ Ali Bakkal, "Ebû Bekir'in Halîfe Seçilmesinde İmamlar Kureyş'tendir Hadisinin Rolü Üzerine", *İSTEM*, yıl: 3, Konya 2006, sy: VI, 99-100.

⁶⁸⁰ Buhârî, *Hudûd* 86/31.

⁶⁸¹ Bakkal, "Ebû Bekir'in Halîfe Seçilmesinde İmamlar Kureyş'tendir", *İSTEM*, s. 98.

⁶⁸² Bakkal, "Ebû Bekir'in Halîfe Seçilmesinde İmamlar Kureyş'tendir", *İSTEM*, s. 103.

⁶⁸³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 310; Buhârî, *Menâkıb*, 1; *Ahkâm*, 2; Müslim, *İmâmet*, 2; Belâzürî, *Ensâb*, I, 582-584.

önem vermeyen İslâm akîde sistemine aykırı bir görüş ileri sürülmüştür.⁶⁸⁴ Oysaki hadis; bir emri değil, bir vâkıyı dile getirmiştir. Zira Mekke'nin ve bölgenin yönetimi, Hz. İsmail'den Hz. Peygamber'e kadar yıllarca Kureyş'in liderliğinde olmuştur. Bu durumu bir emir olarak görenler, halîfenin Kureyş'ten olması şartını benimsemişler, bu şart nedeniyle siyasî olarak yapılan tartışmalar, halîfe seçiminde zaman zaman ilk sırayı almıştır.⁶⁸⁵ Bu hadis, daha sonraları halîfe seçiminde delil olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁸⁶ Mesela bazı Ehl-i Sünnet fıkıh ve kelamcıları bu hadisten yola çıkarak hilâfetin Kureyş'e ait olduğu yargısına varmışlardır.⁶⁸⁷ Mezkûr hadis, mutlak anlamda hilâfet için değil de Hz. Peygamber'in görevlendirdiği seriyye komutanları ve kabile başkanları için söylenmiştir.⁶⁸⁸ Hz. Peygamber, bazen Medine'de kalıp sahâbeden bir kişi komutasında Medine dışına ordu ve seriyyeler gönderirdi.⁶⁸⁹ Hz. Peygamber, emîr diye nitelendirilen bu ordu ve seriyye komutanlarını genel olarak Muhâcirlerden seçerdi. O, seriyye ve gazvelerde Muhammed b. Mesleme ve Abdullah b. Revâha dışındaki komutanların hepsini Kureyş'ten görevlendirmiştir.⁶⁹⁰ Ensâr'dan Ebû Zerr,⁶⁹¹ Abdurrahman b. Semura⁶⁹² ve Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin amcasının iki oğlu⁶⁹³ gibi bazıları Hz. Muhammed (s.a.v.)'den emirlik istemişler ancak O, istedikleri görevi onlara vermemiştir. Görüldüğü gibi emirlik arzulan bir görevdi. Hz. Peygamber, bu görevi Kureyş'ten birini veriyordu. Bu duruma bazen itirazlar olmuş, Hz. Peygamber de: “İmamlar Kureyştendir” vb. ifadelerle kabileler arası münasebetleriyle daha çok Kureyş

⁶⁸⁴ Hatiboğlu, *Hilâfetin Kureyşliliği*, s. 72, 73.

⁶⁸⁵ Hatiboğlu, *Hilâfetin Kureyşliliği*, s. 139, 140.

⁶⁸⁶ Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 33.

⁶⁸⁷ Hasan Gümüšoğlu, *İslâm'da İmâmet ve Hilâfet*, İstanbul 1999, s. 219. Ehl-i Sünnet âlimlerinden; İmam-ı Azam Ebû Hanîfe, İmam Şâfi'î, İmam-ı Ahmed b. Hanbel, Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, el Mâturîdî, Bâkılânî hilâfetin Kureyş'e ait olduğu görüşündedir. Geniş bilgi için bkz. Mehmed Said Hatiboğlu *Hilâfetin Kureyşliliği*, Ankara 2012, s. 94-98.

⁶⁸⁸ Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi-2, (Hulafâi Râşidîn Dönemi)*, İstanbul 2014, II, 39; Ali Bakkal, “Ebû Bekir'in Halîfe Seçilmesinde İmamlar Kureyştendir”, *İSTEM*, s. 87-90. Mehmet Azimli “İmamlar Kureyştendir” sözünü Hz. Ebû Bekir'e ait söz olarak telakki eder ve bunu Sakîfetü Benî Sâide toplantısında Ensâr'ı ikna etmek için kullandığını zikreder. (Azimli, *Hiz. Ebû Bekir*, s. 57; *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 38.)

⁶⁸⁹ Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, I, 314.

⁶⁹⁰ Vâkîdî, *el Meğâzî*, II, 551-756.

⁶⁹¹ Müslim, *İmâret* 17; Dâvud, *Vesâyâ* 4; Nesâî, *Vesâyâ* 10.

⁶⁹² Buhârî, *Ahkâm* 5, 6; Müslim, *İmâret* 19; Ebû Dâvud, *Harâc* 2.

⁶⁹³ Buhârî, *Ahkâm* 7; Müslim, *İmâret* 7; Ebû Dâvud, *Harâc* 2.

kabilesine mensup olanların o dönemde bu göreve layık olduklarını vurgulama ihtiyacı hissetmiştir.⁶⁹⁴

Ensâr ve Muhâcir bu toplantıda Hz. Peygamber'in Medine dışına çıkarken yerine bir vekil tayin etme olayını ya da seriyeye ve ordu komutanlığını gündeme getirip halife seçiminde delil olarak kullanmamışlardır. Bu durumda şunu söyleyebiliriz: "İmamlar Kureyştendir"⁶⁹⁵ hadisi Hz. Peygamber tarafından halife seçimi için söylenmiş olsaydı, sahâbe döneminde karşılığını bulurdu ve bu hadisi duyan Ensâr da tarihsel bağlamda yerini alan hilâfet tartışmalarına kalkışmazdı.⁶⁹⁶ Bu durum; ehliyet sahibi, Kureyşli olmayan birinin de halife olabileceğini göstermektedir.⁶⁹⁷

Hz. Ebû Bekir, halife seçimi müzakerelerinde muhataplarını ikna etmek için Arapların ancak Kureyşli birine itibar ve itaat edeceklerini beyan etmiştir.⁶⁹⁸ O günün şartlarına göre bu söz doğru olsa da daha sonraları bu sözün halife seçiminde şart olarak kabul edilmesi yanlıştır.⁶⁹⁹ Gerçekten de o dönemin şartları bu görevin ancak Kureyşli biri tarafından yürütülmesini gerekli kılıyordu. Çünkü Araplar, o dönem Kureyş'ten başkasına boyun eğmezlerdi. O günün şartlarında, asabiyeti ve kabilesi daha güçlü olan irade etkili olabilirdi. Bu irade de Kureyş'te mevcuttu.⁷⁰⁰ O dönemin Müslüman Arapları henüz kabile vâkiasını yok sayacak seviyeye erişememişlerdi. Kureyş, çoğunluğun temsilcisi olarak görülmekteydi ve ilk devirde siyasî kudret sahibiydi. Daha sonraları güç dengeleri değişince tabîatıyla Kureyş üstünlüğü de sona erecektir.⁷⁰¹ Bu konuda İbn Haldûn; güç ve kudretin kaynağının asabiyet olduğunu, asabiyet sahibi kabilenin bir üyesinin başa geçtiğinde gönülleri

⁶⁹⁴ Bakkal, "Ebû Bekir'in Halife Seçilmesinde İmamlar Kureyştendir", *İSTEM*, s.100-101.

⁶⁹⁵ Buhârî, *Ahkâm*, 2.

⁶⁹⁶ Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 34.

⁶⁹⁷ Mehmed Said Hatiboğlu, "İslâm'da İlk Siyasî Kavmiyetçilik Hilâfetin Kureyşliliği", *AÜİFD*, Ankara 1973, XXIII, 36; Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 34; Hz. *Ebû Bekir*, s. 56.

⁶⁹⁸ Taberî, III, 207; İbn'ül-Esîr, II, 191; Akbulut, *Kelami Problemler*, s. 77; Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 38, 69.

⁶⁹⁹ Azimli, *Hz. Ebû Bekir*, s. 58.

⁷⁰⁰ Hasan Onat, *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiililiği*, Ankara 1993, s. 26.

⁷⁰¹ Hatiboğlu, *Hilâfetin Kureyşliliği*, s. 139; Mustafa Çağırıcı, "Asabiyet", *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 453.

rahatlatacağını ve istikrar meydana getireceğini, Kureyş'in de o dönem asabiyeti kendisinde topladığını⁷⁰² belirterek o dönemin Kureyş üstünlüğüne vurgu yapmıştır.

Neticede “İmamlar Kureyş'tendir” hadisi mâna yönüyle sahih bir rivayettir. Ancak bu hadis, halîfeler için değil de Hz. Peygamber'in tayin ettiği seriyye komutanları ve kabile başkanları hakkında vârid olmuştur. Kureyş kabilesinin diğer kabileler arasındaki yüksek mevkiide bulunması ve emir tayin ettiği kişilerin ehliyetli olmaları sebebiyle Hz. Peygamber, emirleri genellikle Kureyş'e mensup kişilerden seçmişmiştir. O günün şartları, böyle bir uygulamayı gerekli kılıyordu. Aynı şartların, Hz. Ebû Bekir'in halîfe seçimi esnasında da mevcut olduğu görülmektedir.⁷⁰³ Sahâbe hilâfet meselesini; mezkûr hadise dayanarak değil de siyasî bir yolla çözüme kavuşturmuştur. Zira hâlifenin Kureyş'ten olma şartı ihtilafî şartlardandır. Mezkûr hadis halîfe seçimi için söylenmemiştir. Şayet bu hadis halîfe seçimi için söylenmiş olsaydı, Sa'd b. Ubâde ve Ensâr, halîfe seçimine kalkışmazlardı. Kureyş, o günün şartlarında diğer kabilelere göre güçlü ve üstün olduğu için halîfe de onlardan seçilmiştir.⁷⁰⁴

2. SAKÎFETÜ BENÎ SÂİDE VE HALÎFE SEÇİMİ

2.1. Sa'd b. Ubâde'nin Halîfe Adaylığı

Hz. Peygamber'in vefâtından önce Medine'de, Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde olmak üzere Ensâr'ın önde gelen iki lideri vardı. Sa'd b. Muâz'ın vefâtından sonra Hz. Peygamber'in yerine geçmesi gereken kişi Sa'd b. Ubâde olarak görülüyordu. İslâm tarihinde ilk halîfe adayı olarak ortaya çıkan Sa'd b. Ubade'dir. Medineli olması ve kabile lideri konumunda bulunması hasebiyle halîfeliğin, onun hakkı olduğunu düşünen yakınları, Sa'd'ı hilâfete getirmek istiyorlardı. Sakîfetü Benî Sâide'de halîfe adayı olarak ortaya çıkanlar; Sa'd b. Ubâde, Hz. Ebû Bekir'di.⁷⁰⁵ Bu

⁷⁰² İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev., Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1989, II, 585, 586; Muhammed Âbid el-Câbirî, *Fikr'u İbn Haldûn el-Asabiyye ve'd-Devle*, by. 1984, s. 254; Akif Kayapınar, “İbn Haldûn'un Asabiyet Kavramı, Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım”, *İSAD*, sy: 15, İstanbul 2006, s. 87, 88; Abdurrahman Kurt, “Asabiyet”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, İstanbul 1990, I, 102, 212, 213; Acar, s. 32.

⁷⁰³ Bakkal, “Ebû Bekir'in Halîfe Seçilmesinde İmamlar Kureyş'tendir”, *İSTEM*, s. 103.

⁷⁰⁴ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, s. 1944; Bakkal, “Ebû Bekir'in Halîfe Seçilmesinde İmamlar Kureyş'tendir”, *İSTEM*, s.100-101.

⁷⁰⁵ Parlak, “Sakife'deki Halîfe Adayları”, *İSTEM* s. 122-123.

toplantıda, Sa'd'ın karşısına çıkarılan Hz. Ebû Bekir'in Kureyşli olması nedeniyle Sa'd'a göre seçilebilme şansı daha fazla görülüyordu.⁷⁰⁶

Ensâr, Sakîfetü Benî Sâide'de toplanarak Sa'd b. Ubâde'yi halife adayı gösterdi.⁷⁰⁷ Ensâr'ın tek adayı olan Hazrec lideri Sa'd b. Ubâde, halife olmayı arzuluyordu.⁷⁰⁸ Ensâr arasında onun karşısına çıkabilecek aynı güçte bir aday yoktu.⁷⁰⁹ Sa'd'ın adaylığı sadece kişisel makam ve ihtirasından ileri gelmemiştir. O, kavminin lideri olarak Ensâr'ın taşıdığı endişeleri daha fazla taşıdığı ve adaylığında da bu etkin rol oynamıştır.⁷¹⁰ Ensâr, Sa'd b. Ubâde'ye aday olmasını, bu konuda kendisini savunup halife seçtireceklerini söylemiş ve onu buna inandırmışlardır.⁷¹¹ Sa'd b. Ubâde adaylığını koyma hareketini tek başına yapmamıştır. Bir düşünce olarak kendisinde bulunmuş olsa bile, bunun zamanını bekleyeceği söylenebilir.

Sa'd b. Ubâde; mezkûr şartlar açısından değerlendirildiğinde, iki sorunun ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan biri, Sa'd'ın o günkü sağlık sorunudur. Ensâr'ın halife adayı Sa'd b. Ubâde, hasta olduğu halde yatağından kaldırılıp toplantı yerine getirilmişti. İkincisi ise Sa'd b. Ubâde'nin Kureyş'ten olmayışıdır. Bu da bir halife adayı için dezavantaj olarak görülmektedir.⁷¹²

Sa'd b. Ubâde'ye göre, hilâfet Ensâr'ın ve aynı zamanda da kendisinin hakkıydı. Çünkü Ensâr'ın Hicretten sonra İslâm'a hizmetleri ortadaydı.⁷¹³ Ayrıca Ensâr Medine'de sayıca Kureyş'ten fazlaydı, Ensâr'ın güç odağı ise Hazrec'di.⁷¹⁴ Dolayısıyla Hazrec'den bir halife adayının çıkması doğal bir durumdur.

⁷⁰⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 11-12; Ethem Ruhi Fıçlalı, "Sakîfe Olayı ve Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçimi", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, V/3, İstanbul 1982, s. 7-26; Nizamettin Parlak, "Sakife'deki Halife Adayları", *İSTEM*, yıl:10, sy: 19, Erzincan 2012, s. 130.

⁷⁰⁷ Vâkıdî, *Ridde*, s. 32, 33; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1106; Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377.

⁷⁰⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 205, 284.

⁷⁰⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*; II, 239-252; Zorlu, s. 104.

⁷¹⁰ Ulaş, s. 69.

⁷¹¹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 22; Taberî, II, 218; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 191, 192; Ulaş, s. 69.

⁷¹² Ulaş, s. 74.

⁷¹³ İbn Sa'd, III, 616.

⁷¹⁴ Zengin, *Ensâr*, s. 90, 101.

2.2. Halîfe Seçimi ve Sa'd b. Ubâde

Hız. Peygamber'in vefâtından sonra Hız. Ebû Bekir, Ömer, Ali, Abbas, Üsâme b. Zeyd, Fadl b. Abbas ve Kusem b. Abbas; Hız. Peygamber'in techiz ve tekfin işi için Hız. Âişe'nin evinde toplandılar.⁷¹⁵ Onlar, Hız. Peygamber'in naası ile uğraşırken, Ensâr, Sakîfetü Benî Sâide'de toplanıp başkanlık seçimi için toplandı.⁷¹⁶ Böylece Ensâr, siyasî girişimde bulunarak iktidar boşluğunu doldurmak istiyordu. Savaşçı bir toplumun bir an bile lidersiz kalmaya tahammülü yoktu. Zira çevrelerinde her an baskın ve saldırıda bulunabilecek güçler vardı. Bu yüzden boş kalan başkanlığın yerinin doldurulması Araplar arasında bir gelenektir. Bu gelenek, Hız. Peygamber'in vefâtında da kendini göstermiş oldu.⁷¹⁷

Ensâr, Hız. Peygamber'in vefâtından sonra Sakîfetü Benî Sâide gölgeğinde halîfe seçimi için toplanarak, Sa'd b. Ubâde'nin halîfe adaylığını görüşmeye başladı.⁷¹⁸ Onlar, bu toplantıda Sa'd b. Ubâde'yi halîfe seçmek istiyorlardı. Sakîfetü Benî Sâide toplantısına katılanların sayısı, toplantı yerinin fizîki konumuna göre kırk ya da elli kişi civarındaydı.⁷¹⁹ Rivâyetlere göre Sakîfetü Benî Sâide toplantısının öğle namazı sonrası yapıldığı anlaşılmaktadır.⁷²⁰

Kureyşliler gelmeden önce sözü alan Evslî Huzeyme b. Sâbit: "Ey Ensâr! Şayet bugün bu işte Kureyşlilere öncelik verirseniz, bu iş kıyamet gününe dek onlarda kalacaktır. Hâlbuki Allah (cc) kitabında⁷²¹ sizi 'Ensâr (yardımcılar)' olarak isimlendirmiştir. Muhâcirler size (memleketinize) hicret etmiş, Resûlullah (s.a.v.) da sizin aranızda vefât etmiştir. Bu duruma göre Kureyşlilerin kendisinden çekinecekleri ve Ensâr'ın da kendisine güvenebileceği bir kişi üzerinde anlaşmaya varın"⁷²² dedi. Huzeyme'nin sözlerinden; toplantının gündemi hem Evs hem de Hazrec tarafından bilinmekle beraber, Evslîlerin Sa'd b. Ubâde'nin adaylığından haberlerinin olmadığı anlaşılmaktadır.⁷²³ Ancak onlar da işin başında hilâfetin Ensâr'ın hakkı olduğuna

⁷¹⁵ Belâzürî, *Ensâb*, II, 262; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 192; Ağırakça, *Hız. Ebû Bekir Devri*, s. 35.

⁷¹⁶ Zorlu, s. 99-101.

⁷¹⁷ Ağırakça, *Hız. Ebû Bekir Devri*, s. 31; Zorlu, s. 105-106.

⁷¹⁸ İbn Sa'd, III, 182; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 220; Akbulut, *Kelami Problemler*, s. 22.

⁷¹⁹ Vâkîdî, *Ridde*, s. 32, 33.

⁷²⁰ İbnü'l Cevzî, *el-Muntazam fî Tarihi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk., Muhammed Abdulkadir Atâ-Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut 1992, IV, 52.

⁷²¹ Tevbe, 9/100, 117.

⁷²² Vâkîdî, *Ridde*, s. 32, 33; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1106.

⁷²³ Zorlu, s. 109.

inanıyorlardı.⁷²⁴ Huzeyme'nin sözlerinden sonra Ensâr: “Ey Huzeyme! Haklısın, doğru söyledin. Şüphesiz biz senin söylediklerine katılıyoruz, zaten biz Efendimiz Sa'd b. Ubâde'yi aday olarak belirlemiştik”⁷²⁵ şeklindeki ifadeleri ile bu görüşü desteklediklerini bildirdiler ve bu göreve en uygun adayın Sa'd b. Ubâde olduğunu söylediler. Evs'in haberi olmasa bile Sa'd'ın halîfe adayı olarak belirlendiği bir ön toplantıyı Hazrec'in önceden yaptığı ihtimalini göstermektedir.⁷²⁶

Toplantıda Ensâr'ın adayı Sa'd b. Ubâde söz aldı ve oğlu veya amcaoğullarından birine: “Hasta olduğum için sesimi herkese duyuramam. Sen konuştuklarımı yüksek sesle halka aktarırısın” dedikten sonra konuşmasına başladı. Sa'd, konuşuyor oğlu da onun konuşmasını halka aktarıyordu. Sa'd b. Ubâde, Allah'a (cc) hamd ve senâdan sonra sözlerine şöyle devam etti: “Ey Ensâr topluluğu! Arap kabileleri içinde sizin kadar dinde kıdem ve İslâm'da fazîlete sahip olan başka bir kabile yoktur. Resûlullah (s.a.v.), kavmi içerisinde on küsur yıl kalarak onları Allah'a ibâdete ve putları terk etmeye çağırdı. Kavminden ona çok az bir grup iman etti. Vallahi iman edenler de ne Allah'ın peygamberini ne dinin şerefini ne de kendilerini zulüm ve işkenceden korudular. Nihayet Allah size fazîlet, yücelik ve lütfetmeyi isteyince, kendisine ve Resûlün'e iman etmeyi, Resûlullah (s.a.v) ile Ashâbını korumayı, O'nu ve dinini yüceltmeyi ve de düşmanlarıyla savaş yapmayı sizlere nasip etti. İnsanlar içerisinde, onun düşmanlarına karşı sizden daha şiddetlisi ve güçlüsü görülmedi. Sonunda Araplar, Allah'ın emrine yöneldiler ve en uzaktakiler bile Allah'ın hükmüne boyun eğdiler. Allah sizlerin sayesinde Resûlü'nü yeryüzüne hâkim kıldı. Araplar, sizin kılıçlarınız sayesinde onun otoritesini kabul ettiler. Resûlullah (s.a.v.) sizden razı ve gönlü rahat olarak vefât etti. Öyleyse bu iş siz el atın ve sarılın. Çünkü bu iş, herkesten önce sizin hakkınızdır. Bu işe insanlar arasında en layık olan sizlersiniz.”⁷²⁷ Sa'd, bu konuşmasında Ensâr'ın faziletlerini anlatarak İslâm'a hizmetlerini ön plana çıkarmıştır.⁷²⁸ Sa'd'ın Sakîfet'ü Benî Saîde toplantısındaki ifadeleri hilâfet mücadelesinde görünürde birlik izlenimi veriyordu.

⁷²⁴ Zorlu, s. 108-109.

⁷²⁵ Vâkîdî, *Ridde*, s. 32, 33; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1106.

⁷²⁶ Zorlu, s. 109,111.

⁷²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 309; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 12, 13, 22; Taberî, III, 218; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 191-192; İbn Ebü'l-Hadîd İzzüddin Ebû Hamid Abdulhamid b. Hibetillâh, *Şerhu Nehcü'l-Belâğa*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts, II, 3.

⁷²⁸ Duman, “Sakîfet'ü Benî Saîde”, *Ekev*, s. 146.

Bu konuşmadan sonra Evsliler, Sa'd b. Ubâde'nin hilâfet taleplerine ilgi göstermeyip geri planda kalarak Hazrec'i yalnız bıraktılar. Bu da Ensâr'ın ne kadar zayıf bir zemin üzerine oturduğunu göstermektedir.

İslâm için yapılan fedakârlıklar ve hizmetler, Ensâr'ın iktidara Muhâcirlerden daha fazla hak sahibi oldukları kanaatine varmalarına sebep olmuştur.⁷²⁹ Bu konuda İbn Haldûn'un: "Ensâr, Muhâcirlere ve Hz. Peygamber'e yardım ettikleri ve onları barındırdıkları için hilâfetin kendi hakları olduğunu düşünüyorlardı"⁷³⁰ sözleri bu gerçeği göstermektedir. Sa'd'ın yaptığı konuşma İslâm tarihinde ilk halîfe adayının yapmış olduğu konuşma olması açısından önemli olup aynı zaman da tarihseldir.

Sa'd b. Ubâde'nin konuşmasına Ensâr'ın cevabı: "Doğru düşünüyor ve hakikatleri söylüyorsun, ileri sürdüğün görüşleri destekleyeceğiz ve seni halîfe seçeceğiz. Çünkü sen içimizde Müslümanların kabul edip razı olacağı bir kişisin"⁷³¹ şeklinde oldu. Ensâr, böyle bir seçime Muhâcirlerin itiraz edebileceklerini düşünerek, onlara karşı ikna edici cevaplar verebilmek için müzakerelere başladı. Ensâr'dan bazıları: "Eğer Kureyş bunu kabul etmez ve 'Biz Muhâcirleriz ve Resûlüllah'ın ilk sahâbîleriyiz, onun kabilesindeniz ve dostlarıyız, Hz. Peygamber'in vefâtından sonra niçin bizimle bu işi tartışıyorsunuz?' derseler ne diyelim?" dediler. İçlerinden bir grup dedi ki: "Biz de öyleyse 'Bir emir sizden, bir emir de bizden olsun. Bundan başka bir çözümü de asla kabul etmeyiz.'" Onların bu sözleri üzerine Sa'd b. Ubâde: "İşte bu ilk çözüme ve tavizdir!"⁷³² diye tepki gösterdi. Ensâr, Muhâcirlerin itiraz edecekleri ve iddialarını temellendirebilecekleri noktaları tahmin etmiş ve buna cevap için ön hazırlık yapmıştır.⁷³³

Sakîfetü Benî Sâide'de bu tartışmalar devam ederken toplantıyı haber alan Muğîre b. Şu'be Hz. Peygamber'in evine gelerek Hz. Ömer'e seslendi. Hz. Ömer de: "Biz meşgulüz ne istiyorsunuz?" dedi. Muğîre: "Mutlaka buraya gelmen gerekir, sonra geri dönersin"⁷³⁴ dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer dışarı çıktı. Muğîre ona: "İnsanların size ihtiyacı var. Ensâr Sakîfetü Benî Sâide gölgeğinde toplanmış,

⁷²⁹ Zorlu, s. 114.

⁷³⁰ İbn Haldûn, *et-Tarih*, nşr. Halil Şehhâde-Süheyl Zekkâr, Beyrut 1408/1988, II, 497.

⁷³¹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 22; Taberî, II, 218; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 191, 192; İbn Ebi'l-Hadîd, II, 3.

⁷³² Taberî, III, 208; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 192.

⁷³³ Zorlu, s. 115.

⁷³⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 656; Belâzürî, *Ensâb*, II, 262, 264; Taberî, III, 201, 219.

aralarında Sa'd b. Ubâde ve eşraftan kişiler var. Bu işi (hilâfeti) Sa'd b. Ubâde'ye vermek ve ona bîat etmek istiyorlar. Onların en iyi söyledikleri söz. 'Bizden bir emir, Kuyreş'ten de bir emir olsun' şeklindedir. İş büyümeden oraya ulaşın ve meseleyi çözü'n dedi. Hz. Ömer de durumu Hz. Ebû Bekir'e iletip: "Şu kardeşlerimiz Ensâr'ın yanına gidelim ve ne yaptıklarına bir görelim"⁷³⁵ dedi. Hz. Ebû Bekir ilk çağrıda gitmek istemedi. Ancak olayın önemli olduğunu anlayan Hz. Ebû Bekir, ikinci çağrıdan sonra Hz. Peygamber'in cenazesinin yanında Hz. Ali, Fadl b. Abbas ve diğer bazı akrabalarını bırakarak, Hz. Ömer ve yolda kendilerine katılan Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile Sakîfetü Benî Sâide gölgeliğine gittiler.⁷³⁶ Grup yolda Ensâr'dan Ma'n b. Adî ve Uveyym b. Sâide'ye rastladı. Onlar Ebû Bekir'e: "Fitne kapısı açılmak üzere, eğer Allah seninle onu kapatmazsa, bir daha asla kapanmayacak. İnsanlar, Sa'd b. Ubâde'ye Benî Sâide gölgeliğinde bîat etmek istiyorlar"⁷³⁷ dediler. Nihayetinde Muhâcirlerin toplantıya katılmasıyla siyasî görüşme başlamış oldu.⁷³⁸ Muhâcir adına katılan Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh seçkin kişilerdir. Hz. Ebû Bekir ve Ömer, Hz. Peygamber'in akrabaları ve hayatta iken en yakın dostları ve danışmanlarıdır. Ebû Ubeyde ise Hz. Peygamber'in: "Bu ümmetin emini" olarak vasıflandırdığı kişidir. Bu seçkin üç sahâbe, Muhâcirin temsil güçleri yüksek şahsiyetleridir.⁷³⁹

Muhâcirler, Benî Sâide avlusuna vardıklarında, elbisesine bürünmüş bir adamın kadife halı üzerindeki bir yastığa yaslanarak oturduğunu şahit oldular. Hz. Ömer: "Kim bu?" diye sordu. Oradakiler: "Bu Sa'd b. Ubâde'dir" dediler. Hz. Ömer: "Peki onun nesi var?" dedi. Oradakiler: "O hastadır" cevabını verdiler. Sa'd b. Ubâde hummaya⁷⁴⁰ tutulmuştu.

Ensâr'dan Evsli Üseyd b. Hudayr; Ensâr'ın dindeki faziletlerini anlattıktan sonra: "Ey Ensâr! Allah sizi Ensâr diye adlandırdı, vatanınızı hicret yurdu yaptı ve Resûlullah (s.a.v.)'in vefâtını da sizin aranızda takdir ederek sizi nimetlere gark etti.

⁷³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 656; Belâzürî, *Ensâb*, II, 262, 264; Taberî, III, 201, 219; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 192; İbn Ebi'l Hadîd, II, 3; M. Taberî, I, 235; İbn Haldûn, *Tarih*, II, 487.

⁷³⁶ Vâkidî, *Ridde*, s. 35; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 13; Belâzürî, *Ensâb*, I, 580, 581.

⁷³⁷ Vâkidî, *Ridde*, s. 35; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 656; Belâzürî, *Ensâb*, I, 580.

⁷³⁸ Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377.

⁷³⁹ Zorlu, s. 126.

⁷⁴⁰ Sa'd b. Ubâde'nin bu hastalığı geçici bir hastalıktı. Daha sonra iyileşmiş bir müddet daha sağlıklı yaşayarak Havran'da vefat etmiştir. (İbn Sa'd, II, 616-617; Ziriklî, III, 85.)

O halde bunun için Allah'a şükredin. Bu iş size değil, Kureyşlilere aittir. Bu durumda siz sadece onların tercih edecekleri kimseyi seçin ve onların uzak duracakları kimselerden uzak durun"⁷⁴¹ dedi. Evsli Üseyd b. Hudayr'ın Sa'd b. Ubâde'nin görüşlerine itiraz etmesi, bu işin Kureyşlilere ait olduğunu söylemesi,⁷⁴² Ensâr'dan bir grubun tepkisine neden oldu.⁷⁴³ Üseyd b. Hudayr'ın bu ifadelerine ileri görüşlülüğü yanında, aynı zamanda Evs ve Hazrec arasındaki geçmişe dayanan kabile rekabeti olarak da bakılabilir. Ensâr'ın büyük kolunu oluşturan Hazrec'in lideri Sa'd'ın halife seçilme ihtimali başta yüksek gözüküyordu.⁷⁴⁴ Bu konuşmaya kadar her şey Ensâr'ın istediği gibi gidiyordu. Ensâr'ın ileri gelenlerinden Hazrecli Beşîr b. Sa'd ortamı yumuşatmak ve Ensâr'ı bu konuda düşünmeye davet etmek için: "Ey Ensâr! Siz Kureyşlilere, Kureyşliler de size bağlıdır. Şayet insanları çağırdığımız düşünce doğru ve hak ise buna kimse itiraz etmez. Eğer siz, 'Biz Resûlullah'a ve Muhâcirlere yardım ettik ve onları barındırdık.' dersiniz, Allah, size verdiğinden daha hayırlısını ve iyisini onlara vermiştir. O halde siz, 'Allah'ın nimetlerine nankörlük ederek ve sonunda toplumlarını helâka sürükleyen'⁷⁴⁵ kimseler gibi olmayın"⁷⁴⁶ dedi. Beşîr b. Sa'd'ın konuşmasından sonra Evsli Uveym b. Sâide söz aldı: "Ey Ensâr! Siz İslâm'ı savunan ilk kimseler olmuştunuz; şimdi iman edenlerle mücadele ilk insanlar olmayınız! Hilâfet, Peygamberlik vazifesi kimlere gelmişse ancak bu iş de onlara aittir. O halde hilâfeti, Allah'ın risâlet vazifesini verdiklerine bırakın. Zira İbrahim (a.s)⁷⁴⁷ onlar için bu konuda duâ etmişti"⁷⁴⁸ dedi. Yine o: "Ey Hazrecliler! Bu iş Kureyş'e değil de size aitse, bize bunu anlatın ve bu konudaki delillerinizi getirin ve bizleri buna inandırın ki size bîat edelim. Şayet bu iş, sizin değil onlara aitse bırakın. Vallahi Resûlullah (s.a.v), vefât etmeden önce Ebû Bekir'e namaz kıldırmasını emretmek suretiyle bize onun işaret etmek istemişti"⁷⁴⁹ dedi. Onun bu sözleri üzerine Ensâr onu dışarı çıkardı.⁷⁴⁹ Uveym'i destekleyici bir konuşma da Hazrecli Ma'n b. Adî'den geldi. Ma'n: "Ey Ensâr! Bu iş, Kureyşlilere değil size aitse, bunu onlara bildirin ki size bîat etsinler. Fakat bu iş size değil de onların hakkı

⁷⁴¹ Vâkıdî, *Ridde*, s. 33, 34; İbn A'sem, I, 4,5; Hamîdullah, II, 1106.

⁷⁴² Vâkıdî, *Ridde*, 33.

⁷⁴³ Vâkıdî, *Ridde*, s. 33, 34; İbn A'sem, I, 4,5; Hamîdullah, II, 1106.

⁷⁴⁴ Azimli, *Hiz. Ebû Bekir*, s. 51.

⁷⁴⁵ İbrahim, 14/28.

⁷⁴⁶ Vâkıdî, *Ridde*, s. 33, 34; İbn A'sem, I, 5.

⁷⁴⁷ Bakara, 2/129.

⁷⁴⁸ Vâkıdî, *Ridde*, s. 34, 35; İbn A'sem, I, 5.

⁷⁴⁹ İbn Ebi'l-Hadîd, II, 8.

ise o zaman bu işi onlara bırakın. Vallahi, Resûlullah (s.a.v), vefât etmeden önce Ebû Bekir'i namaz kıldırması için bize imam olarak tayin etmiş ve sonra da vefât etmiştir. Biz Resûlullah'ın bu davranışından namazın bir işaret olduğunu anlıyoruz.⁷⁵⁰ Çünkü namaz dinin direğidir⁷⁵¹ dedi. Bu konuşmalarda Hz. Ebû Bekir'in namaz kıldırma olayı toplantının gündemine gelmiş, sonraki süreçte delil olarak kullanılmıştır.⁷⁵² Yapılan bu konuşmalarda Ensâr'ın düşüncesinin açık ve net olmadığı, Muhâcirlerin olaya tepkilerinin nasıl olacağı kafalarını karıştırmıştır.⁷⁵³ Beşîr b. Sa'd ve Ma'n b. Adî hilâfetin Kureys'in elinde kalmasını destekler görüş bildirmeleri Muhâcir'in elini güçlendirmiştir.⁷⁵⁴ Evs kabilesinden Üseyd b. Hudayr, Üveym b. Sâide; Hazrec kabilesinden ise Beşîr b. Sa'd ve Ma'n b. Adî, Sa'd b. Ubâde'nin adaylığına muhalif konuşma yapmışlardır. Görülüyor ki Ensâr'ın tamamı Sa'd b. Ubâde'nin halîfe adaylığını desteklememektedir.

Hazrecli Sâbit b. Kays b. Şemmâs neden hilâfet talep ettiklerini ve idarenin niçin kendilerinin hakkı olduğunu savunan bir konuşma yaptı.⁷⁵⁵ Sâbit b. Kays b. Şemmâs ayağa kalkarak: “Ey Muhâcirler! Sizin de bildiğiniz gibi Allah, Hz. Muhammed'i peygamberi olarak göndermiştir. İslâm'ın ilk döneminde, Allah ona şiddetten uzak durmasını ve merhametli olmasını emrettiği için onların inkâr, işkence ve zulümlerine rağmen Mekke'de kalmıştır. Daha sonra onun yurdundan hicretine izin vermiş, savaşmakla sorumlu tutmuştur. Böylece biz onun yardımcıları olduk, yurdumuz da hicret yurdu ve karargâhı olmuştur. Sonra siz yurdumuza geldiniz, biz mallarımızı sizinle paylaştık, bütün ihtiyaçlarınızı giderdik; evlerimize yerleştirdik, size her türlü desteği sağladık ve sizi Muhâcirleri kendimize tercih ettik.”⁷⁵⁶ “... Ey Kureyşliler! Sizler Peygamberimizin kavmindensiniz; ancak bize göre az bir topluluksunuz...”⁷⁵⁷ Biz Allah'ın yardımcıları olmamız sebebiyle halkın yönetimi de ancak bize aittir⁷⁵⁸ sözleriyle biten bir konuşma yaptı. Ensâr'a göre; kendilerinin ilk

⁷⁵⁰ Vâkıdî, *Ridde*, s. 34, 35; İbn A'sem, I, 5.

⁷⁵¹ Vâkıdî, *Ridde*, s. 34, 35; İbn A'sem, I, 5; Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, III, 39.

⁷⁵² Taberî, II, 202.

⁷⁵³ Zorlu, s. 119, 120.

⁷⁵⁴ Vâkıdî, *Ridde*, s. 34, 35, 41; İbn Kuteybe, *el-Îmâme*, I, 16; Taberî, III, 221.

⁷⁵⁵ Vâkıdî, *Ridde*, s. 35, 36; Ya'kûbî, II, 123.

⁷⁵⁶ Vâkıdî, *Ridde*, s. 35, 36; İbn A'sem, I, 6; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1107.

⁷⁵⁷ Abdürrezzâk, V, 443; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 659; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 56; Belâzürî, *Ensâb*, II, 265; Taberî, III, 205.

⁷⁵⁸ Vâkıdî, *Ridde*, s. 35, 36; İbn A'sem, I, 6; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1107.

Müslüman olmaları, Hz. Peygamber ve Muhâcirlere kucak açmaları,⁷⁵⁹ Ensâr'ın İslâm'a faziletlerini anlatan âyetlerin olması,⁷⁶⁰ Ensâr'ı öven pek çok hadisin olması,⁷⁶¹ Hz. Peygamber'in vefât ederken yerine halef olarak hiçbir kimseyi bırakmamış olması,⁷⁶² İslâm uğrunda savaşmaları ve sayıca çok olmaları gibi özellikler Ensâr'ın hilâfeti için yeterli sebeplerdi.⁷⁶³

Hazrecli Sâbit b. Kays'ın konuşmasından sonra Hz. Ebû Bekir söz alarak cevap verdi. Hz. Ebû Bekir Allah'a hamd ve senâda bulunduktan sonra: "Ey Sabî! Vallahi Ensâr senin anlattığın gibidir, hiçbir kimse bunun aksini iddia edemez."⁷⁶⁴ Yüce Allah (cc) Muhammed (s.a.v.)'i hidâyet ve hak dinle göndermiştir. Allah (cc) onun davet ettiklerine sizleri ısındırmış ve boyun eğdirmiştir. Biz Muhâcirler, ilk Müslümanlarız. İnsanlar bizim ardımızdan İslâm'a girmişlerdir. Ku'ân'da sizden önce zikredildik.⁷⁶⁵ Biz Resûlullah'ın (s.a.v.) yakını ve akrabasıyız ve Araplar içinde insanların en soylusuyuz. Kureyş, bütün Arap kabileleriyle akrabalık kurmuştur. Bundan dolayı hilâfet Kureyş'ten birine daha uygundur.⁷⁶⁶ Yüce Allah, Kur'ân'da bizim hakkımızda; *'Bu yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan Allah'tan bir lütuf ve rıza arayarak, Allah'ın dinine ve peygamberine yardım eden fakir muhâcirler içindir. Onlar sadıkların ta kendileridir.'*⁷⁶⁷ *'Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sadıklarla beraber olun'*⁷⁶⁸ buyurmak suretiyle de sizin de sadıklar zümresine katılmanızı lütfetmiştir."⁷⁶⁹ Sizler, bizleri himaye ettiniz ve bizlere yardımcı oldunuz, ancak siz de bilirsiniz ki Araplar halîfeliğe sadece Kureyşli birini uygun göreceklendir; çünkü onlar, Arapların çok değer verip şerefli gördükleri yurdun sahibidirler ve İbrâhim'in (a.s) duâsına muhatap olan kimselerdir. Biz emirleriz sizler ise vezirlersiniz. Nitekim sizler, Hz.Peygamberin de vezirleri olmuştunuz...⁷⁷⁰ Hz. Ebû Bekir konuşmasına şöyle devam etti: "Yüce Allah,

⁷⁵⁹ Vâkıdî, *Ridde*, s. 35, 36; İbn A'sem, I, 5, 6; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1107.

⁷⁶⁰ Haşr, 59/9; Tevbe, 9/100, 117.

⁷⁶¹ Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr*, 2, 11; *Temennî*, 9; Müslim, *Fezâilu's-Sahâbe*, 176; Tirmizî, *Menâkıb*, 3903.

⁷⁶² Vâkıdî, *Ridde*, s. 35, 36; İbn A'sem, I, 5, 6; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1107.

⁷⁶³ Abdürrezzâk, V, 443; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 659.

⁷⁶⁴ Vâkıdî, *Ridde*, s. 36; İbn A'sem, I, 6; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1108.

⁷⁶⁵ Tevbe, 9/110, 117.

⁷⁶⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 23; M. Taberî, I, 236.

⁷⁶⁷ Haşr, 59/8.

⁷⁶⁸ Tevbe, 9/119.

⁷⁶⁹ Vâkıdî, *Ridde*, s. 36; İbn A'sem, I, 6; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1108.

⁷⁷⁰ Vâkıdî, *Ridde*, s. 35-37; İbn Sa'd, III, 182; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 13, 14.

Muhammed’i hidayet ve hak dinle göndermiştir. Sizlere layık olan bu işe sahiplenmemek ve bu konuda ihtilaf çıkarmamaktır. Allah’ın lütfettiği hayır konusunda kardeşlerinize haset etmekten uzak durmalısınız...”⁷⁷¹ “Ben, sizi Ebû Ubeyde veya Ömer’e bîat etmeye davet ediyorum ve her ikisini de bu işe lâyük görüyorum. Hangisini tercih ederseniz, ona bîat ediniz”⁷⁷² dedi. Bunun ardından Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde: “Hiçbir kimsenin senin üstünde olması uygun olmaz; çünkü sen, mağara arkadaşısin ve iki kişiden ikincisisin. Ayrıca Resûlüllah senin namaz kıldırmanı istemişti, bundan dolayı sen bu işe daha lâyüksin”⁷⁷³ dediler. Hz. Ebû Bekir’in yapmış olduğu konuşma uzlaşmacı ve ikna ediciydi. O, konuşmasında mantıklı deliller sunarak hilâfetin Kureyş’in hakkı olduğunu söylemiştir. Onun konuşmasında kabile nesebini gündeme getirmesi, muhataplarını etkileyici ve ikna edicidir. Çünkü onlar, nesep üstünlüğünü ve nesep yakınlığının önemini çok iyi biliyorlardı.⁷⁷⁴ Burada Hz. Ebû Bekir’in vurgulamaya çalıştığı Kureyş’in Hz. Peygamber ile akrabalığı hususu, hilâfet meselesinde önemli bir şart olarak görülüyordu. Hz. Ebû Bekir; Arapların Kureyş’in iktisadî, içtimaî, dinî ve kabile asabiyetinden dolayı ancak Kureyşli birini halife olarak tanıyabileceklerini söyledi.⁷⁷⁵ Gerçekten de Ensâr’ın İslâm’a hizmetlerine rağmen Kureyş’in siyasî gücüne ve Arap toplumları nazarındaki saygınlığına ulaşması mümkün değildi.⁷⁷⁶ Hz. Ebû Bekir’in hilâfet konusunda Muhâcirlerin hak sahibi olduğuna dair ikna edici delillerine rağmen Ensâr, hilâfeti Kureyş’e bırakmaya yanaşmıyordu. Özellikle Hazrecli Hubâb b. Münzir, bu konuda Ensâr’ın hak sahibi olduğunu ısrarla dile getirdi.⁷⁷⁷

Sâbit b. Kays’ın ardından Hz. Ebû Bekir’e cevap vermek üzere Hazrecli Hubâb b. Münzir söz aldı. Hubâb; bu konuda Muhâcirlerle yarışıklarını fakat babalarını ve kardeşlerini öldürdükleri bir kavmin, yönetimi ele geçirerek kendilerine

⁷⁷¹ Vâkîdî, *Ridde*, s. 36; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 23; İbn Ebi’l-Hadîd, II, 3; M. Taberî, I, 236.

⁷⁷² Vâkîdî, *Ridde*, s. 36; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 659; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 56; Buhârî, *Sahih*, III, 27; Belâzürî, *Ensâb*, I, 582; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1108.

⁷⁷³ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 8; Taberî, II, 243; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 247.

⁷⁷⁴ Demircan, *Haricilerin Siyasî Faaliyetleri*, İstanbul 1996, s. 57.

⁷⁷⁵ Vâkîdî, *Ridde*, s. 41; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 659; Taberî, III, 205; İbn A’sem, I, 10.

⁷⁷⁶ Zorlu, s. 131-133.

⁷⁷⁷ Vâkîdî, *Ridde*, s. 37, 38; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 24, 25; Taberî, III, 221; İbn A’sem, I, 7.

kin beslemelerinden endişe ettiklerini söyledi.⁷⁷⁸ Yine o; kendilerinin Muhâcirleri kıskanmadıklarını, onları sevip saydıklarını, hilâfet konusunda gelecek nesillerden endişeleri olduklarını bu yüzden ümmetin geleceği ve denge unsuru olarak Ensâr ve Muhâcir’den birer halîfe seçilmesini, bunun da böyle devam etmesini teklif etti.⁷⁷⁹ “Bir emir bizden olsun, bir emir de sizden olsun” teklifini Ensâr, kendi aralarında yaptığı ilk müzakerelerde; Kureyş’in Ensâr’ın halîfeliğine itiraz etmesi halinde Muhâcirler toplantıya gelmeden önce çözüm önerisi olarak Evsli biri tarafından gündeme getirilmişti.⁷⁸⁰ Hz. Ömer, bu konuşmaya karşılık: “Bu iş için Kureyş’ten biri uygundur. Araplar da ancak böyle birisini kabul edip sadece onun idaresini tanırlar...”⁷⁸¹ dedi. Hz. Ömer’in sözlerine karşılık Hubâb: “Ey Muhâcirler! Resûlullah (s.a.v.) sizden birini bir yere gönderdiği zaman, bizden de birini onunla gönderirdi. Bundan dolayı biz, bu işin de iki kişiye verilmesi gerektiğini talep ediyoruz. Bir emir bizden, bir emir de sizden olsun”⁷⁸² sözleriyle iki emir seçilme teklifini sürdürdü. Daha sonra Hazreclî Zeyd b. Sâbit: “Resûlullah Muhâcirlerdendi, imam (halîfe) da Muhâcirlerden olur. Biz de Resûlullah’ın yardımcıları (Ensâr’ı) gibi onların da yardımcılığı oluruz” deyince Hz. Ebû Bekir: “Allah sizi hayırla mükâfatlandırsın. Ey Ensâr topluluğu! Zeyd doğru söylemiştir. Sözünüzde sebat ediniz. Vallahi! Bundan sonra başka türlü konuşursanız sizinle anlaşamayız” dedi. Hz. Ebû Bekir’in bu sözlerinden sonra Zeyd, Hz. Ebû Bekir’in elini tutarak: “İşte dostunuz, ona bîat ediniz”⁷⁸³ dedi. Hz. Ebû Bekir konuşmasına devam etti ve Ensâr’ın faziletlerini anlatan ayetler ve hadisler okudu⁷⁸⁴ ve: “Resûlullah (s.a.v.)’ın: ... ‘Bütün insanlar bir vadi yolunu tutup gitseler, Ensâr da bir vadi yolunu tutup gitse, ben Ensâr’ın tuttuğu vadi yolunu tutarım.’ buyurduğunu biliyorsunuz.” Sonra Sa’d’a dönerek: ‘Ey Sa’d! Resûlullah’ın yanında oturduğun sırada, ‘Kureyş insanların yöneticisidir. İnsanların iyileri iyilerine uyarlar, kötülerini de kötülerin ardından

⁷⁷⁸ İbn Sa’d, III, 182; Belâzurî, *Ensâb*, II, 263; İbn Hacer, *Fethu’l-Barî*, XII, 153; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1108

⁷⁷⁹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 23, 24; İbn Ebi’l-Hadîd, II, 4; M. Taberî, I, 236, 237; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1108-1109.

⁷⁸⁰ Zorlu, s. 137.

⁷⁸¹ M. Taberî, I, 237; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1109.

⁷⁸² Vâkıdî, *Ridde*, s. 37, 38; Taberî, III, 220; İbn A’sem, I, 7; el-Hâkim, III, 80; M. Taberî, I, 236, 237, 239; Suyûtî, s. 89.

⁷⁸³ el-Hâkim, III, 80; Beyhakî, *Sünen*, VII, 143; M. Taberî, I, 239; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 218; Suyûtî, s. 89.

⁷⁸⁴ Yunus, 10/18; Zümer, 39/3.

giderler.’ buyurduğunu biliyorsun değil mi?”⁷⁸⁵ dedi. Sa’d b. Ubâde de: “Doğru söylüyorsun. Biz, vezirleriz siz de emirlersiniz” karşılığını verdi.⁷⁸⁶ Hz. Ebû Bekir konuşmasına şöyle devam etti: “Ey Ensâr! Ensâr’ın dindeki faziletini, İslâm’a girmek için gösterdikleri gayreti kimse asla inkâr edemez. Allah’ın dinine ve peygamberine yardım ettiğiniz için Allah sizden razı olmuş, size dinin yardımcıları (Ensâr) olarak isimlendirmiş ve bütün Ashâbı ve eşleriyle beraber Resûlünün size hicret etmesini temin etmiştir. İlk Muhâcirlerden sonra bizim yanımızda sizden daha aziz ve değerli hiçbir kimse yoktur. O halde biz emirleriz sizler de vezirlersiniz. Biz her konuda sizinle istişare edeceğiz ve siz olmadan hiçbir işe karar vermeyeceğiz.”⁷⁸⁷ “Ey Ensâr! Sizler hayır ve iyilik ehli kimselersiniz. Fakat bütün Araplar bu işi sadece Kureyş kabilesinin hakkı olarak görürler. Çünkü onlar yurt ve soy bakımından Arapların en üstünüdürler ve akrabalık açısından da Resûlüllah’ın en yakınıdır”⁷⁸⁸ dedi. Hz. Ebû Bekir bu konuşmasında; Ensâr’ı saf dışı bırakmadığı gibi Kureyş’i de iktidarın mutlak hâkimi yapmamaktadır. O, toplumsal barışı sağlayıcı ve sağduyulu yaklaşım göstermiş, Ensâr’a danışılmadan bir iş yapmayacaklarını ayrıca kararları beraber alacaklarını ifade ederek onları iktidarın ikinci ortağı yapmıştır. Hz. Ebû Bekir’in “Sizler vezirlersiniz” sözünden bu anlaşılmaktadır. Böylece Ensâr’ı ve Sa’d b. Ubâde’yi rahatlatmaya ve onların endişelerini gidermeye çalışmıştır.⁷⁸⁹ Hz. Ebû Bekir’in bütün konuşmalarına rağmen Hubâb, Ensâr’ın faziletlerini ve dine hizmetlerini anlattıktan sonra halîfeliğin Ensâr’da kalmasını eğer bu Muhâcirlerce kabul edilmezse: “Bir emîr sizden, bir emîr de bizden olsun” teklifini yineledi.⁷⁹⁰ Hubâb’ın bu görüşüne Evsli Üseyd b. Hudayr ile Hazrecli Beşîr b. Sa’d karşı çıkarak; bir ülkede iki başkanın olamayacağını söylediler.⁷⁹¹ Hubâb, bu itirazlar karşısında kendi tezini destekleyen bir şiir okudu.

“Ne diye İbn Hudayr bozgunculuk yapıyor?

Beşîr de bozgunculukta ondan hızlı koşuyor,

Ben şöyle deyince büyük bir olay oldu ey Beşîr,

⁷⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 56; Taberî, III, 203; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 31.

⁷⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 234.

⁷⁸⁷ Vâkıdî, *Ridde*, s. 37; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 24; Taberî, III, 220; İbn A’sem, I, 7.

⁷⁸⁸ Abdürrezzâk, V, 443; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 659; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 56; Belâzürî, *Ensâb*, II, 263; Taberî, III, 205, 206.

⁷⁸⁹ Ulaş, s. 69-70.

⁷⁹⁰ Vâkıdî, *Ridde*, s. 37, 38; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 24, 25; Taberî, III, 220; İbn A’sem, I, 7.

⁷⁹¹ Vâkıdî, *Ridde*, s. 38, 39; İbn A’sem, I, 7, 8.

Onlardan olsun bir emîr, bizden olsun bir emîr.”⁷⁹²

Hubâb’ın bu sözlerine Hz. Ömer; bir kında iki kılıç olamayacağını İslâm’a göre, imamın tek bir kişi olması gerektiğini, iktidarın iki kişi tarafından paylaşılmasının toplumun birliğini bozacağını, Arapların peygamber Ensâr’dan olmadığı için Ensâr’a yönetme yetkisini vermeyeceğini, bu yüzden Muhâcir ve Ensâr’ın üzerinde birleşeceği Kureyş’ten birinin halife olması gerektiğini söyledi.⁷⁹³ Bu konuda Hz. Peygamber’in: “İki halîfeye birden bîat edilirse, onlardan ikincisini katledin. Siz, bir kişinin etrafında toplanmışken bir başkası gelerek kuvvetinizi kırmak veya cemaatinizi bölmek isterse, onu öldürün”⁷⁹⁴ sözleri dile getirildi. Hubâb, Hz. Ömer’in sözlerine karşı; Ensâr’ın, ellerindekine sahip olmalarını, Muhâcirlerin sözlerini dinlememelerini, eğer isteklerinizi vermezlerse onların bu ülkeden sürülebileceklerini söyledi.⁷⁹⁵

Hz. Ömer, Ensâr’ın faziletlerini ve İslâm’a hizmetlerini bir bir anlattıktan sonra bütün Arapların Kureyş’in liderliğini kabul edeceğini söyledi. Ensâr’a: “Bu ümmet içinde ihtilafın öncüsü olmamanız gerekir. Ayrıca Allah’ın kendilerine bahşettiği bir hayır konusunda kardeşlerinize haset etmemelisiniz. Sonra Sa’d b. Ubâde bu iş (hilâfet) için uygun değildir”⁷⁹⁶ dedi. Hz. Ömer’in Sa’d’ın şahsına yönelik sözleri üzerine Sâbit b. Kays: “Ey Ömer! Bilakis Sa’d bu işe başkalarından daha uygun ve layıktır. Çünkü yurt onundur ve siz orada kalmaktasınız”⁷⁹⁷ dedi. Hz. Ömer’in Sa’d’ın şahsına yönelik sözlerine Hassân b. Sâbit şu şiirle karşı çıktı:

“İnkâr edemez Kureyş, dostumuz Sa’d’ın fazîletini,
Ben bugün asla söyleyemem sözün eğrisini.
Kureyş demişti ki iktidar bizimdir değil sizin,
Bu gün bu işe hiçbir kimse asla göz dikmesin.
Dedik ki onlara: getirin! Sizin olduğuna dair bir delil,
Uyalım ona, artık istemiyoruz asla başka bir kefil.
Resûlullah’tan sonra bununla ilgili bir belgeniz varsa,

⁷⁹² Vâkıdî, *Ridde*, s. 38, 39; İbn A’sem, I, 7, 8.

⁷⁹³ Vâkıdî, *Ridde*, s. 39; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 25; İbn A’sem, I, 8, 9; Taberî, III, 220.

⁷⁹⁴ Müslim, *İmâmet*, 60, 61; Bu konuda bkz. Ebubekir Sıddık Yücel, “İki Halifenin Bir Arada Bulunmaması Anlayışı”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, c:12, sy: 1, 1999, s. 44.

⁷⁹⁵ Vâkıdî, *Ridde*, s. 39; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 25, Taberî, III, 221; İbn A’sem, I, 8, 9.

⁷⁹⁶ Vâkıdî, *Ridde*, s. 39, 40; İbn A’sem, I, 9.

⁷⁹⁷ Vâkıdî, *Ridde*, s. 40; İbn A’sem, I, 9.

Bizim iddialarımızın o zaman hepsi çıkar boşa.
Yoksa sizin yanınızda böyle bir belge ve ahit,
Bedir ve Uhud ashâbı olur onun sahibi o vakit.
Siz, bu işe bizden daha layık değilsiniz, çünkü biz,
Medine'ye, güce ve sayıca üstünlüğe sahibiz.”⁷⁹⁸

Hz. Peygamber'in şairi Hazreclî Hassân b. Sâbit de Ensâr'ın hilâfete daha layık olduğunu dile getiren şiir okumasıyla gerginlik had safhaya ulaştı.⁷⁹⁹ M'an b. Adî ve Beşîr b. Sa'd konuşmalarıyla gerginleşen ortamı yumuşatmaya çalıştılar.”⁸⁰⁰ Ayrıca Beşîr, Ensâr'ın Sa'd b. Ubâde'yi halife seçmek için ısrar ettiklerini görünce: “... Biliniz ki Hz. Muhammed (s.a.v.) Kureys'tendir. Onun kavmi de bu işi üstlenmeye ve mirasını almaya herkesten daha çok hak sahibidir...”⁸⁰¹ dedi. Hz. Ebû Bekir, Beşîr'in bu konuşmasına karşı: “Çok doğru söylüyorsun. Allah sana merhamet etsin ve seni hayırla mükâfatlandırın”⁸⁰² dedi. Ebû Ubeyde söz alarak: “Ey Ensâr! Yardım edenler ve destekleyenlerin ilki olmuştunuz. Sakın bu davranışlarımızdan vazgeçerek ihtilaf edenlerin ilki olmayın”⁸⁰³ dedi.

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde'nin faziletlerini anlatıp⁸⁰⁴ bu ikisinden herhangi birine bât etmelerini önerdiği zaman⁸⁰⁵ her ikisi birden: “Hayır! Vallahi! Sen varken biz bu işi üstlenemeyiz, böyle bir işi yapmaktan Allah bizi korusun. Çünkü sen bu işe bizden daha layıksın. Bizden daha kıdemlisin, mal bakımından bizden daha zenginsin. Muhâcirlerin en faziletlisi, mağaradaki iki kişiden ikincisisin ve Resûlullah'ın namaz kıldırarak görevlendirdiği kişisin. Namaz ise İslâm'ın en faziletli rüknüdür...”⁸⁰⁶ dediler. Hz. Ömer bir hutbesinde,⁸⁰⁷ o

⁷⁹⁸ Vâkıdî, *Ridde*, s. 40, 41; İbn A'sem, I, 9.

⁷⁹⁹ Vâkıdî, *Ridde*, s. 40, 41; İbn A'sem, I, 9.

⁸⁰⁰ Vâkıdî, *Ridde*, s. 41; Taberî, III, 221; İbn A'sem, I, 9,10; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1109.

⁸⁰¹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 26; Taberî, III, 221.

⁸⁰² Vâkıdî, *Ridde*, s. 41; İbn A'sem, I, 10.

⁸⁰³ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 25; Ya'kûbî, II, 123; Taberî, III, 221.

⁸⁰⁴ Vâkıdî, *Ridde*, s. 36; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 659; İbn Sa'd, II, 269; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 23; İbn A'sem, I, 6, 7; M. Taberî, I, 236.

⁸⁰⁵ Vâkıdî, *Ridde*, s. 36; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 659; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 56; Buhârî, *Sahih*, III, 27; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1108.

⁸⁰⁶ Vâkıdî, *Ridde*, s. 41; Abdürrezzâk, V, 443; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 659; İbn Sa'd, II, 269; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 56; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 23; Taberî, III, 221; İbn A'sem, I, 10; İbn el-Hadîd, II, 3; M. Taberî, I, 234.

⁸⁰⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 309.

ortamda karışıklık çıkmasın diye bunu Ensâr'ı ikna için kullandığını ifade etmiştir.⁸⁰⁸ Onlar; Hz. Ebû Bekir'in her yönden bu makama daha layık olduğunu söylediler ve ardından Hz. Ömer: “Aksine sana bîat edeceğiz. Sen bizim efendimizsin, en hayırlımızsın ve aramızda Resûlüllah'ın en çok sevdiği kişisin”⁸⁰⁹ dedi.

Hz. Ebû Bekir'in Ebû Ubeyde ve Hz. Ömer'den birine bîat edin sözleri toplantıda bir gürültü oluşturdu. Tartışmanın boyutunun başka yere gideceğini ve işin büyüyeceğini anlayan Hz. Ömer yüksek ve gür sesle Hz. Ebû Bekir'e dönerek: “*Uzat elini ey Ebû Bekir! Sana bîat edeyim*”⁸¹⁰ diye bağırdı. Hz. Ebû Bekir ise: “Hayır, ey Ömer! Ben sana bîat edeceğim. Çünkü sen, bu iş için benden daha güçlüsün”⁸¹¹ dedi. Fakat Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in tutarak açarak: “Benim gücüm senin gücün ve faziletinle beraberdir”⁸¹² diyerek bîat etti. Başta Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde olmak üzere orada bulunan Muhâcir ile Ensâr, Hz. Ebû Bekir'e bîat ettiler.⁸¹³ Ensâr'ın sebep olacağı yönetim krizi böylece çözülmüş, Müslümanların Hz. Peygamber'den sonraki yöneticisi de seçilmiş oldu.⁸¹⁴ Bazı rivâyetlerde ise Beşîr b. Sa'd'ın: “Vallahi benden önce ona kimse bîat edemez”⁸¹⁵ diyerek ilk bîat eden kişi olduğu aktarılmaktadır. Hazrec'den Beşîr b. Sa'd, Hz. Ebû Bekir'e bîat ettiği zaman Hubâb b. Münzir: “Ey Beşîr b. Sa'd! Neden istemediğin halde bu işi yaptın? Amcaoğlunun (Sa'd. b. Ubâde'nin) emirliğini mi kıskandın?” dedi. Beşîr b. Sa'd ise: “Hayır! Vallahi ben, Allah'ın Kuryeşlilere lutfettiği bir hak üzerinde onlarla çekişmeyi ve tartışmayı uygun görmedim”⁸¹⁶ sözleriyle karşılık verdi. Rivâyetler Beşîr'in bu konuşmayı Sa'd b. Ubâde'yi çekemediğinden, kıskandığından ve hilâfetine engel olmak için yaptığını belirtmektedir.⁸¹⁷ Beşîr b. Sa'd'ın kendi kabilesinden Sa'd b. Ubâde'yi kıskandığı ve ona haset ettiği için böyle bir konuşma yapmış olması, insan fitratı çerçevesinde bakıldığında mümkün gözükmemektedir.⁸¹⁸ Ancak Beşîr'in o günün şartlarını ve

⁸⁰⁸ Muhsin Abdu'n-Nâzır, *Mes'ele'tü'l-Îmâme*, Beyrut ts., s. 41.

⁸⁰⁹ İbn Sa'd, II, 269; Buhârî, *Sahih*, IV, 194; M. Teberî, I, 235.

⁸¹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 660; Buhârî, *Sahih*, III, 27; Taberî, III, 203.

⁸¹¹ Vâkıdî, *Ridde*, s. 37; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 660; İbn Sa'd, II, 269.

⁸¹² Vâkıdî, *Ridde*, s. 37; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 660; İbn Sa'd, II, 269.

⁸¹³ Vâkıdî, *Ridde*, s. 37; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 660; İbn Sa'd, II, 269; İbn Kuteybe, *el-Îmâme*, I, 16, 17; İbn A'sem, I, 7; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1108.

⁸¹⁴ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, II, 37.

⁸¹⁵ Vâkıdî, *Ridde*, s. 42; İbn Sa'd, III, 182; Taberî, III, 221.

⁸¹⁶ Vâkıdî, *Ridde*, s. 42; İbn Kuteybe, *el-Îmâme*, I, 26; Taberî, III, 221; İbn A'sem, I, 10; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 193, 194.

⁸¹⁷ İbn Kuteybe, *el-Îmâme*, I, 25-26.

⁸¹⁸ Zorlu, s. 155.

gerçeklerini göz önünde bulundurarak böyle bir konuşma yaptığı görülmektedir. Bîatın gerçekleşmesinden sonra bir Muhâcir şöyle demiştir:

“Övgüyü hak eden kişilere edilir teşekkür,
Tartışma bitti, Sıddık’a bîat edildi çok şükür.
Yaptığı işler hiçbir netice getirmede Sa’d’a,
Bir ümit bulmuştu önündeki yanan ışıktı.
Ensâr onu reis yapacaktı başlarına,
Ebû Ubeyde ve aynı arzuyu taşıyan diğerleri,
İstikrar uğruna çalışıp döktüler terleri...”⁸¹⁹

Hiz. Ebû Bekir’e bîat esnasında kalabalık Sa’d’ın üzerinden atlayarak bîat ederken Ensâr’dan biri: “Dikkat edin! Sa’d’ı çiğneyip öldüreceksiniz durun!” dedi. Hiz. Ömer: “Onu öldürün, Allah onu kahretsin. Çünkü o fitne ve kötülüğün başıdır...”⁸²⁰ dedi. Hiz. Ömer ile Sa’d birbirlerine kırıcı sözler söylediler. Sa’d b. Ubâde, Hiz. Ömer’in sakalından tuttu, bunun üzerine Ömer de: “Vallahi sakalımdan bir kıl koparırsan suratını dağıtırım” dedi. Sa’d ise: “Eğer ayağa kalkarsam sen ve arkadaşların kaçacak delik arayacaklar ve seni de kavminin yanına Mekke’ye göndereceğim”⁸²¹ dedi. Halîfenin belirlendiği toplantıda meydana gelen bu tür tartışmalar, her ne kadar Hiz. Peygamber’in terbiyesi altında yetişmiş olsalar da ashâbın ileri gelenlerinin bazılarında hâlâ kabile rekâbetinin varlığına işaret etmektedir.⁸²² Hiz. Ömer ile Sa’d’ın çekişmesini gören Hiz. Ebû Bekir: “Ey Ömer! Yavaş ol! Böyle bir ortamda yumuşak davranman daha etkili olur” dedi. Hiz. Ömer de Sa’d b. Ubâde’yi serbest bıraktı. Ancak Sa’d konuşmaya devam etti: “Ah gücüm olsa da kalkabilsem, öyle bir kükrer ve haykırırdım ki, sen ve arkadaşların kaçacak delikler arardınız. Vallahi o zaman seni yöneten değil yönetilen topluma katardım” dedikten sonra kendisinin oradan götürülmesini istedi, yakınları da onu evine taşıdılar.⁸²³ Hiz. Peygamber hayatta iken de Ashâb arasında zaman zaman böyle tartışmalar olmuş ve Hiz. Peygamber sahabeyi yatıştırmıştır. Benî Mustalik Gazvesi

⁸¹⁹ Vâkıdî, *Ridde*, s. 43, 44; İbn A’sem, I, 11, 12.

⁸²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 660; İbn Sa’d, III, 616; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 156; Belâzürî, *Ensâb*, II, 263; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 26; Taberî, III, 223; İbn Abdirabbih, *el-İkdu’l-Ferîd*, V, 12; İbn Hibbân, *Sahih-u İbn-i Hibbân*, II, 150; M. Taberî, I, 234.

⁸²¹ Taberî, III, 222, 244.

⁸²² Zorlu, s. 193-196.

⁸²³ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 26, 27; Taberî, III, 222, 244.

ve İfk olayı sonrasında meydana gelen tartışmalarda sahabe birbirlerine karşı kırıcı sözler kullanmışlardı. Hz. Ömer'in bu kadar itiraz etmesi, onu fitne ehli olarak görmesi ve onun öldürülmesini istemesi düşündürücüdür. Hz. Ömer, hilâfetin Sa'd b. Ubâde'ye geçmesiyle yönetimde kargaşa ve anarşi çıkmasından korktuğu için böyle davranmış olabilir. Ayrıca Arapların Kureyş'in dışındaki bir kabilenin idaresini tanımayacağını düşündüğünden dolayı aşırı tepki vermiş olabilir.

Hz. Ebû Bekir, Sa'd'a bir elçi göndererek bîat etmesini istedi. Bu isteğe Sa'd: "İyi bilin ki Allah'a yemin olsun ki sadağımdaki bütün okları atmadıkça, mızrağımın ucunu kanla boyamadıkça gücümün yettiği kadar kılıcımla vuruşmadıkça ve aile fertlerimin yanı sıra kabileden bana tabi olanlarla size karşı savaşmadıkça asla bîat etmeyeceğim. Allah'a yemin ederim ki bütün insanlar ve cinler sizinle beraber olsalar, Rabbime varıp hesabımı görünceye kadar size bîat etmeyeceğim" dedi. Hz. Ömer, Sa'd için: "O bîat edinceye kadar onu bırakma!" şeklinde karşılık verdi. Orada bulunan Beşîr b. Sa'd ona yumuşak davranılmasını ve onun serbest bırakılması tavsiyesinde bulundu.⁸²⁴

Evsliler, hilâfetin Kureyşli birine geçmesine sevinmişlerdi. Evsli Üseyd b. Hudayr: "Vallahi eğer bu hilâfet Hazrec'e bir kere geçerse, bize ebediyen geçmez. Üstünlük hep onlarda kalırdı. Kalkınız ey Evsliler! Ebû Bekir'e bey'at ediniz"⁸²⁵ dedi. Bunun üzerine Evsliler, Hz. Ebû Bekir'e bîat ettiler.⁸²⁶

Ensâr'dan Sa'd'ın halîfe seçilmesi için en çok çabalayan Hazrecli Hubâb b. Munzir'di. Bütün çabaları boşa giden Hubâb, Ensâr'ın Ebû Bekir'e bîat ettiğini görünce kılıcına davrandı. Bunu gören ashâb onun üzerine atlayarak kılıcını elinden aldı. Hubâb: "Ey Ensâr! Beni sakinleştirerek yapacağınızı yaptınız. Vallahi öyle santıyorum ki, sizin nesliniz, onların oğullarının kapıları önünde duracaklar ve onlara el açıp dilenecekler, onlar ise bir su dahi vermeyecekler" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: "Ey Hubâb Bizden mi korkuyorsun?" deyince Hubâb: "Hayır senden korkmuyorum, fakat senden sonra gelecek kimselerden korkuyorum ve endişe duyuyorum" dedi. Hz. Ebû Bekir: "Eğer sana ve dostlarına böyle yapılırsa, bize o zaman itaat etmen gerekmez" dedi. Onun bu sözleri hilâfetin devamlı Kureyş'te

⁸²⁴ İbn Sa'd, III, 616; Taberî, III, 222, 223.

⁸²⁵ Taberî, III, 203; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 8; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 194.

⁸²⁶ Taberî, III, 221, 222; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 194.

kalmayacağını bir delili olarak görülebilir. Bunun üzerine Hubâb: “Ah keşke böyle olsa ey Ebû Bekir! Ben ve sen ayrılıp gidince, zulmedecek kişiler gelecektir”⁸²⁷ karşılığını verdi. Hubâb’ın kılıcına sarıldığını gören şâir Hâris b. Hişâm ortalığı yumuşatmak için şu mısraları dile getirdi.

Ey iffetli kişi! Haydi, kılıcını kınına koy,
Tartışma bitti, Ensâr da bîat etti boy boy.
Onlar Muhammed’e yardım ettiler hemen,
Bütün insanlar onu inkâr ederken.
Feda ettiler canlarını, paylaştılar mallarını,
Açtılar yurtlarını, bahşettiler akarlarını.
Nerde ise Sa’d’ı getireceklerdi hilâfete,
Kalpler kaymış, gözler dönmüş bir halde.
Ey Sa’d! Ey Benî Ubâde’nin Sa’d’ı vaz geç ondan,
Nasibin hiç yokmuş anlaşılın bundan.
Nefsin boşu boşuna sürükledi bu işin peşinden,
Sana yakışmaz bu iş! Helak olacaksın emelin yüzünden.
Hilâfet Kureyş’indir, sizin değil gerçekten,
Aramızda yeriniz ve yurdunuz var ezelden.⁸²⁸

Ensâr ardarda Hz. Ebû Bekir’e bîat edince⁸²⁹ Sa’d b. Ubâde ve Hazrecliler bu işte başarılı olamadıkları için hayal kırıklığına uğramışlardır. Kays b. Sa’d’a babasının neden halîfe seçilemediği sorulduğunda o, babasının iyi bir siyaset izlediğini fakat onu çekemeyen bir kişinin babasının halîfeliğine engel olduğunu belirtmiştir.⁸³⁰ Ona göre babasının halîfeliğini engelleyen Hz. Ebû Bekir’e ilk bîat edenlerden biri olan Hazrecli Beşîr b. Sa’d’dır.⁸³¹

Benî Eslem kabilesinin bütün fertlerinin bîat ettiğini gören Hz. Ömer: “Eslem’in bîatını gördüğümde zafere ulaştığımızı kesin olarak inandım”⁸³² demiştir. Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir’in halîfe seçilmesinde önemli rol oynamıştır.⁸³³ Hz.

⁸²⁷ Vâkıdî, *Ridde*, s. 42; Taberî, III, 223; İbn A’sem, I, 10, 11.

⁸²⁸ Vâkıdî, *Ridde*, s. 42, 43; İbn A’sem, I, 11.

⁸²⁹ Vâkıdî, *Ridde*, s. 42, 43; İbn A’sem, I, 11.

⁸³⁰ Belâzürî, *Ensâb*, III, 285; İbn Abdîrabbih, IV, 338; Ayar, “Kays b. Sa’d”, *OMÜİFD*, s. 120.

⁸³¹ İbn Kuteybe, *el-İmâme* I, 16; Belâzürî, *Ensâb*, II, 260, 263; Taberî, III, 222.

⁸³² Taberî, III, 222.

⁸³³ Azimli, “Sa’d b. Ubâde,” *DİA*, XXXV, 377, 378.

Peygamber defnedilmeden Hz. Ebû Bekir halîfe seçildi. Hz. Ebû Bekir'e Sakîfetü Benî Sâide gölgeğinde Pazartesi günü bîat edildikten sonra ashâb dağıldı. Ertesi günü (Salı) Mescid-i Nebevî'de halkın tekrar bîatı alındı.⁸³⁴ Hz. Ali, halîfe seçilen Hz. Ebû Bekir'e bir müddet tepki gösterdikten sonra bir iki ay içinde bîat ederek mürtetlere karşı halîfeye destek vermiştir.⁸³⁵

Sakîfetü Benî Sâide gölgeğinde Ensâr Hz. Ebû Bekir'e bîat ederken, Mescid-i Nebevî'de Haşimîler ile Zübeyr b. Avvâm Hz. Ali'nin etrafında, Emevîler Hz. Osman'ın etrafında, Zühreoğulları Sa'd b. Ebî Vakkas ve Abdurrahman b. Avf'ın etrafında toplandılar. Bu durumu gören Hz. Ömer onlara: “Niçin böyle acayip bir şekilde halkalanmış olarak görüyorum sizleri?” diye sordu ve peşinden de kendisinin ve Ensâr'ın Ebû Bekir'e bey'at ettiklerini, mescittekilerin de bîat etmelerini söyledi. Bunun üzerine Hz. Osman ile Emevîler; Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Abdurrahman b. Avf ile Zühreoğulları kalkıp bey'at ettiler. Fakat Hz. Ali, Abbas, Fadl b. Abbas, Zübeyr b. Avvâm ve Hâşimoğulları'ndan bazıları bey'atı geciktirdiler.⁸³⁶ Sakîfetü Benî Sâide'de halîfe seçiminde bîat etmeyen⁸³⁷ Sa'd b. Ubâde, umumu bîata da katılmamıştır.⁸³⁸ Sa'd'ın kabilesi Hazrec bîat ettiği için onun bîat etmemesi önemsenmemiştir.⁸³⁹ Sakîfetü Benî Sâide'de kalabalık olan Ensâr, Hz. Ebû Bekir'i desteklemiştir,⁸⁴⁰ Ensâr ve Muhâcir'in onayını alan Hz. Ebû Bekir halîfe seçilmiştir.⁸⁴¹

2.3. Seçimden Sonra Sa'd b. Ubâde

Hz. Ebû Bekir, hilâfetinde Sa'd'a: “Kabilen ve diğer insanlar bana bîat etti, gel sen de bîat et” dedi. O ise halîfeye asla bîat etmeyeceğini belirtmiş olması üzerine ona güç kullanmayı düşünen Hz. Ebû Bekir, Ensâr'dan Beşîr b. Sa'd'ın uyarı ve

⁸³⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 660; İbn Sa'd, III, 186; Belâzurî, II, 242; Ya'kûbî, II, 127; Mes'ûdî, II, 304; Taberî, III, 200; Kapar, “Bey'ât”, *SÜİFD*, s. 44; Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 64.

⁸³⁵ Taberî, II, 255. Adnan Demircan; Hz. Ali'nin bîat konusunda zorlandığı görüşünü doğru bulmayı onun bîatının toplumsal tepkiden dolayı geciktirildiğini söylemektedir. (Adnan Demircan, *Ali-Muâviye Kavgası*, İstanbul 2010, s. 40.)

⁸³⁶ Ya'kûbî, II, 124; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 28-30; Taberî, III, 202; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 331; İbn Ebi'l-Hadîd, II, 5.

⁸³⁷ İbn Sa'd, III, 616; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 10.

⁸³⁸ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 28, 29; Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb ve Me'âdinu'l-Cevher*; nşr., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır 1964, III, 25, 26.

⁸³⁹ Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 64.

⁸⁴⁰ Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliyye Çağı*, Ankara, 1971, s. 100; Akbulut, *Kelami Problemler*, s. 46.

⁸⁴¹ Azimli, *Dört Halîfeyi Farklı Okumak-4 Hz. Ali*, Ankara, 2014, s. 32; Azimli, “Sa'd b. Ubâde”, *DİA*, XXXV, 377.

tavsiyesiyle bu kararından vazgeçmiştir.⁸⁴² Taberî, Sa'd b. Ubâde'nin Hz. Ebû Bekir'e: "Sen ve kavmin beni bîat etmeye zorladınız" diye serzenişte bulunduğunu rivâyet etmektedir.⁸⁴³ Bu ifadeden anlaşılıyor ki Hazreclilerin önemli bir kısmı Sakîfetü Benî Sâide'de bîat etmiştir. Çünkü kendileri böyle bir eylemi gerçekleştirmemiş olsalardı, Sa'd'ı bîat için ikna etmeye çalışmazlardı.⁸⁴⁴ Bîat etmeyen Hazrec reisi Sa'd b. Ubâde'nin bîate zorlanacağını duyan Hazrecli Beşîr b. Sa'd'ın, Hz. Ömer'e; 'Onun inatlaştığını; onu, ailesini ve kabilesini öldürseniz bile bîat etmeyeceğini, onu bu konuda serbest bırakmaları' tavsiyesinde bulunmuş,⁸⁴⁵ bîat için baskı yapıldığı takdirde, kabile asabiyetiyle karşı çıkılacağını bildirmiştir. Beşîr b. Sa'd'ın tavsiyesini dikkate alan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer, Sa'd'ı bîat konusunda serbest bırakmışlardır.⁸⁴⁶ Sa'd'a bîat konusunda herhangi bir baskı yapılmaması nedeniyle Ensâr'ın asabiyet gayretiyle harekete geçme ihtimali de ortadan kalkmıştır. Sa'd b. Ubâde, bu olaydan sonra evine çekilmiş, cemaatten ve cemiyetten uzak bir hayat yaşamaya başlamıştır.⁸⁴⁷ Gerek muhalefette kalması, gerekse yaşlılığı ve hastalığı sebebiyle kendisine ilk iki halîfe döneminde her hangi bir görev verilmemiştir.⁸⁴⁸

Hz. Ömer, hilâfeti zamanında Sa'd ile karşılaşınca: "Ey Sa'd bak hele!" diye seslendi. Sa'd b. Ubâde de: "Buyur, ey Ömer!" diye karşılık verdi. Ömer: "Bak sen saygın bir kişinin öyle değil mi?" deyince Sa'd: "Evet öyleyimdir. Ancak bu iş (hilâfet) sana geçmiştir. Vallahi senin arkadaşını (Ebû Bekir'i) senden daha çok severdim ve senin yakınında olmaktan da hoşlanmıyorum" diye karşılık verdi. Hz. Ömer ise: "Komşusunun yakınında bulunmaktan hoşlanmayan çekip gider." dedi. Sa'd' ise: "Şunu iyi bilesin ki yakında senden daha hayırlı olan birinin yanına gideceğim" sözleriyle karşılık verdi. O, çok sürmeden Havran'a gitti ve orada vefât etti.⁸⁴⁹

⁸⁴² İbn Sa'd, III, 616.

⁸⁴³ Taberî, III, 220.

⁸⁴⁴ Parlak, "Sakife'deki Halîfe Adayları", *İSTEM*, s. 126.

⁸⁴⁵ İbn Sa'd, III, 616; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 17; Taberî, III, 222, 223.

⁸⁴⁶ İbn Sa'd, III, 616; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 17; Belâzürî, *Ensâb*, I, 583.

⁸⁴⁷ Taberî, III, 222; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 14.

⁸⁴⁸ Parlak, "Sakife'deki Halîfe Adayları", *İSTEM*, s. 128.

⁸⁴⁹ İbn Sa'd, III, 616, 617; Mes'ûdî, II, 307, 308; Ziriklî, III, 85; Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV, 377.

Sa'd b. Ubâde'nin Medine'den ne zaman ayrıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak onun Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk aylarında Medine'de yaşadığı, daha sonra Dımaşk taraflarına giderek Havran bölgesindeki Meniha köyünde vefât ettiği bilinmektedir.⁸⁵⁰ Sa'd, Medine'de bulunduğu süre içerisinde ilk iki halîfeye bîat etmemiş ama bu esnada fitneye sebep verecek bir davranışta da bulunmamıştır.⁸⁵¹ Sa'd b. Ubâde'nin Dımaşk tarafına cihat için gittiği rivâyeti de bulunmaktadır.⁸⁵²

Sa'd b. Ubâde'nin Şam'a gitmeyi seçmesinin sebebi konusunda Hz. Ömer ile aynı şehirde kalmak istememesi,⁸⁵³ Şam tarafına cihat için gitmesi,⁸⁵⁴ gibi rivâyetler vardır. Ancak o, bir kabilenin lideri olarak bu durumu hazmedememiş, gurur ve inadının esiri olarak gurbette vefât etmiştir. Hazrec'in efendisi Sa'd b. Ubâde'nin bu tavrını iktidara hazırlanmış ve son anda bunu kaybetmiş bir insanın doğal tepkileri olarak değerlendirmek gerekir.⁸⁵⁵

2.4. Halîfe Seçimi Sonrası Olaylar

Halîfe seçiminde Evs ve Hazrec arasındaki rekâbet, halîfenin Kureyş'ten seçilmesini kolaylaştırmış olduğuna daha önce değinmiştik. Hazrec, Ensâr'ın adayı Sa'd b. Ubâde'nin seçtirilmesi için iyi bir çalışma yapmış ancak Evs'in destek vermemesi palanlarının gerçekleşmesine mâni olmuştur. Evsliler, Sa'd b. Ubâde gibi liderlik vasfı güçlü adamlarının olmamasından dolayı halîfenin Hazrecilerden seçilmesine sıcak bakmamışlardır.⁸⁵⁶ Evs kabilesinin Hz. Ebû Bekir'i desteklemesi sebebiyle Hazrec'ten Sa'd b. Ubâde halîfe seçilememiştir.

⁸⁵⁰ İbn Sa'd, VII, 390; Taberî, II, 244; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 277.

⁸⁵¹ İbn Teymiyye, Sa'd b. Ubâde'in bîat ettiğini, bunun da hemen Sâideoğulları çardağında gerçekleştiğini söylemektedir. (Takiyüddin İbn Abdülhalim el-Harrânî İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye*, Beyrut ts. I, 186; Ağırakça, *Hiz. Ebû Bekir Devri*, s. 66.) Onun bîat ettiği ile ilgili rivâyetler hayatıyla uyum sağlamamaktadır. (Azimli, *Hiz. Ebû Bekir*, s. 68, 69.) Sa'd, halîfeye muhalefetini vakit namazlarına ve cuma namazlarına katılmayarak, onlarla oruç tutmayarak ve hacca gitmeyerek göstermiştir. (Taberî, II, 244; İbnü'l-Cezvî, *el-Muntazam*, IV, 68.)

⁸⁵² İbn Sa'd, III, 616; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 27, 28; Taberî, III, 222-223; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 356; M. Taberî, I, 241-242.

⁸⁵³ Taberî, II, 244.

⁸⁵⁴ İbn Sa'd, III, 616, 617; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 10; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe* II, 356; M. et-Taberî, II, 216.

⁸⁵⁵ Zorlu, s. 178.

⁸⁵⁶ Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 69.

Sakîfetü Benî Sâide toplantısında Muhâcirler halîfenin Kureyş'ten, Ensâr ise kendilerinden seçilmesini istediler. Ensâr'dan Hubâb b. Münzir ise halifenin kendilerinden seçilmemesi halinde iki halîfe seçilmesini talep etmiştir. Haşimoğulları bu toplantıda bulunmasalar da Hz. Ali'nin halîfeliğini arzuluyorlardı.⁸⁵⁷ Burada Hubâb b. Münzir'in görüşü reddedildi. Ensâr'ın görüşü tarihe karıştı. Hz. Ali'nin taraftarlarının görüşleri bir süre yatıştı. Sakîfetü Benî Sâide toplantısında yapılan serbest tartışmalar sonucunda ilk halîfe Kureyş'ten seçildi.⁸⁵⁸ Sakîfetü Benî Sâide toplantısında şu ilkeler üzerinde ittifak edilmiştir: Ümmetin başına birinin geçmesi, iki halîfe olmaması, halîfenin Kureyş'ten olmasıdır.⁸⁵⁹

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde sürece müdahale etmemiş olsalardı, Sa'd b. Ubâde muhtemelen Sakîfetü Benî Sâide'de halîfe seçilekti. Fakat Müslümanların tamamının bîatını alması ve hilâfeti sorunsuz olarak sürdürmesi muhtemelen o kadar da kolay olmayacaktı. Sakîfe'de Muhâcirlerin müdahalesi karşısında seçilememiş olması bunun bir göstergesi sayılabilir.⁸⁶⁰ Sakîfetü Benî Sâide'de Sa'd b. Ubâde, İslâm devletinin başına geçseydi daha mı başarılı olurdu? Eğer Sa'd, halîfe seçilseydi, Medine'deki İslâm birliği ciddi bir tehlike ile karşılaşabilirdi. Evs ve Hazrec arasındaki rekâbet, bunu bize göstermektedir. Kureyş arasındaki tartışma, Ensâr arasında başlayabilirdi. Hz. Ebû Bekir'in halîfe seçilmesi Ensâr arasında çıkabilecek bir çatışmayı önlemiş, Kureyş arasında çıkabilecek bir çatışmayı da geciktirmiştir.⁸⁶¹ Toplantıda Sa'd b. Ubâde'ye bîat edilseydi, Hz. Ömer'in ifade ettiği gibi fitne çıkabilir, İslâm birliği dağılabilirdi.⁸⁶²

Sakîfetü Benî Sâide toplantısında konuyla ilgili vahye dayalı bir şey konuşulmaması bu toplantının dinî değil siyasî olduğunu göstermektedir.⁸⁶³ Bîatın Kureyş adına gerçekleşmesinde Ensâr'ı oluşturan Evs ve Hazrec arasında geçmişe dayanan ihtilafın rolü vardır. Gerçekten de hilâfetin Ensâr'ın hakkı olduğu kanaatini; Sa'd b. Ubâde, Huzeyme b. Sâbit; Sâbit b. Kays, Hubâb b. Münzir, Hassan b. Sâbit

⁸⁵⁷ Hatiboğlu, "Saltanata Karşı Hadis" *AÜİFD*, No:113, Ankara 1973, s. 273.

⁸⁵⁸ Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 65.

⁸⁵⁹ Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 66.

⁸⁶⁰ Parlak, "Sakîfe'deki Halîfe Adayları", *İSTEM*, 128-129.

⁸⁶¹ Akbulut, *Kelami Problemler*, s. 63-64.

⁸⁶² Taberî, II, 201; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 189.

⁸⁶³ Rayyis, s. 59; Akbulut, *Kelami Problemler*, s. 89; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, İstanbul 1994, XI, 106; Hasan Onat, "Mezheplerin İnanç Esaslarının Sistemleşmesinde Kur'an'ın Rolü", 1. *Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı, 1-3 Nisan, Ankara 1993, s. 423.

gibi şahıslar savunmuşlardır.⁸⁶⁴ Ancak Ensâr'dan halife adayı olarak Sa'd b. Ubâde gösterilince, Evslilerin çoğunluğu halifenin Kuryş'ten birinin olmasını Hazrec'ten olmasına tercih etmişlerdir.⁸⁶⁵ Evs'in bu konuda pasif davranmasının sebeplerine gelince; Hazrec'e göre güç bakımından zayıf olması, iki kabile arsında geçmişe dayanan rekâbet, kabile asabiyeti, Kureyş üstünlüğü ve halife adayının kendilerinden olmaması en önemli etkenlerdendir.⁸⁶⁶

Hz. Ömer, daha sonraları ilk halife seçimini değerlendirirken: "Vallahi o günün içinde bulunduğumuz şartlarında Hz. Ebû Bekir'e bey'at etmekten daha iyi bir seçenek yoktu. Şayet bey'at vuku bulmadan oradan ayrılıydık, onlar (Ensâr) içlerinden birisi seçecekti. Bu durumdan endişe duyduk. Zira bu takdirde ya biz onlara gönülsüz olarak bey'at edecektik veya muhalif kalacaktık, bunun sonu da anarşi idi"⁸⁶⁷ sözleriyle öz eleştiride bulunmuştur. Hz. Ömer, ihtilafın tehlikeli hâl almasından endişe ettiğini bu yüzden işi orada çözmeye çalıştığını ve herkesin üzerinde anlaşabileceği Hz. Ebû Bekir'in seçilmesi için çaba sarf ettiğini söylemiştir.⁸⁶⁸ Ayrıca bu seçimin aceleyle getirilerek yapıldığını da dile getirmiştir.⁸⁶⁹ Çünkü o günün şartları seçimin böyle yapılmasını gerekli kılıyordu.⁸⁷⁰ Burada Hz. Ömer'in siyasi dehâsı ortaya çıkmaktadır.

Sakîfetü Benî Sâide toplantısında, Arap riyâsetine dayalı idarî, siyasi ve içtimaî bir toplantı yapılmıştır.⁸⁷¹ Hilâfet tartışması liyakat sahibi olan bir lider seçimi üzerine odaklanmıştır.⁸⁷² Câhiliye döneminde kabile başkanı seçiminde aranan özellikler, Hz. Ebû Bekir'de vardır. O günün şartlarında Hz. Ebû Bekir gibi kararlı, ileri görüşlü ve ne yapacağını bilen birinin hilâfete adaylığı, Kureyş

⁸⁶⁴ Zorlu, s. 108, 112, 124, 127, 136, 152.

⁸⁶⁵ Fırlalı, "Hariciliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler", *AÜİFD*, XX, 223.

⁸⁶⁶ Zorlu, s. 105, 106, 124.

⁸⁶⁷ Abdürrezzâk, V, 439-45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 55; Buhârî, *Hudûd* 86/31.

⁸⁶⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 308, 309; Taberî, II, 446; Hamîdullah, *İslâm Müesseselerine Giriş*, s. 92.

⁸⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 308, 309; Taberî, II, 446; Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir Devri*, 35; Azimli, *Dört Halîfeyi Farklı Okumak-2, Hz. Ömer*, Ankara 2013, s. 35, 36.

⁸⁷⁰ Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, I, 210.

⁸⁷¹ *DGBİT*, II, 25; Hizmetli, "Câhızın İmâmet Anlayışı", *AÜİFD*, Ankara, 1983, XXVI, 687; Recai Galip Okandan, *Umumî Amme Hukuku*, İstanbul 1968, s. 32.

⁸⁷² Atalan, "Hilâfet Tartışmaları", s. 56.

tarafından kabul görmüştür. Ayrıca o, Dâru'n-Nedve'de diyetlerin ödenmesi ve zararların tespitini yapma (Eşnâk) görevini yerine getirmiş olarak tecrübeli biriydi.⁸⁷³

Hiz. Ebû Bekir'in halîfe seçilmesi usul yönünden câhiliye dönemindeki kabile seçimine benzer özellikler göstermektedir. İslâm öncesi dönemlerde reis, kabilenin yaşlı, varlıklı ve özellikle güçlü ailelere mensup kişileri arasından seçimle göreve getirilirdi. Hiz. Peygamber'in vefâtından sonra bu uygulamaya İslâm'ı kabulde öncelik ve Hiz. Peygamber'e yakınlık, Kureyş'in üstünlüğü gibi etkenler de eklenmiştir. İlk halîfeye bîat, İslâm'daki kıdem ve İslâm'a hizmetlerin yanında, Kureyş'e mensup olma (Kureyş üstünlüğü) özelliğinin de bir araya gelmesi sayesinde gerçekleşmiştir.⁸⁷⁴ Hilâfetle ilgili tartışmalar, hilâfetin Kureyşlileşmesi bu toplantı ile başlayıp günümüze kadar devam etmiştir.⁸⁷⁵ Muhâcirlerin, halîfenin Kureyş'ten olması gerektiğini savunmaları karşı tarafı ikna etmiştir.

Sakîfetü Benî Sâide toplantısından sonra Müslümanlar; Hiz. Ebû Bekir'e bîat edenler; Sa'd b. Ubâde'nin hilâfete gelmesini isteyenler, Hiz. Ali'nin halîfe olmasını isteyenler ve bu gruplardan uzak kalanlar olarak kendilerini göstermiştir. Sa'd b. Ubâde'nin taraftarlarının fikirleri bir süre sonra son bulmuş ve taraftarı kalmamıştır.⁸⁷⁶

Hiz. Ebû Bekir'in halîfe seçilmesi; bir yandan Hâşimîler ve Emevîler diğer yandan Evs ve Hazrec kabileleri ile Arap yarımadasındaki diğer kabileler arasında bir uzlaşma ve denge unsuru olmuştur.⁸⁷⁷ Sakîfetü Benî Sâide toplantısında Ensâr'ın devre dışı bırakılmasıyla siyasî çekişmeler Muhâcir içinde devam etmiştir. Kabile mantığı Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer devirlerinde bastırılmış olsa da Abbâsîlerin sonuna kadar İslâm tarihinde etkili olmuştur. Sakîfetü Benî Sâide toplantısı sonraki süreci olumsuz etkileyen bir toplantı olmamış, aksine ders çıkarılması gereken bir toplantı olmuştur. Bu toplantı, İslâm tarihinde hilâfet sisteminin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

⁸⁷³ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed Ezrakî, *Ahbârü Mekke*, thk., Rüşdi Salih Melhas, Beyrut 1969, s. 1352, 1357; Muhammed b. el-Habîb, *Kitâbü'l-Muhammak fi Ahbâri Kureyş*, thk., Hurşid Ahmed Fâruk, Haydarabad 1964; Cevad Ali, IV, 5-127; Sarıçam, s. 31.

⁸⁷⁴ Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Tarihu'd-Devleti'l-Arabiyye*, Beyrut 1986, s. 422; Dûrî, s. 91; Zorlu, s. 193, 157; Câbirî, *İslâm'da Siyasal Akıl*, s. 272, 273, 280.

⁸⁷⁵ Akbulut, *Kelami Problemler*, s. 341, 342; Azimli, *Halîfelik Tarihine Giriş*, s. 68; Şaban Öz, "İslâm Siyaset Geleneğinde Bir Şâz Şiî-Sünnî Yol Ayrımında Sakîfe Hâdisesi", *İSTEM*, yıl: 6, 2008, XI, 79, 80.

⁸⁷⁶ Muhammed Tâvit et-Tancî, "İslâm'da Hilâfet ve Mezheplerin Doğuşu", *SDÜİFD*, Isparta 1994, I, 55, 56; İlyas Üzüm, "Mezhep", *DİA*, 2004 İstanbul, XXIX, 528.

⁸⁷⁷ Sönmez Kutlu, *Türklerin İslâmlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, Ankara, 2000, s. 63.

SONUÇ

Ensâr'ın ileri gelen liderlerinden biri olan Sa'd b. Ubâde, Hazrec kabilesine mensuptur. Müslüman olmadan önce de Müslüman olduktan sonra da yaşadığı toplumda takdir edilen birçok özelliğe sahip olan saygın biridir. Ensâr'ın liderlerinden olan Abdullah İbn Übey'in ve Sa'd b. Muâz'ın kendisinden önce vefât etmeleri onu Ensâr'ın en güçlü lideri konumuna getirmiştir. Sa'd b. Ubâde'nin câhiliye döneminde sosyal, ekonomik ve siyasal alanda önemli bir kişiliği vardır. O, döneminin sosyal, siyasal ve kültürel birikimine sahiptir. Gerekli eğitimini alan Sa'd, Arapçayı okuyup yazabilen ender şahsiyetlerdendir. Zamanının savaş aletlerini kullanmada mahirdir.

Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden önce Mus'ab b. Umeyr'in yaptığı çalışmalarla İkinci Akabe Bâtından önce Müslüman olmuştur. İkinci Akabe Bâtında seçilen on iki nakipten biri olan Sa'd, Mekkeli müşrikleri karşısına alarak, Hz. Peygamber'i korkusuzca Medine'ye davet edenlerden biridir. Hz. Ömer'in İslâm'a girmesiyle Müslümanlar, Mekke'de nasıl güç kazanmışlarsa, Sa'd b. Ubâde'nin Müslüman olmasıyla da Medine'de güç kazanmışlardır.

Sa'd b. Ubâde, mazereti dışında bütün savaşlara katılmıştır. Birçok savaşta İslâm ordusunun bayraktarlığını yapmıştır. Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden vefâtına kadar siyasî, sosyal, hukukî ve askerî alanlarda bazı görevlerde bulunmuştur. Bu görevleri almasında onun liderlik özelliği ve siyasî kişiliği önemli bir etkidir. Onun yeteneğini ve kabiliyetini gören Hz. Peygamber; ona Medine vekilliği, komutanlık, bayraktarlık ve kabilelerden gelen elçileri ağırlama gibi siyasî ve idarî görevler vermiştir. Hz. Peygamber'in istişare ettiği birisidir. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e danıştığı gibi Sa'd b. Ubâde'ye de danıştırdı.

Sa'd b. Ubâde, cömertliği ve hayırseverliği ile meşhur olmuştur. Müslüman olmadan önceki cömertliğini, İslâm'a girdikten sonra artırarak devam ettirmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in hayır duâsını almıştır. O cömertliğini; durumu zayıf olanları ve misafirleri ağırlamakla ayrıca onlara her türlü yardımı yapmakla göstermiştir. Yemek ihtiyacı olanlara yemek dağıtmış, Ashâb-ı Suffe'ye yardımlarda bulunmuş, ihtiyaç sahiplerine arazi ve bahçe hediye etmiştir. Zenginliği dolayısıyla İslâm ordusuna ekonomik yardımlarda bulunmuş, çoğu zaman ordunun ihtiyaçlarının

önemli bir kısmını karşılamıştır. O, liderliğini cömertliği ile bütünleştirerek gelecek nesle örnek teşkil etmiştir.

Sa'd b. Ubâde, câhiliye döneminde Kâmil diye bilinen ender kişilerdendir. Câhiliye döneminde elde ettiği bilgeliğine, Müslüman olduktan sonra da İslâmi ilimlerle zenginlik ve değer katmıştır. Devlet yazışmalarında görev almış ve şahitlik görevlerinde bulunmuştur. Sa'd, İslâm'a girdikten sonra tebliğ görevinde bulunmuş ve İslâm'ın yayılması için gayret sarf etmiştir. Kur'ân ve Hadis alanında kendisinden bahsettirmiştir. Hz. Peygamber'den otuz üç hadis rivâyet etmiştir. Siyasî, toplumsal ve hukuk alanlarında düşüncelerini dile getirmiş ve sorunların çözülmesinde fikirler yürütmüş, kabilesinin sözcülüğünü yapmıştır.

Sa'd b. Ubâde, zaman zaman asabiyet duygusuna kapılmıştır. Bunu İfk hadisesinde suçluları, kabile asabiyetiyle korumaya çalışmakla göstermiştir. Ayrıca İlk halife seçiminde kabile asabiyeti (Kureyş Üstünlüğü) en üst düzeyde zikredilmiş, bu sebeple de ilk iki halîfeye de bu sebeple bîat etmemiştir.

Hiz. Peygamber'in vefâtından sonra Sakîfetü Benî Sâide toplantısı Müslümanların siyasal ilk imtihanı olmuştur. Ensâr, Hiz. Peygamber'in naaşı ebediyete uğurlanmadan Halife seçerek lider boşluğunu doldurmak için Sakîfetü Benî Sâide'de toplanmıştır. Bu toplantıda Sa'd b. Ubâde, cesurca ve açık yüreklilikle Ensâr adına aday olmuş ve İslâm dünyasının ilk halife adayı olarak tarihe geçmiştir. Toplantının yapıldığını haber alan Muhâcirler, toplantı yerine gelmişler ve olaya müdâhil olmuşlardır. Halife seçiminde Ashâb, Kur'ân ve Sünnet'ten delil sunmamıştır. Hiz. Peygamber, Müslümanların geleceklerini belirlemeleri için kendisinden sonra kimin halife seçileceğini belirtmemiş, bunu onların tercihiine bırakmıştır.

Sakîfe'de Sa'd'ın kişisel özellikleri yerine, Ensâr'ın icraatları dile getirilmiş, Hiz. Ebû Bekir'e bîat yapılmasını isteyenler ise Hiz. Ebû Bekir'in kişisel özelliklerini ve üstünlüklerini zikretmişlerdir. Bu nedenle Hiz. Ebû Bekir'in karşısında Ensâr'ın aday Sa'd b. Ubâde, halîfelik şartlarını taşıması konusunda dezavantajlı konuma düşmüştür. Sa'd, Ensâr'ın tamamından bile kabul görmezken Muhâcir'in aday Hiz. Ebû Bekir ise Medine dışındaki Müslümanlarca da kabul görececek bir konumda olmuştur. Sakîfetü Benî Sâide toplantısında Ensâr, olaya yerel bir anlayışla ve

mekânsal bir çerçeveden bakarken, Muhâcirler ise meseleyi peygamber eksenli görmüşler, olaya sadece Medine eksenli değil, evrensel bir bakış açısıyla bakmışlardır.

Sakîfetü Benî Sâide’de seçim sürecinde ve sonucunda İslâmî değerler kriter olarak rol oynamışsa da esas belirleyici unsur Kureyş üstünlüğü olmuştur. Bu toplantıda; Evs kabilesinin, Hazrec kabilesiyle aralarındaki rekabetten dolayı Sa’d b. Ubâde’ye destek vermemesi, Ümeyyeoğullarının ve Haşimoğullarının o gün toplantıya katılmamaları, Hz. Ebû Bekir’in halîfe seçilmesini kolaylaştırmıştır.

Halîfe seçiminden sonra Sa’d b. Ubâde, muhalif olmaya devam etmiştir. Ancak muhalefetini tek başına sürdürüp sınırlı tutmuştur. Hilâfet seçimini kaybedince kendi köşesine çekilmiş, siyasî ve sosyal herhangi bir olaya karışmamıştır. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in hilâfeti dönemlerinde ümmetin aleyhine davranışlardan uzak durmuştur. Onun bu davranışı halîfe seçilemeyişinin verdiği çaresizlik değil, bilakis bilinçli olarak sergilemiş olduğu olgun bir davranış ve halkın tercihine saygı duymuş olmasındandır. Sakîfetü Benî Sâide’de Hz. Ebû Bekir’e bîat etmeyen Sa’d, ikinci halîfe Hz. Ömer’e de bîat etmemiştir. Çünkü Hilâfetin Ensâr’ın hakkı olduğunu savunmuştur. Kabilesi bîat edince bu iki halîfe de onu bîata zorlamamış ve kendi haline bırakmışlardır. Daha sonra Hz. Ömer’in hilâfeti döneminde Şam taraflarına giderek Havran civarında vefât etmiştir.

Hz. Peygamber’in terbiyesinden geçen Sa’d b. Ubâde’nin siyasî, askerî ve toplumsal tecrübelerinden, kişilik yeteneklerinden insanların faydalanabilecekleri yönler vardır. Onun iyi hasletleri ve güzel davranışları kendisinden sonraki nesillere ışık tutmuştur. Sa’d b. Ubâde, özgür ifadeleriyle doğru bildiği yolda çekinmeden tek başına yürüeyebilen, açık sözlü bir liderdir. Onun Müslüman olduktan sonraki yaşamı ve hilâfet seçimindeki kararlılığı, kişisel ve Ahlâki özellikleri ve cömertliği yeni nesillere daima örnek olarak devam etmiştir.

KAYNAKLAR

- ABDÜRREZZÂK Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el Himyerî (ö. 211/827), *el-Musannef*, nşr., Habîbu'r-Rahman el-A'zamî, I-IX, Beyrut, 1403/1983.
- ACAR Cafer, *Cahiliye'de Ve Risalet Döneminde "Savaş" Olgusu*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- AFZALU'R-RAHMAN, *Sîret Ansiklopedisi*, çev., Yusuf Balcı vd., I-VI, İstanbul 1996.
- AĞIRAKÇA Ahmed, *İslâm Tarihi Hz. Ebû Bekir Devri*, İstanbul 1998.
- AĞIRAKÇA Ahmed, "Akabe Bey'atları", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1990.
- AĞIRMAN Mustafa, "Asr-ı Saadette Ordu ve Savaş Stratejisi", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, I-V, İstanbul 1994, IV, 21-66.
- AHMED B. HANBEL Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 241/855), *Müsned'i Ahmed*, Müessesetü Kurtuba, Mısır ts.
- AHMED B. HANBEL Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Fedâilü's-Sahâbe*, nşr., D. Vasallâh Muhammed Abbas, I-II, Beyrut 1403/1983.
- AKBULUT Ahmet, *Sahâbe Devri Siyasî Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*, İstanbul 1992.
- AKBULUT Ahmet, *Sahâbe Dönemi İktidar Kavgası*, Ankara 2001.
- AKSU Ali, "İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebeup Ve Sonuçları Açısından)" *CÜİFD*, VIII/1, Haziran, Sivas 2004.
- AKYÜZ Vecdi, "Asr-ı Saadette Spor", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul 1994, III, 497-512.
- ALGÜL Hüseyin, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1991.
- ALGÜL Hüseyin, "Muhâcirûn-Ensâr Üzerine Bir Araştırma", *UÜİFD*, V, sy: 5, Bursa 1993. 25-52.
- ALGÜL Hüseyin, "Ensâr", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 251-252.
- ALGÜL Hüseyin, "Evs", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 541-542.
- ALGÜL Hüseyin, "Gâbe Gazvesi", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 267-268.
- APAK Adem, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (1) Hz. Muhammed (s.a.v) Dönemi* İstanbul 2010.

- APAK Adem, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (2) Hulafâi Râşidîn Dönemi*, İstanbul 2014.
- APAK Adem, *İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, Ankara 2001.
- ARMAĞAN Mustafa, “Kabile”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, İstanbul 1990, I, 142-144.
- ATALAN Mehmet, “Hz. Muhammed’in Vefâtından Sonraki Hilâfet Tartışmaları”, *FÜİFD*, sy: 9: 2, Elazığ 2004, 55-68.
- ATALAY Orhan, “Kur’ân’da Sosyal Grup İfade Eden Kavramlar”, *ATÜİFD*, sy: 16, Ankara 2001, 197-231.
- ATAR Fahrettin, “Asr-ı Saadette Adliye Teşkilatı”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, III, İstanbul 1994, 105-173.
- ATÇEKEN İsmail Hakkı, “Bazı Oryantalistlere Göre Asr-ı Saadette Yahudiler”, *İSTEM*, yıl: 2, sy: 4, Konya 2004, 105-128.
- ATÇEKEN İsmail Hakkı, *Hz. Peygamber’in Yahudilerle Münasebetleri*, İstanbul 1996,
- AVCI Casim-ŞENTÜRK Recep, “Kabile”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 30-32.
- AVCI Casim, “Hilâfet”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 539-546.
- AYAR Kenan, “Sahâbe Dönemi İktidar Mücadelesinde Arap Dâhilerinden Kays b. Sa’d”, *OMÜİFD*, sy: 20-21, Samsun 2005, 115-169.
- AYCAN İrfan, *Saltanata Giden Yolda Muâviye b. Ebî Süfyân*, Ankara 1990.
- AYDIN Mehmet Akif, “İstihlaf”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 337-339.
- AYDIN Mehmet Ali, “Liân”, *DİA*, İstanbul 2003, XXVII, 172-173.
- AYDIN Mustafa, *İslâm’ın Tarih Sosyolojisi İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenışı*, İstanbul 2001.
- A’ZAMÎ Muhammed Mustafa, “Asr-ı Saadet’te Yazı ve Vahiy Kâtipleri”, *Bütün Yönleriyle Asr- ı Saadet’te İslâm*, çev., Durak Pasmaz, I, İstanbul 1994, 367-464.
- A’ZAMÎ Muhammed Mustafa, *Dirâsât fi’l-Hadîsi’n-Nebevî ve Târîhu Tedvînih*, Riyad 1401/1981.
- AZİMLİ Mehmet, *Dört Halîfeyi Farklı Okumak-1 Hz. Ebû Bekir*, Ankara 2013.
- AZİMLİ Mehmet, *Dört Halîfeyi Farklı Okumak-2 Hz. Ömer*, Ankara 2013.
- AZİMLİ Mehmet, *Dört Halîfeyi Farklı Okumak-4 Hz. Ali*, Ankara 2014.

- AZİMLİ Mehmet, *Halîfelik Tarihine Giriş Başlangıcından IX. Asra Kadar*, Konya 2012.
- AZİMLİ Mehmet, “Sa’d b. Ubâde”, *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 377-378.
- BAĞCI Musa, *Sahâbenin Kavrama ve Nakletme Sorunu*, Ankara 2004.
- BAKIR Abdülhâlik, “Kays b. Sa’d”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 93.
- BAKKAL Ali, “Ebû Bekir’in Halîfe Seçilmesinde İmamlar Kureyş’tendir Hadisinin Rolü Üzerine”, *İSTEM*, yıl: 3, sy: 6, Konya 2006, 87-103.
- BARDAKOĞLU Ali, “Had”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 547-551.
- BEKRÎ Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdülaziz el-Endelûsî (ö. 487/1094), *Mu’cemü Mesta’cem Min Esmâi’l-Bilâdi ve’l-Mevâdi*, thk., Mustafa es-Sakka, I-IV, Beyrut 1403/1983.
- BELÂZÜRÎ Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Davud (ö. 279/892), *Futûhu’l-Büldân*, nşr., Rıdvan Muhammed Rıdvan, Beyrut 1403.
- BELÂZÜRÎ Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Davud, *Fütûhu’l-Büldân*, çev., Mustafa Fayda, Ankara 1987.
- BELÂZÜRÎ Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Davud, *Ensâbu’l-Eşrâf*, thk., Muhammed Hamîdullah, I-XIII, Jerusalem 1963.
- BEYHAKÎ Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali (ö. 458/1066), *es-Sünenü’l-Kübrâ*, thk., Muhammed Abdülkadir Atâ, Mekke 1414/1994.
- BEYHAKÎ Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Şuâbu’l-İmân*, nşr., Muhammed Said Besyunî, I-VIII, Beyrut 1410.
- BOZKURT Nebi-KÜÇÜKAŞCI Mustafa Sabri, “Mekke”, *DİA*, İstanbul 2003, XVIII, 555-563.
- BROCKELMANN Carl, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, çev., Neş’et Çağatay, Ankara 1992.
- BUHÂRÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, (ö. 256/870), *Sahîhu’l-Buhârî*, thk., D. Mustafa Dibulbuğa, I-VI, Beyrut 1987.
- BUHÂRÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Tarihu’s-Sağîr*, thk., Mahmud İbrahim Zelid, Beyrut, Lübnan ts.
- BUHÂRÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu’s-Sahih*, İstanbul 1981.
- BULUT Halil İbrahim, *Dünden Bugüne Siyasî-İtikadî İslâm Mezhepler Tarihi*, Ankara 2013.

- BUZPINAR Şit Tufan, “Havran”, *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 539-541.
- CÂBİRÎ Muhammed Âbid, *Fikr’u İbn Haldûn el-Asabiyye ve’d-Devle*, Dâru’l-Beyzâ, by. 1984.
- CÂBİRÎ Muhammed Âbid, *İslâm’da Siyasal Akıl*, çev., Vecdi Akyüz, İstanbul 1997.
- CANBULAT Mehmet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, İstanbul 2009.
- CEVAD ALÎ, *el-Mufasssal fî Tarihi’l-Arab Kâble’l-İslâm*, I-X, Beyrut 1413/ 1993.
- CEVDET PAŞA Ahmet, *Peygamberler ve Halîfeler Tarihi*, (*Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârihu’l-Hulefâ*), sd., Metin Muhsin Bozkurt, İstanbul 1997.
- ÇAĞATAY Neş’et, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1971.
- ÇAĞATAY Neş’et, *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslâm Tarihi*, Ankara 1993.
- ÇAĞIRICI Mustafa, “Asr-ı Saadette Oluşan İslâm Ahlakı”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, I-V, İstanbul 1994, 65-153.
- ÇAĞIRICI Mustafa, “Asabiyet”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 453-455.
- ÇAKAN İsmail Lütü, “Amre bt. Mes’ûd b. Kays”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 96.
- DEMİRCAN Adnan, *Haricilerin Siyasî Faaliyetleri*, İstanbul 1996.
- DEMİRCAN Adnan, *Ali-Muâviye Kavgası*, İstanbul 2010.
- DENİZ Ramazan, “Hz. Ali’nin Mısır Valisi Kays b. Sa’d’ın Hayatı ve Siyasî Kişiliği”, *Yüksek Lisans Tezi*, DEÜİF, İzmir 2007.
- DERVEZE İzzet, *Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı*, çev., Mehmet Yolcu, I-III, İstanbul 1989.
- DEVÂLİBÎ Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed (310/923), *İslâm’da Devlet ve İktidar*, çev., Mehmed Said Hatiboğlu, İstanbul 1985.
- DOĞAN Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1994.
- DUMAN Ali, “İslâm Amme Hukuku Tarihinde Bir Dönem Noktası: Sakîfet’ü Benî Saîde”, *Ekev*, (*Akademi Dergisi*), yıl: 8, sy: 21, Güz, Ankara 2004, 141-147.
- ed-DÛRÎ Abdülazîz, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, çev., Hayrettin Yücesoy, İstanbul 1991.
- EBÛ DÂVUD Süleyman b. Eş’as, (ö. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvud*, thk., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Daru’l-Fikr, I-IV, by. ts.
- EBÛ NUAYM el- İSFAHÂNÎ, Ahmed b. Abdullah b. İshâk (ö. 430/1038), *Hilyetü’l-Evliyâ*, Daru’l-Kitâbi’l-Arabî, I-X, Beyrut 1405.
- EDİP Eşref, *Asr’ı Saadet*, I-V, İstanbul 1964.
- EFENDİOĞLU Mehmet, “Sahâbe”, *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 491-500.

- ELMALI Hüseyin, “Hitâbet”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 158-160.
- el-ENSÂRÎ Abdülkuddûs, *Âşârü'l-Medîneti'l-Münevvere*, Medine 1406/1985.
- ERUL Bünyamin, “Vedâ Haccı”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 590-591.
- EZRAKÎ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed (ö. 250/864),
Ahbâr-u Mekke, thk., Rüşdî Sâlih Melhas, Beyrut 1969.
- FAYDA Mustafa, “İfk Hadisesi”, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 507-509.
- FAYDA Mustafa, *Hâlid b. Velid*, İstanbul 1992.
- FAYDA Mustafa, “Ebû Bekir”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 101-108.
- FAYDA Mustafa, “Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları”, *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir 1985, 357.
- FAYDA Mustafa, “Tarih”, *DİA*, İstanbul 2011, XL, 30-36.
- FAYDA Mustafa, “Ebvâ”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 378-379.
- FIĞLALI Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikâdi İslâm Mezhepleri*, Ankara 1993.
- FIĞLALI Ethem Ruhi, *İmâm Ali*, Ankara 1996.
- FIĞLALI Ethem Ruhi, *İmâmiyye Şîası*, Ankara 1984.
- FIĞLALI Ethem Ruhi, “Hariciliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler”, *AÜİFD*, Ankara 1975, XX, 219-247.
- FIĞLALI Ethem Ruhi, “Sakîfe Olayı ve Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçimi”, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, V/3, İstanbul 1982, s. 7-26
- FÎRUZÂBÂDÎ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed (ö. 817/1415), *el-Kâmûsü'l-Muhît*, III, Libya ts.
- GELİŞGEN Ahmet, *Dini Kavramalar Sözlüğü*, İstanbul 2009.
- GÜMÜŞOĞLU Hasan, *İslâm'da İmâmet ve Hilâfet*, İstanbul 1999.
- GÜNER Ahmed, “Asr-ı Saadette Camiler, Mescidler ve Fonksiyonları”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, I-V, İstanbul 1994, 155-226.
- HÂKİM Ebû Abdillâh Muhammed b. Hâkim en-Nisâbûrî (ö. 405/1015), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, nşr., Mustafa Abdulkâdir Atâ, I-IV, Beyrut 1411/1990.
- HALEBÎ Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhânüddîn İbrâhîm b. Ahmed (ö.1044/1635), *İnsânü'l-Uyûn fi Siret'il-Emîni'l-Me'mûn*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, I-III, ts. Beyrut. 1427/2006.

- HALÎFE b. HAYYÂT, Ebi Amr eş-Şeybânî (ö. 240/854), *et-Tabakât*, thk., Süheyl Zekkâr, Beyrut-Lübnan 1414/1993.
- HAMÎDULLAH Muhammed, *İslâm Müesseselerine Giriş*, çev., İhsan Süreyya Sırma, İstanbul 1984.
- HAMÎDULLAH Muhammed, *İlk İslâm Devleti*, İstanbul 1992.
- HAMÎDULLAH Muhammed, “İslâm Öncesi Medine Toplumu”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, çev., İhsan Süreyya Sırma, I-V, İstanbul 1994, s. 151.
- HAMÎDULLAH Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev., Salih Tuğ, I-II, İstanbul 1414/1993.
- HAMÎDULLAH Muhammed, *Hz. Peygamberin Savaşları*, çev., Salih Tuğ, İstanbul 1991.
- HAMÎDULLAH Muhammed, “Hayber”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 20-22.
- HAMÎDULLAH Muhammed, “Hudeybiye Antlaşması”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 297-298.
- HAMÎDULLAH Muhammed, “Uhud Gazvesi”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 54-57.
- HASAN İBRAHİM Hasan, *Züamâül-İslâm*, Kahire 1966.
- HATİBOĞLU Mehmed Said, *Hilâfetin Kureyşliliği İslâm’da İlk Siyasî Kavmiyetçilik*, Ankara 2012.
- HATİBOĞLU Mehmed Said, “İslâm’da İlk Siyasî Kavmiyetçilik Hilâfetin Kureyşliliği”, *AÜİFD*, Ankara 1973, XXIII, 121-213.
- HATİBOĞLU Mehmed Said, “Saltanata Karşı Hadis”, *AÜİFD*, No: 113, Ankara 1973.
- el-HEYSEMÎ Nûreddîn Ali b. Ebî Bekr (ö.807/1404), *Mecme’u’z-Zevâid ve Menba’u’l-Fevâid*, I-X, Beyrut 1967.
- HİTTİ Philip Khuri, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev., Salih Tuğ, İstanbul 1980.
- HİTTİ Philip Khuri, *Arap Tarihinin Mimarları*, çev., Ali Zengin, İstanbul 1995.
- HİZMETLİ Sabri, “İtikadî İslâm Mezheplerin Doğuşuna İctimai Hadîselerin Tesiri Üzerine Bir Deneme”, *AÜİFD*, sy: 1, c. 26, Ankara 1983, 717-726.
- HİZMETLİ Sabri, *İslâm Tarihi -İlk Dönem-*, Ankara 2011.
- HİZMETLİ Sabri, “Câhızın İmâmet Anlayışı”, *AÜİFD*, sy: 1, c. 26, Ankara 1983, 681-716.
- HİZMETLİ Sabri, “Genel Olarak Râşid Halîfeler Dönemi Olayları Sonuçları ve Etkileri”, *AÜİFD*, XXXIX, sy: 1, Ankara 1999, 27-54.

- HODGSON M. G. S. “*İslâm ’ın Serüveni*”, çev., Komisyon, İstanbul 1995.
- İBN A’SEM Ebû Muhammed Ahmed el-Kûfî (ö. 314/926), *Kitabü’l-Futûh*, I-VIII, Beyrut 1406/1986.
- İBN ABDÛLBERR Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İstîâb fî Ma’rifeti’l-Ashâb*, thk., Ali Muhammed el-Becâvî, Daru’l-Cîl, I-IV, Mısır, Kahire ts.
- İBN ABDÛLBERR Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, *et-Temhîd li mâ fi’l-Muvatta mine’l-Meânî ve’l-Esânîd*, Vezâretu Umûmi’l-Evkaf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, I-IX, Mağrib 1952.
- İBN ABDÛRABBÎH Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed (ö. 328/940), *el-Ikdü’l-Ferîd*, nşr., Mufîd Muhammed Kamiha-Abdulmecîd et-Terhînî, I-IV, Beyrut 1983.
- İBN ASÂKÎR Ebü’l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. Hibetillâh (ö. 571/1176), *Târîhu Medineti Dimeşk*, nşr., Muhibbuddin Ebî Saîd, Dâru’l-Fikr, by. ts.
- İBN BATÛTA Ebû Abadullah Muhammed b. Abdullâh, b. Muhammed el-Lavâtî b. Batûta, *Tuhfetu’n-Nazzâre fî Ğarâibi’l-Emsâr ve Acâibu’l-Esfâr*, nşr., Ali el-Muntasır el-Kettânî, Müessetü’r-Risâle, I-II, Beyrut 1405.
- İBN EBÛ’l-HADÎD Ebû Hâmid İzzüddin Ebû Hamid Abdulhamid b. Hibetillâh (ö. 656/1258), *Şerhu Nehcü’l-Belâĝa*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut ts.
- İBN HABÎB Ebû Ca’fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye (ö. 245/860), *Kitâbü’l-Münammak fî Ahbâri Kureyş*, thk., Hurşîd Ahmed Fâruk, Haydarabad 1964.
- İBN HABÎB Ebû Ca’fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye, *Kitâbü’l-Muhabber*, thk., Eliza Lichten Stater, Beyrut ts.
- İBN HACER el-ASKALÂNÎ Ebü’l-Fazl Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), *el-İsâbe fî Temyizi’s-Sahâbe*, thk., Ali Muhammed Becâvî, Dâru’l-Cîl, I-VIII, Beyrut 1992/1412.
- İBN HACER el-ASKALÂNÎ Ebü’l-Fazl Ahmed b. Ali, *Fethu’l-Bârî Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, nşr., Muhammed Fuad Abdalbaki, Muhibiddin Hatîb, Dâru’l-Marife, I-XIII, Beyrut 1379.
- İBN HACER el-ASKALÂNÎ Ebü’l-Fazl Ahmed b. Ali, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Dâru’l-Fikr, I-XIV, Beyrut 1984.
- İBN HALDÛN Abdurrahman b. Muhammed b. Haldûn Hadramî (ö. 808/1406), *Mukaddime*, çev., Zakir Kadiri Ugan, I-II, İstanbul 1989.

- İBN HALDÛN Abdurrahman b. Muhammed b. Haldûn Hadramî, *et-Tarih*, nşr., Halil Şehhâde-Süheyl Zekkâr, I-IIIIV, Beyrut 1408/1988.
- İBN HAZM Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said el-Endelüsî (ö. 456/1063), *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, thk., Abdüsselâm M. Harun, Mısır 1962.
- İBN HİBBÂN Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Ebî Hatim (ö. 354/965), *es-Sikât*, nşr., Seyyid Şerafüddin Ahmed, Dâru'l-Fikr, I-IX, by. 1975.
- İBN HİBBÂN, *Sahih-u İbn-i Hibbân bi Tertîbi İbn Bilbân*, nşr., Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risale, I-XVIII, Beyrut 1993.
- Meşâhiru Ulemâi'l-Emsâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1959.
- İBN HİLÂL Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Mesâilu'l-İmam Ahmed*, nşr., Fazlurrahmanuddîn Muhammed, Daru'l-İlmiyye, Delhi 1408/1988.
- İBN HİŞÂM Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm (ö. 213/828), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, nşr., Tâhâ Abdurraif Said, I-IV, Beyrut 1411.
- İBN HİŞÂM, *İslâm Tarihi Siret-i İbn Hişâm Tercemesi*, trc., Hasan Ege, I-IV İstanbul 1985.
- İBN İSHÂK, Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768), *Sîret-ü İbn İshâk*, nşr., Muhammed Hamidullah, Ma'hadi Dirâsâti ve'l-İbhâsi ve't-Ta'rib, by. ts.
- İBN KÂNÎ' Ebû'l-Hüseyin Abdülbâkî (ö. 351/962), *Mu'cemü's-Sahâbe*, nşr., Salâh b. Sâlim el-Mısrâtî, Mektebetü'l-Ğurebâi'l-Eseriyye, I-III, Medinetü'l-Münevver 1418/1997.
- İBN KAYYİM el-CEVZİYYE Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 751/1350), *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, nşr., Şuayb el-Arnaût-Abdulkadir el-Arnaût, I-V, Beyrut 1986.
- İBN KESÎR İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Şihâbiddîn Ömer, (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, nşr., Abbas el-Cüleymî, Mektebetü'l-Marife, I-XIV, Beyrut 1993.
- İBN KESÎR İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Şihâbiddîn Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, çev., Mehmet Keskin, İstanbul 1994.
- İBN KUTEYBE Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî (ö. 276/889), *el-İmâme ve's-Siyâse*, nşr., Ali Şîrî, I-II, Beyrut 1410/1990.
- İBN KUTEYBE Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, *el-Maârif, Nebiler ve Sahabiler'in Sireti*, trc., Hasan Ege, İstanbul ts.

- İBN MANZÛR Muhammed b. Mükerrerem, (ö. 711-1311), *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, I-XV, Beyrut ts.
- İBN MİLKÂN el-Ensârî Amr b. Ali (ö. 804/1479), *Hulâsatu'l-Bedri'l-Münîr fî Tahrîci Kitabi's-Şerhi'l-Kebîr*, nşr., Hamdi Abdülmecid İsmail, Mektebetü'r-Rüşd, I-II, Riyad 1410.
- İBN SA'D Ebû Abdillâh Muhammed (ö. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* Dâru's-Sadr, I-VIII, Beyrut ts.
- İBN SEYYİDİNNÂS Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed (ö. 734/1334), *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzî ve's-Şemâil ve's-Siyer*, thk., Muhammed el-Îd el-Hatravî, I-II, Beyrut 1992.
- İBN ŞEBBE Ebû Zeyd Ömer en-Nümeyrî el-Basrî (ö. 262/876), *Târîhu'l-Medîne*, nşr., Fehim Muhammed Şaltût, by. ts.
- İBN TEYMİYYE Takiyüddin İbn Abdülhalim el-Harrânî (ö. 728/1328), *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebevîyye*, Beyrut ts.
- İBN TEYMİYYE Takiyüddin İbn Abdülhalim el-Harrânî, *es-Siyâsetu's-Şer'iyye*, Mısır, 1322/1904.
- İBNÜ'L CEVZÎ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *Sıfatu's-Safve*, nşr., Abdusselam Muhammed Harun, by. ts.
- İBNÜ'L CEVZÎ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk., Muhammed Abdulkadir Atâ-Mustafa Abdulkadir Atâ, I-XIX, Beyrut 1412/1992.
- İBNÜ'L-ESÎR İzzüddin b. Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1233), *Üsdü'l-Gabe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk., Muhammed Ahmed Aşur vd., Dâru's-Şa'b, I-VII, Beyrut 1989.
- İBNÜ'L-ESÎR İzzüddin b. Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Kâmil fî't-Târih*, nşr. Ebü'l-Fidâ Abdullah el-Kadî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-X, Beyrut 1995.
- İBNÜ'L-İMÂD Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî (ö. 1089/1679) *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri min Zeheb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-XI, Beyrut ts.
- İBNÜ'L-KELBÎ Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kûfî (ö. 204/819), *Kitâbü'l-Esnâm*, çev., Beyza Düşüngen, 1969 Ankara.

- İPEK Ali, “Tifliste Bir Sahâbî: Kays b. Sa’d b. Ubâde”, *IÜİFD*, sy: 8, Ekim, Iğdır 2016, 63-80.
- İSMAİL Raci-LOUÏS, Lamia el-Farukî, *İslâm Kültür Atlası*, çev., Mustafa Okan Kibaroglu-Zerrin Kibaroglu, İstanbul 1999.
- İZZETBEGOVIÇ Ali, *Doğu Batı Arasında İslâm*, çev., Salih Şaban, İstanbul 1993.
- KALLEK Cengiz, “Bîat”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, 120-124.
- KANDAHLEVÎ Muhammed Yusuf, *Hayâtü’s-Sahâbe*, trc., Ali Arslan, I-IV, İstanbul 1993.
- KANDEMİR M. Yaşar, “Hadis”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, 27-64.
- KANDEMİR M. Yaşar, “Havvât b. Cübeyr”, *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 546.
- KANDEMİR M. Yaşar, “Habbâb b. Eret”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 340-341.
- KAPAR Mehmet Ali, “İslâm’da Bey’at”, *SÜİFD*, sy: 4, Konya 1991, 73-83.
- KAPAR Mehmet Ali, “Hazrec”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, III, 232-233.
- KAPAR Mehmet Ali, *İslâm’da Bey’at*, İstanbul 1998.
- KARA Seyfullah, “İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar”, *ATÜİFD*, sy:15, Erzurum 2001, 343-382.
- KARAMAN Hayrettin, “Asr-ı Saadette İslâm Hukukunun Oluşumu”, *Bütün Yönleriyle Asr-ıSaadette İslâm*, İstanbul 1994, III, 93.
- KARAMAN Hayrettin, “Fıkıh”, *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 1-14.
- KAYAPINAR Akif, “İbn Haldûn’un Asabiyet Kavramı, Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım”, *İSAM*, sy: 15, İstanbul 2006, 83-114.
- KETTÂNÎ Muhammed Abdulhayy (ö.1382/1962), *et-Terâtübü’l-İdâriyye*, Dâru’t-Tâbi’l-Arâbi, I-II, Beyrut ts.
- KETTÂNÎ, *et-Terâtübü’l-İdâriyye*, Hz. Peygamber’in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar, çev., Ahmet Özel, I-II, İstanbul 1990.
- KILIÇ Mustafa, “Süheyl b. Amr (r.a.)’ın Hayatı ve Faaliyetleri”, *CÜİFD*, XVI, sy: 1, Sivas 2012, 289-333.
- KILIÇ Mustafa, “Hazreti Peygamber’in Ci’râne Günleri”, *Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi*, XVII, İstanbul 2012, 81-106.
- KILIÇ Mustafa, *Zeyd b. Hârise*, İstanbul 2010.
- KILIÇ Ünal, *Mekke’nin Fethi*, İstanbul 2009.

- KILIÇ Ünal, “Düşmanlarına Bile Merhametli Muhammed (s.a.v.)”, *CÜİFD*, XVII, sy: 2, Sivas 2013, 11-34.
- KOÇYİĞİT Talât, “Abdullah b. Übey b. Selûl”, *DİA*, İstanbul 1998, I, 139-140.
- KOMİSYON, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Editör Hakkı Dursun Yıldız, I-XV, Konya 1994.
- KÖKSAL Mustafa Asım, *İslâm Tarihi*, I-XVIII, İstanbul 1987.
- KÖPRÜLÜ Orhan, “Bayrak”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 247-254.
- KURT Abdurrahman, “Asabiyet”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, İstanbul 1990, I, 82-83.
- KURÛN Hasan, “Zeîmü’l-Ensâr Beyne’l-İhtiyâri ve’l-İhtibâr,” *Mecelletü’l-Ezher*, c. 50; sy: 6, Kahire 1978, 1299-1309.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Kâtip”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 49-52.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Sakîfetü Benî Sâide”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 11-12.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Recî‘ Vak’ası”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 510-511.
- LİNGS Martin, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, çev., Nazife Şişman, İstanbul 2002.
- MAHMUDOV Elşad, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamberin Savaşları*, İstanbul 2010.
- MAHMUDOV Elşad, “Zâtüsselâsil Seriyyesi” *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 153-154.
- el-MAKDİSÎ Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir (ö. 355/966), *el-Bed’ü ve’t-Târih*, Mektebetu’s-Sekâfetud-Diniyye, I-VI, Kahire ts.
- MANTRAN Robert, *İslâm’ın Yayılış Tarihi*, çev., İsmet Kayaoğlu, Ankara 1981.
- MES’ÛDÎ Ebû’l-Hasan Ali b. Hüseyin (ö. 346/957), *Murûcu’z-Zeheb ve Me’âdinu’l-Cevher*, nşr., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, I-IV, Mısır 1384/1964.
- MEVDÛDÎ Ebu’l-Al’a, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, trc., Muhammed Han Kayanî vd., I-VII, İstanbul 1986.
- el-MİZZÎ Hafız Mutkîn Cemaluddin Ebi’l-Haccac Yusuf (ö. 742/1341), *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, thk., Beşşâr Avvâd Ma’ruf, Müesset’ür-Risale, I-XXXV, Beyrut 1989.
- MUHAMMED Tâvit et-Tancî, “İslâm’da Hilâfet ve Mezheplerin Doğuşu”, *SDÜİFD*, sy: 1, Isparta 1994, 439-483.

- el-MUHİBB et-Taberî Ahmed b. Abdullah b. Muhammed (ö. 694/1295), *er-Riyâdu'n-Nâdira fî Menâkibi'l-Aşara*, nşr. Ali Muhammed Becavi, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, I-II, Beyrut 1996.
- MÜSLİM b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâburî (ö. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, nşr., Muhammed Fuâd Abdalbâki, Dâru İhyai't-Türasi'l-Aarabî, I-V, Beyrut ts.
- MÜSLİM, *es-Sahîh*, I-III, İstanbul 1981.
- NEVÂVÎ Muhammed Nevâvi, “Seyyidü'l-Hazrec”, XXVI, sy: 13-14, *Mecelletü'l-Ezher*, Kahire 1955.
- NEVEVÎ Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277), *Şerhü'n-Nevevî Alâ Sahîhi Müslîm*, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabi, I-XVIII, Beyrut 1392.
- NEVEVÎ Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref, *Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lüğat*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996.
- NEZÎH Eyübî, *Arap Dünyasında Din ve Siyaset*, trc., Yavuz Alagan, İstanbul 1993.
- OKANDAN Recai Galip, *Umumî Amme Hukuku*, İstanbul 1968.
- ONAT Hasan, “Mezheplerin İnanç Esaslarının Sistemleşmesinde Kur'an'ın Rolü”, *I. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı, 1-3 Nisan, Ankara 1993.
- ONAT Hasan, *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, Ankara 1993.
- ÖNKAL Ahmet, Rasûlüllah'ın İslâm'a Da'vet Metodu, Konya 1990.
- ÖNKAL Ahmet, “Ensâr” *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 271.
- ÖNKAL Ahmet, “Hazrec”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 143-144.
- ÖNKAL Ahmet, “Akabe Bâtleri”, *DİA*, İstanbul 1989, II, 212.
- ÖNKAL Ahmet, “Hicret”, İstanbul 1998, XVII, 458-462.
- ÖNKAL Ahmet, “Ayneyn”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 270.
- ÖZ Şaban, “İslâm Siyaset Geleneğinde Bir Şâz Şii-Sünnî Yol Ayrımında Sakîfe Hâdisesi”, *İSTEM*, yıl: 6, sy: 11, Konya 2008, 79-91.
- ÖZDEMİR Serdar, *Hazreti Peygamber'in Seriyeleri*, İstanbul 2001.
- ÖZEL Ahmet, “Muhammed”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 431-439.
- ÖZKAN Sümeyye, “Sebepleri Ve Sonuçları Açısından Benî Kureyzâ Gazvesi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Sivas 2015
- PARLAK Nizamettin, “Sakife'deki Halîfe Adayları”, *İSTEM*, yıl: 10, sy: 19, Erzincan 2012, s. 121-136.
- PUSMAZ Durak, “Akabe”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, I, İstanbul 2000.

- RAYYIS M. Ziyauddin, *İslâm'da Siyasî Düşünce Tarihi*, çev., İbrahim Sarmış, İstanbul 1995.
- RODİNSON Maxime, *Hz. Muhammed (s.a.v.)*, çev., Atilla Tokatlı, İstanbul 1994.
- SAFVET Ahmed Zekî, *Cemheretü Hutabi'l-'Arab fi 'Usûri'l-Arabiyyeti'z-Zâhire*, I-III, Kahire 1381/1962.
- es-SAHÂVÎ Şemsüddin (ö. 902/1496), *Tuhfetu'l-Latîfe fi Târihi'l-Medineti'ş-Şerîfe*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-II, Beyrut 1993.
- SARIÇAM İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2011.
- SARIKAYA Saffet, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Isparta 2000.
- SÂLİM Seyyid Abdülazîz, *Tarihu'd-Devleti'l-Arabiyye*, Beyrut 1986.
- SEMHÛDÎ Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ahmed (ö. 911/1506), *Vefâü'l Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, nşr., Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut 1955.
- SEZGİN Fuat, *Geschichte des Arabischen Schriftums*, İslâm Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2015.
- SIRMA İhsan Süreyya, *İslâm Tebliğinin Örnek Halîfeler Dönemi*, İstanbul 1997.
- SIRMA İhsan Süreyya, *Medine Dönemi ve Cihad*, İstanbul 1986.
- SOFUOĞLU Mehmet, *Sahihi Buhari ve Tercümesi*, XV, İstanbul 1990.
- SOURDEL Dominique, *İslâm*, çev., Davut Dursun, İstanbul 1995.
- SUYÛTÎ Ebü'l-Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (ö. 911/1505), *Tarihu'l-Hulefâ*, thk., Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Kahire 1975.
- eş-ŞÂFÎ'Î Muhammed b. İdrîs (ö. 204/819), *el-Ümm*, Dâru'l-Ma'rife, I-VII, Beyrut 1393/1973.
- ŞAH MULHÜDDİN Ahmed Nedvî-Said Sahip Ansarî, *Büyük İslâm Tarihi Asrı Saadet Ashâb'ı Kiram*, çev., Ali Genceli, İstanbul 1384/1964.
- ŞİMŞEK M. Said, "İnsanın Halîfeliği", *Bilgi ve Hikmet*, sy: XII, İstanbul 1995.
- et-TABERÂNÎ Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *Mu'cemü'l-Kebîr*, nşr., Hamdi b. Abdilmecîd es-Selefi, Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hükm, I-XX, Musul 1983.
- et-TABERÎ Ebü Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923), *Târîhu'l-Umem ve'l-Mülûk*, thk., Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I-V, Beyrut 1407/1987.

- TİRMİZÎ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (ö. 279/892), *Süneni't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, I-V, Mısır ts.
- TİRMİZÎ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *es-Sünen*, I-V, İstanbul 1981.
- ULAŞ Nurettin, *Sa'd b. Ubâde'nin Hayatı ve Şahsiyeti*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2003.
- UYAR Gülgün, "Nakîb", *DİA*, İstanbul 2006, XXXVI, 321-322.
- ÜZÜM İlyas, "Mezhep", *DİA*, İstanbul 2004, XXIX, 526-532.
- WATT Montgomery, *İslâm'da Siyâsal Düşüncenin Oluşumu*, çev., Ulvi Murat Kılavuz, İstanbul 2001.
- WATT Montgomery, "Arapların Hâkimiyeti ve Yükselişi", *İslâm Tarihi ve Kültür Medeniyeti*, İstanbul 1988.
- İslâm Nedir?* çev., Elif Rıza, İstanbul 1993.
- WELHAUSEN Julius, *Arap Devleti ve Sukutu*, çev., Fikret Işıltan, Ankara 1963.
- VACCA V, "Kureyza", *İA*, İstanbul 1995, VI, 1011-1012.
- VÂKIDÎ Muhammed b. Ömer (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Megâzî*, thk., Marsden Jones, I-III, Beyrut 1984.
- VÂKIDÎ Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'r-Ridde*, thk., Yahya el-Cebûrî, Beyrut 1410/1990.
- VÂKIDÎ Muhammed b. Ömer, *Fütûhu's-Şâm*, thk., Abdüllatif Abdurrahman, I-II, Beyrut ts.
- YA'KÛBÎ Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb (ö. 292/905), *Târîhu'l-Yâ'kûbî*, Dâru's-Sâdır, I-II, Beyrut 1960.
- YÂKÛT EL-HAMEVÎ Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-Büldân*, I-V, Beyrut ts.
- YENİÇERİ Celal, "Asr-ı Saadette Devlet Bütçesi", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul 1994, IV, 345-395.
- YILDIRIM Enbiya "Hz. Muhammed'in Son Kez Mescide Gitmesi", *CÜİFD*, c. 5, sy: I, Sivas 2001.
- YILMAZ Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Ankara 2002.
- YÜCEL Ahmet, "Kitâbet", *DİA*, İstanbul 2002, XXVI, 81-83.

- YÜCEL Ebubekir Sıddık, “İki Halifenin Bir Arada Bulunmaması Anlayışı Ve Osmanlı Hükümdarı Sultan İbrahim’in Siyaseten Katli”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, c:12, sy: 1, 1999.
- YÜCEL İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, Ankara 2015.
- ZEHEBÎ Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1347), *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, nşr., Şuayb el-Arnaûd vd. I-XXV, Beyrut 1413.
- ZEHEBÎ Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tarihu’l-İslâm*, thk., Ömer Abdüsselam Tedmûrî, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1994.
- ZENGİN Fethullah, *İslâm Siyasî Tarihinde Ensâr*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, Bursa 2014.
- ZENGİN Fethullah, “Sa’d b. Ubâde ve Hz. Peygamber Dönemindeki Bazı Uygulama ve Düşüncelere Farklı Bakışı”, *İÜİFD*, c. 4, sy: 1, Bahar, Malatya 2013, 171-186.
- ZETTERSTEEN K. V., “Sa’d b. Ubâde”, *İA*, X, İstanbul 1979, V, 21.
- ZEYTÛN Muhammed Mahmud, “Sa’d b. Ubâde Beyne’l-Hakikati ve’l-Ustûre” *Mecelletü’l-Ezher*, XXXVIII, sy: 6, Kahire 1967, 590-596.
- ZİRİKLÎ Hayreddin (ö. 1396/1976), *el-A’lâm*, I-VIII, Beyrut 1990.
- ZORLU Cem, *İslâm Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, İstanbul 2014.

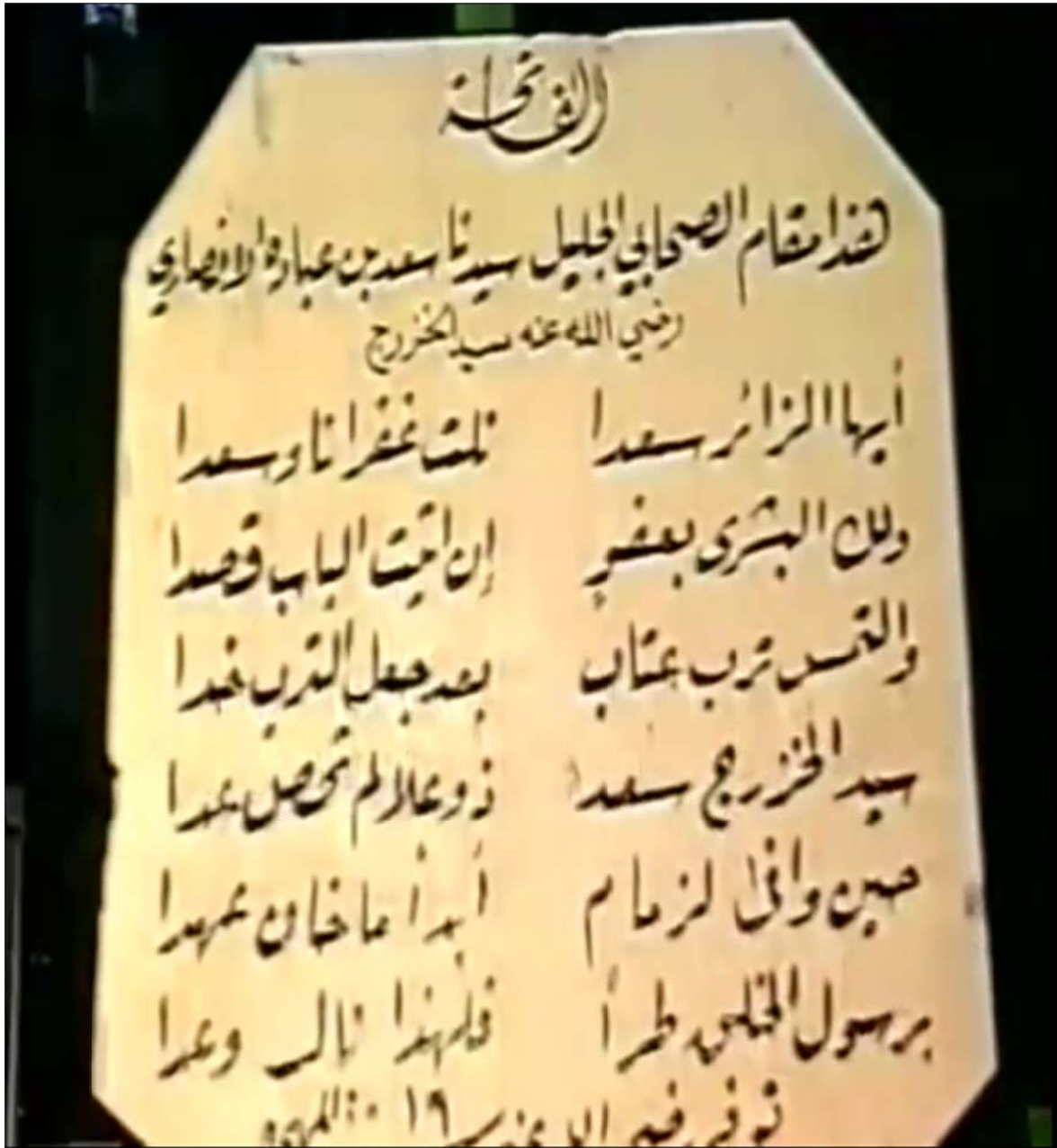

EKLER

a. Ek-1 Sa'd b. Ubâde (r.a.)'in Kabri

b. Ek-2 Sa'd b. Ubâde (r.a.)'in Mezar Kitâbesi

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : İdris ÇETİN
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.05.1971 Çekerek / Yozgat
e-posta : idriscetin1971@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1994
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
1994	Milli Eğitim Bakanlığı	İ.H.L. Meslek Dersleri

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS (.....) ÜDS (...) TOEFL (...) EILTS (...)